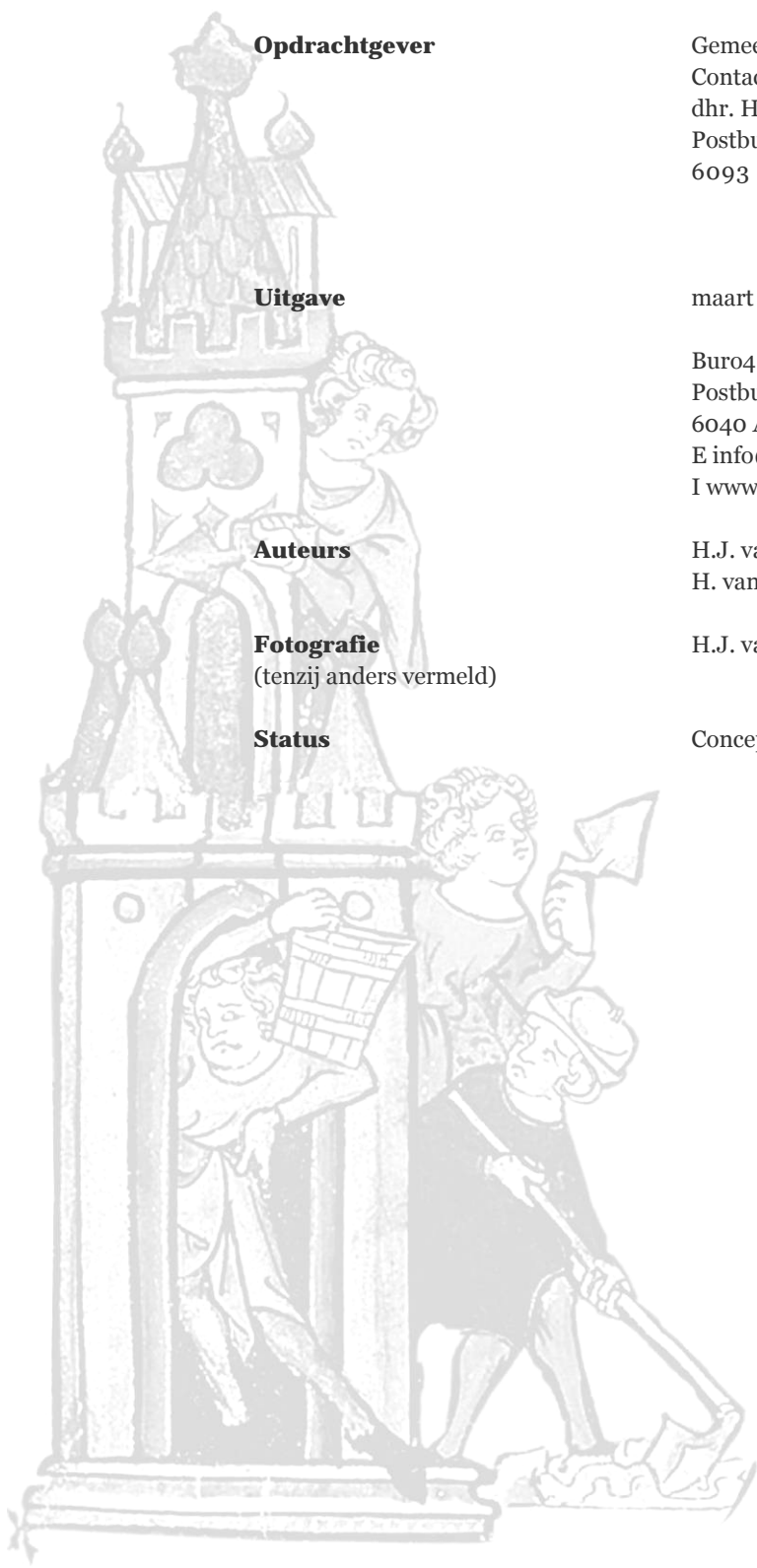

Omslag:
kaart afkomstig uit Brussels atlas (1573) van Christiaan Sgroten

Projectgegevens

Code	HB-083
Product	Integrale beleidsnota cultuurhistorisch erfgoed
Onderwerp	Nota Cultuurhistorisch Erfgoed Leudal 2010
Opdrachtgever	Gemeente Leudal Contactpersoon dhr. H. van Heesewijk Postbus 3008 6093 ZG Heythuysen
Uitgave	maart 2010
Auteurs	Buro4 Monument en Ruimte Postbus 229 6040 AE Roermond E info@buro4.nl I www.buro4.nl
Fotografie (tenzij anders vermeld)	H.J. van der Borgh H. van Heesewijk
Status	H.J. van der Borgh Concept en discussienota

Inhoudsopgave

1.	Waarom erfgoedbeleid	
1.0	aanleiding	7
1.1	het belang van cultuurhistorisch erfgoed	7
1.2	doel van het erfgoedbeleid	8
1.3	leeswijzer en beleidsnota	8
2.	De gemeente	
2.0	inleiding	9
2.1	de geschiedenis van de gemeente	9
2.2	gebouwde monumenten	41
2.3	historische bebouwingsstructuren	43
2.4	cultuurlandschap	43
2.5	monumentale bomen, groen en landschapselementen	47
2.6	archeologische kwaliteiten	48
3.	Strategische visie en voornemens	
3.0	inleiding	51
3.1	de gemeente en de maatschappij	
3.1.0	beleidsnotitie	53
3.1.1	sociale en maatschappelijke en economische ontwikkelingen	53
3.1.2	modernisering monumentenzorg (MoMo)	55
3.1.3	dienstverleningsconcept	57
3.2	de gemeente en het wetgevende kader	
3.2.1	Erfgoedverordening	59
3.2.2	Welstands- en Monumentencommissie	59
3.2.3	restauratie en wijziging van monumenten	60
3.2.4	uitvoering toezicht en handhaving	63
3.2.5	archeologie	65
3.3	financiële monumentenzorg	
3.3.1	actieve rol gemeente	69
3.3.2	subsidie, fiscale aftrek en financieringsmogelijkheden	70
3.3.3	provinciale subsidie	70
3.3.4	behoud door ontwikkeling	71
3.4	de gemeente en ruimtelijke Monumentenzorg	
3.4.0	inleiding	73
3.4.1	ruimtelijk monumentenbeleid van de gemeente	73
3.4.2	bestemmingsplannen en ruimtelijke planvorming	74
3.4.3	welstand en ruimtelijke kwaliteitsbeleid	77
3.4.4	Woningwet, vergunningsvrij bouwen en beschermingszone	78
3.4.5	Uitvoering van civieltechnische werken	78

Foto: Jan Wilms

3.5	de gemeente en autonome gemeentelijke monumentenzorg	
3.5.0	Erfgoedverordening	79
3.5.1	gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden	79
3.5.2	gemeentelijke stads- en dorpsgezichten	81
3.5.3	gemeentelijke groen- en landschapsmonumenten	82
3.5.4	Kleine monumenten (Kruisen en Kapellen beeldjes, gedenkstenen, waterstenen etc.)	82
3.6	Uitdragen en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed	
3.6.0.	Inleiding	85
3.6.1	toerisme en (verblijfs)recreatie	85
3.6.2	communicatie met monumenteneigenaren en professionals	88
3.6.3	draagvlakvergroting bij brede publiek	91
3.6.4	erfgoededucatie in het onderwijs	92
4.	Instrumenten en tijdsplan	
4.0	inleiding	95
4.1	kader	95
4.2	actief beheer	96
4.3	integratie van cultuurhistorie in ruimtelijke beleid	101
4.4	uitdragen en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed	102
4.5	tijdsplanning en middelen	105
5.	Literatuur en Bronvermelding	
	Literatuur en bronvermelding	117
	Bijlage	
1.	Relevante landelijke ontwikkelingen erfgoedbeleid	119

1. Waaron erfgoedbeleid

1.0 Aanleiding

In 2007 zijn de voormalige gemeenten Haelen, Heythuysen, Hunsel en Roggel en Neer samengevoegd tot de gemeente Leudal. Deze samenvoeging maakt harmonisatie van monumentenbeleid noodzakelijk. Het beleid dient daarbij te worden afgestemd op de doelstelling die de gemeenteraad in 2007 in de “Strategische Overall-visie 2020 Leudal” heeft aangegeven. Daarnaast is er ook landelijk sprake van een aantal ontwikkelingen die herbezinning van het monumentenbeleid noodzakelijk maken. De gemeente Leudal wil haar toekomstige beleid op deze ontwikkelingen afstemmen. Deze nota moet inzicht geven in deze ontwikkelingen en de te maken keuzen.

1.1 Het belang van cultuurhistorisch erfgoed

Monumenten zijn boven- en ondergronds overblijfselen uit het verleden en vertellen iets over de geschiedenis van een stad of dorp. Monumenten dragen bij aan de belevingswaarde van de bebouwde omgeving en zijn in grote mate bepalend voor het karakter en de identiteit van stad en dorp. Monumentenzorg vormt daarom een belangrijk onderdeel van het gemeentelijke ruimtelijke beleid.

Anderzijds maken monumenten deel uit van een samenleving en zijn ze onderworpen aan de krachten die in de maatschappij spelen. De wereld waarin wij leven is onderhevig aan snelle veranderingen. Steeds weer stellen we nieuwe doelen omdat onze gebouwde omgeving niet meer aan onze eisen voldoet. Dit betekent een grote druk op de omgeving. In de laatste decennia is deze omgeving hierdoor ingrijpend veranderd. In het verleden zijn door ruimtelijke veranderingen vaak monumenten en historische bebouwingsstructuren verloren gegaan of dermate gewijzigd dat veel van hun cultuurhistorische waarde verloren is gegaan. De gemeentelijke overheid moet in dit kader vaak afwegingen maken van schijnbaar tegenstrijdige belangen zoals economie en cultuurhistorie. In de praktijk blijkt echter dat die belangen niet tegengesteld hoeven te zijn. Het ruimtelijke cultuurhistorische erfgoed kan immers ook van economisch belang zijn.

In de loop der jaren is mede onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen steeds meer aandacht en waardering voor monumentenzorg ontstaan. Daarnaast maakt de monumentenzorg een verbreding van haar werkkterrein door. De zorg voor op zichzelf staande bouwwerken verschuift naar de zorg voor de historisch gegroeide omgeving en als zodanig voor het cultuurhistorisch erfgoed als geheel. Deze verbreding heeft niet alleen gevolgen voor de monumentenzorg maar ook voor de ruimtelijke planvorming. Het cultuurhistorisch erfgoed (archeologie, gebouwde monumentenzorg, historische bebouwingstructuren en cultuurlandschap) gaat steeds meer integraal onderdeel uitmaken van de ruimtelijke ordening en bouwprocessen. De benutting van bestaande cultuurhistorische waarden in ruimtelijke processen kan in belangrijke mate bij dragen aan het behoud en de versterking van de identiteit van de gemeente. Om deze reden is deze beleidsnota

niet gericht op de (sectorale) monumentenzorg in klassieke vorm, maar op het behoud en de versterking van de (integrale) cultuurhistorische ruimtelijke kwaliteit van de gemeente. Hiermee sluit deze nota aan bij de landelijke ontwikkelingen welke in het kader van het project “modernisering van de monumentenzorg” plaatsvinden. Ook de Minister wil namelijk een koerswijziging in de monumentenzorg aanbrengen. Het belangrijkste doel hiervan is om behoud te verbinden met vernieuwing. Het project ‘modernisering monumentenzorg’ richt zich op twee specifieke onderdelen: monumentenzorg en ruimtelijke ordening – van objectgericht naar omgevingsgericht en monumentenzorg en maatschappij – van conserverend naar ontwikkelend. Het monumentenbeleid moet beter inspelen op de kwaliteit van de omgeving. Verder is het van belang om de monumentenzorg beter te laten aansluiten op maatschappelijke vraagstukken. Economie, duurzaamheid en sociale samenhang spelen hierbij een rol.

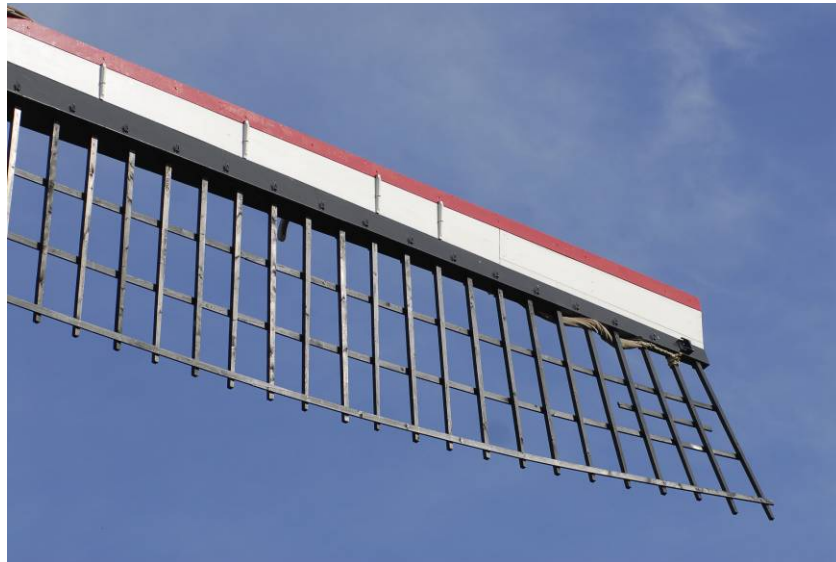

Foto: Jan Wilms

1.2 Doel van erfgoedbeleid

Het doel van deze nota is het formuleren van de gewenste toekomstige situatie en ontwikkelingen op het gebied van cultuurhistorisch erfgoed. In deze beleidsnota komt tot uiting op welke wijze deze doelstelling wordt gerealiseerd. Tevens geeft de nota antwoord op de vraag welke middelen (instrumenten, uren en geld) op welk moment worden ingezet om de gewenste doelstellingen te bereiken. Hierbij is getracht om een integraal samenhangend geheel aan beleidsuitgangspunten en instrumenten te formuleren, die passen bij het ambitieniveau en de financiële mogelijkheden van de gemeente.

1.3 Leeswijzer en status beleidsnota

Zoals reeds vermeld is er in deze nota nadrukkelijk gekozen om de integrale en kwalitatieve aspecten van het ruimtelijk cultureel erfgoed te benadrukken.

Allereerst zijn de relevante landelijke ontwikkelingen met betrekking tot erfgoedbeleid geïnventariseerd, zie hiervoor bijlage 1. In hoofdstuk 2 zijn de lokale gegevens geïnventariseerd, waarbij onder meer aandacht wordt besteed aan de karakteristieke kenmerken van de gemeente en het huidige (monumenten)beleid.

Aan de hand van de bovenstaande gegevens is een analyse gemaakt van de mogelijke kansen en bedreigingen alsmede sterkten en zwakten van de gemeentelijke organisatie. Op basis hiervan is in hoofdstuk 3 een strategische visie met beleidsvoornemens samengesteld. In hoofdstuk 4 zijn deze beleidsvoornemens verder uitgewerkt in een concrete planning, waarin is aangegeven met welke instrumenten de geformuleerde doelstellingen tot uitvoering worden gebracht en welke middelen (mensen en geld) hiermee gemoeid zijn.

2. De gemeente

2.0 Inleiding

In de navolgende paragrafen zijn de lokale gegevens geïnterpreteerd. Hier-voor is een (quick-scan)-analyse gemaakt van de ruimtelijke cultuurhistorische kwaliteiten en de potenties van de gemeente. De karakteristieke kenmerken van de gemeente bieden kansen en mogelijke aanknopingspunten om toekomstig beleid te formuleren.

2.1 De geschiedenis van de gemeente

Over het algemeen kan de gemeente worden gekenschetst als een plattelands gemeenschap, bestaande uit 16 kernen en een groot buitengebied met verspreid boerderijen. De inwoners leefden tot het eerste kwart van de 20^e eeuw grotendeels van de landbouw. Onderstaand is de globaal de geschiedenis en ruimtelijke ontwikkeling van de verschillende kernen aangegeven.

2.1.1 Baexem

De kern van Baexem concentreerde zich tot omstreeks 1850 tot bebouwing rond de kerk op de Klockeberg, (bij de kruising van de Rijksweg en de Dorpstraat). Aan de zuid-westzijde bevond zich kasteel Baexem. Dit kasteel wordt voor het eerst genoemd in 1244, als het gaat om de vastlegging van de inkomsten van de abdis van Thorn. Direct aansluitend aan de oostzijde van de Klockeberg lag Huize de Brias, dat volgens de jaarankers dateert uit 1717, doch een oudere kern bezit. Op enige afstand, ten zuid-oosten van de kern lag kasteel Exaten, dat reeds in de 14^e eeuw wordt vermeld. In 1872 werd het kasteel gekocht door de Jezuïeten van Friedrichsburg in Munster, die vanwege de "kulturkampf" orde uit Duitsland moesten vluchten. Het kasteel werd in die tijd fors uitgebreid en tot klooster bestemd. De plaatselijke nijverheid in Baexem bestond omstreeks 1850 uit een tweekant jeneverstokerijen, een bierbrouwerij en een wortelstroopfabriekje, welke alle verdwenen zijn. Op de gronden ten noorden van de kern kwam begin negentiende eeuw verspreid een groot aantal boerderijen voor. Tot 1940 vond geen opvallende toename van deze verspreide bebouwing plaats. De bodem bestond omstreeks 1850 voor de helft uit woeste grond. Tussen 1870 en 1914 vonden forse ontginningen plaats. Heidegrond werd omgezet in akker- en weiland en nieuwe wegen werden aangelegd. Pas vanaf 1844 werd het dorp behoorlijk ontsloten door de aanleg van een weg van Roermond via Baexem en Weert naar Noord-Brabant. Tussen 1850 en 1940 werd de weg geheel verhard, evenals de weg die uit de richting Grathem via Baexem naar Heythuysen liep. In 1879 wordt de spoorlijn Roermond-Weert aangelegd, die een belangrijke ontwikkeling met zich meebracht. Nabij de kruising van deze spoorlijn met de weg Baexem-Heythuysen werd een station gebouwd en ontstond ook andere bebouwing. Zo werd in de directe nabijheid van deze kruising van spoorlijn en weg eind negentiende eeuw

het klooster Mariabosch gebouwd, oorspronkelijk als buitenverblijf van de op Exaten gevestigde Duitse Jezüieten. In 1918 namen de Zusters "Dienaressen van de H. Geest" het vakantiehuis van de Duitse Jezüieten als klooster over. In 1934 is het klooster uitgebreid met een aantal verblijfsgebouwen en een kapel. In de nabijheid van het klooster vestigden zich nadien een tweetal restaurants aan de Dorpsstraat. Langs de weg Baexem-Heythuysen, tussen de kruising met de spoorlijn en de oorspronkelijke kern van Baexem, vond een duidelijke toename van de bebouwing plaats. Er ontstond een lineaire nederzetting langs de Dorpsstraat. De oude kerk van op de "Klockeberg" en werd in de Tweede Wereldoorlog opgeblazen. Er werd besloten om centraal in het dorp, aan de Dorpsstraat, een nieuwe kerk te bouwen. Na 1945 vond vooral een duidelijke verdichting plaats van de bebouwing plaats langs de Dorpsstraat. Aan de oostzijde hiervan ontstonden later diverse nieuwe woonwijken.

2.1.2 Buggenum

In de bocht van de Maas in de omgeving van Buggenum is een helm van een Centurion gevonden, welke zich op dit moment bevindt in het Valkhof museum in Nijmegen. Deze vondst wijst op de mogelijke aanwezigheid van een Romeinse weg of vestiging in de nabijheid van Buggenum.

De kern Buggenum behoorde tot het Land van Horn en later het Prinsbisdom Luik en werd voor het eerst vermeld in 1230. Vanaf 1679 is Buggenum een zelfstandige eenheid. In het begin van de negentiende eeuw was de kern Buggenum een langgerekte lineaire nederzetting aan de Maas, gelegen op de grens van rivierdal en hogere zandgrond. Vanaf de hoofdader liepen enkele weggetjes, waarlangs bebouwing, in de richting van het akkerland. Centraal in het dorp lag de St. Allegundiskerk. Het koor van de huidige kerk dateert van omstreeks 1400. Het schip en de toren werden in 1870-1871 vervangen en tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoest, waarna in 1948-1948 een nieuw koor en toren tot stand kwam naar ontwerp van architect J. Franssen. Ten westen van de kerk ligt "Huis Malborgh" dat al in 1471 wordt genoemd als leen- en hofstede van het klooster St. Elisabeth. Alhoewel het huis een middeleeuwse oorsprong heeft, dateert de huidige verschijningsvorm uit het begin van de negentiende eeuw. Tussen het begin van de negentiende eeuw en de periode rond 1850 traden nauwelijks veranderingen op. Tussen circa 1850 en circa 1940 werd de kern Buggenum met name in noordelijke richting uitgebreid. Parallel aan de oorspronkelijke hoofdweg ontstond een tweede weg, waarlangs zich aan beide zijden bebouwing bevond. Tussen beide wegen ontstonden enkele verbindingen met bijbehorende bebouwing. Ten zuiden van de kern Buggenum was het gehucht Berik gelegen. Rond 1850 was Berik een zuid-westelijke uitloper van de lineaire structuur van de kern Buggenum. Tussen 1850 en 1940 traden in deze situatie geen wijzigingen op. Rond 1940 maakte Berik in feite deel uit van het dorp Buggenum. De gemeente Buggenum bevatte in de periode 1850-1940 slechts enkele verspreide boerderijen, waarvan de meeste dateren uit de periode voor 1850.

Vanwege de klei ontstonden rond 1900 vele steenfabrieken langs de Maas, zo ook in Buggenum. Van de oorspronkelijke N.V. kleiwarenfabriek, bekend vanwege het bakken van witte baksteen, resteert op dit moment alleen nog de uit 1905 daterende schoorsteen. De overige fabrieksgebouwen zijn afgebroken en gemoderniseerd. Ten zuiden van Buggenum, op enige afstand van de kern, werd in 1969 door de Provinciale Limburgse Elektriciteits Maatschappij de Maascentrale gebouwd. De komst van de elektriciteitscentrale had echter nauwelijks ruimtelijk gevolgen voor kern van Buggenum.

2.1.3 Ell

Ell is in de middeleeuwen ontstaan op de hogere gronden bij de Tungelroyse beek. Ell wordt voor het eerst vermeld in de 13e eeuw (Renes, 1999). Vanuit cultuurhistorisch perspectief geeft de naam Ell mogelijk al een idee van het historisch landschap. Het zou wijzen op 'de plek waar de elzen staan' en bijgevolg een relatief nat gebied (Manders & Verheijen, 1994). Ten westen van Ell, aan weerszijden van de Tungelroysche Beek, lagen uitgestrekte broekgebieden waar veel elzenhout voorkwam. Ten oosten en zuiden van Ell lag een uitgestrekt heidegebied met depressies. Ell behoorde tot het vorstendom Thorn en stond onder de parochie Itervoort. In 1468 stond er al een kapel (Brunenberg, 1966). De kerk werd in de 19e eeuw vergroot en met de bevolkingstoename werd in 1912 een nieuwe kerk gebouwd. In de 19e eeuw kende Ell een verspreide bewoning met enkele concentraties. Tussen de bewoning en de Tungelroysche Beek lag een uitgestrekt akkergebied. Bij de akkercomplexen lag de nadruk op zogenaamde kamptonginningen (Renes, 1999). Deze 'kamptonginningen' kenmerken zich door een grote versnippering van relatief kleine percelen en de aanwezigheid van houtwallen. De agrarische sector speelt vanouds een belangrijke rol in deze kern. Het wegennet was in het begin van de negentiende eeuw weinig ontwikkeld. De bebouwing van de kern concentreerde zich met name langs de doorgaande wegen, De Hoogstraat, Niesstraat, Antoniusstraat en Sebastiaanstraat. Hier lag o.a. de kerk en het voormalige gemeentehuis (Hoogstraat 12) van de gemeente Hunsel, dat dateert uit 1908 en zich bevond in de kern Ell. Daarnaast is de zuivelfabriek de "Fuus", die werd gebouwd in 1909 en is gelegen aan de Hoogstraat 55, tussen de kernen Ell en Hunsel vermeldenswaardig. Na de oorlog werd de kern verdicht en vonden eveneens uitbreidingen plaats aan de noordzijde.

2.1.4 Grathem

Het dorp Grathem, dat is gelegen op de hogere zandgronden aan de Uffelse beek, werd voor het eerst vermeld in 1116. Grathem behoorde tot 1794 tot het Land van Thorn. Vooral in de negentiende eeuw vormde zich een compacte dorpskern rond de beek. Na de Tweede wereldoorlog is het dorp aan de noordzijde uitgebreid.

De voormalige gemeente Grathem kan worden omschreven als een gemeente die vanouds een agrarisch karakter heeft. Langs de Leveroyse Beek, de noordelijke begrenzing met de gemeente Heythuysen, lagen weilanden, afgewisseld met broekbos. Iets verder zuidelijk was de bodem in gebruik als akkerland. Een groot gebied in het midden van de gemeente werd ingenomen door het heidegebied de Oldersche Heide. Langs de grens van dit gebied met de gemeente Hunsel bevonden zich kleinere vennen en moerassen. Ten zuiden van deze Oldersche Heide was wederom een strook grond in gebruik als akkerland. Door dit gebied stroomt van zuidwest naar noordoost de Rijdtbeek. Verder zuidelijk werd een strook grond ingenomen door een heidegebied van kleinere omvang, begrensd door het dal van een kleine waterloop waarvoor de kaart geen naam vermeld. Langs deze waterloop bevonden zich weilanden.

De kern Grathem ligt langs de Uffelse Beek in de zuidpunt van de gemeente. Langs deze beek bevonden zich weilanden. In het gebied direct noordelijk en noordoostelijk van Grathem lag akkerland. Ook in dit gebied bevonden zich diverse verspreid gelegen boerderijen. Ten noordwesten van Grathem liggen de gehuchten Kelpen/Ooler, welke beide zijn ontstaan vanaf het begin van de 20^e eeuw na de heideontginningen.

In de kern van Grathem staat de St. Severinuskerk, waarvan de toren dateert uit de dertiende eeuw en het schip uit de veertiende en vijftiende eeuw. Aan de oostzijde van de kern ligt de Grathemermolen, die al in de 1252 wordt genoemd als banwatermolen. Het huidige molengebouw dateert van na de vernieuwing in 1873-1874. De kerk en de watermolen zijn echter niet de enige belangrijke oude gebouwen van Grathem. In de directe nabijheid van de kern liggen twee kastelen, Huis te Hoven en Huis Groot Buggenum. Volgens overlevering zou er op de plaats van het kasteel Ten Hove in 1210 al een versterkte burcht hebben gestaan die in 1340 zou zijn verwoest door brand. De gewelven in de kelder van het huidige hoofdgebouw zouden restanten bevatten van deze verwoeste voorloper. De eerste officiële vermelding is echter pas in de 15e eeuw. Kasteel in het verleden geen riddermatigheid toekenbaar. Het huidige hoofdgebouw dateert uit het begin van de 17e eeuw. Getuige hiervan is een in het huis Ten Hove aanwezige gedenksteen waarop het jaartal 1609 en de familiewapens van De Borman en van Waes zichtbaar zijn. Hetzelfde familiewapen is ook te vinden op de monumentale grafzerk in het torenportaal van de parochiekerk en de RK Kerk Sint Severinus in Grathem. Huis Groot Buggenum ligt op een omgracht terrein en werd gebouwd op de plaats van een ouder, in 1329 voor het eerst vermeld, kasteel. Rond 1600 werd het kasteel verwoest en herbouwd. Na een brand in 1796 verviel het kasteel tot ruïne. In 1889 werd plaatst van de ruïne een neogotisch jachtslot gebouwd, waarbij de 16^e of 17^e eeuwse noordwesttoren werd behouden. In 1944 werd het jachtslot verwoest, maar vanaf 1971 naar een oorspronkelijk plan herbouwd.

2.1.5 Haler

Het oorspronkelijke Haler (Hare) wordt al in de 1244 eeuw genoemd. Er zijn hier zelfs aanwijzingen dat er in de Vroege Middeleeuwen al een hof aanwezig was (Renes, 1999). In de Late Middeleeuwen werd Haler gekenmerkt door een relatief verspreide bebouwing aan de rand van een kleine dekzandrug. Deze boerderijen behoorden zowel tot de heerlijkheid Kessenich als het vorstendom Thorn. Vooral in het Kessenichse deel is het een en ander gebeurt. Boerderijen werden opgesplitst en uit de snippers ontstonden soms nieuwe boerderijen. Het grondbezit van de boerderijen werd afgebakend door houtwallen (kampen). Een aantal van deze wallen is nog steeds bewaard. Het begin van het huidige Haler kan men dateren omstreeks het midden van de 20^e eeuw (Manders & Verheijen, 1994). Het is in feite een samenvoeging van de oude gehuchten Haler en Uffelse, die tot dan gekenmerkt werden door een relatief verspreide bewoning.

2.1.6 Haelen

Haelen voor het eerst genoemd in 1240 (Halen) behoorde tot het land van Horn. Het dorp werd gesticht aan de samenvloeiing van de Haelensche Beek en een zijbeekje. De bewoning lag enigszins parallel aan deze beek. Tussen Haelen en Buggenum lag een uitgestrekt open akkercomplex. Meer westwaarts werden de akker gekenmerkt door houtwallen (kampen). In het uiterste westen bevonden zich de woeste gronden. Ten zuiden van Haelen lag het adellijk huis Aldenghoor. Al in 1212 wordt gesproken van een versterkt huis van de familie Ghoor. Van het middeleeuwse kasteel rest de 15^e eeuwse zware ronde toren van baksteen en mergel, voor het overige deel dateert het huidige kasteel grotendeels uit de 17^e en 18^e eeuw. De kern Haelen ontstond als nederzetting in de directe nabijheid van de Haelense Beek, op de grens van beekdal en hogere zandgronden. De huidige kern bestond oorspronkelijk uit Haelen, Overhaelen en de gehuchten Haelensche Broek en Beekant.

De bebouwing van Haelen was overwegend geconcentreerd rond het Kerkplein. Daarbuiten bevonden zich in de vorm van lintbebouwing enkele uitlopers in noordelijke, zuidelijke en oostelijke richting. Verdichtingen hebben met name plaats gevonden aan de Roggelseweg en de Burgemeester Aquariusstraat.

Het Kasteel Aldenghoor lag enigszins geïsoleerd ten zuiden van het dorp. Ten zuidwesten van het kasteel lag de kern Overhaelen. In het begin van de negentiende eeuw bestond de Overhaelen uit enkele panden langs weinig belangrijke interlocale wegen. In de periode tot circa 1850 vertoonde het dorpje nauwelijks groei. Tussen circa 1850 en 1940 trad daarentegen wel een verandering op. Door de toename van de bebouwing langs beide zijden van de Napoleonsweg ontstond een vrijwel doorlopende bebouwing tussen de kernen Haelen en Overhaelen. Daarnaast werd direct ten zuiden van Overhaelen de spoorlijn tussen Weert en Roermond aangelegd.

In het begin van de negentiende eeuw bevatte de toenmalige gemeente Haelen slechts een zeer kleine hoeveelheid verspreide bebouwing, waaronder het gehucht Haelensche Broek, aan de oostzijde van de Napoleonsweg. Daarnaast lagen enkele verspreide boerderijen aan de westzijde van Haelen te midden van de woeste gronden. Het ging daarbij voornamelijk om geïsoleerde boerderijen. Zoals hoeve de Waerenberg en Weijerhoff.

Haelen kan omschreven worden als een gemeenschap die vanouds een agrarisch karakter heeft. In en rond Haelen lagen vroeger een drietal watermolens. In de kern van Haelen, naast het kasteel ligt de Vogelmolen, die volgens de gevelsteen dateert uit 1778 en tot 1940 in bedrijf was. In het natuurreservaat het Leudal ten noordwesten van Haelen ligt de Ursulamolen of Leumolen, die het eerst vermeld wordt in 1558. De huidige koren en oliemolen dateert volgens de muurankers uit 1773. Tot slot lag aan de Roggelseweg(55) de ruïne van de St Elisabethmolen. Deze midden 19e eeuwse graan-, olie- en zaagmolen werd in 1944 verwoest. Van de molen resteert op dit moment alleen nog een ruïne en de naastgelegen voormalige boerderij St. Elisabethshof (thans restaurant en streekmuseum) die in 1875

werd gebouwd ter uitbreiding van de molen. Voor wat betreft nijverheid en industrie was tot slot vlak bij Haelen (Napoleonsbaan richting Nuhnem) een steenfabriek aanwezig. Deze steenfabriek, N.V. Corubona, werd begin 1900 gebouwd. Van de steenfabriek rest op dit moment alleen nog de schoorsteen.

Ook vermeldenswaardig is Landgoed de Bedelaar. Dit landgoed ontstond in de nabijheid van het ven genaamd de “Groot Bedelaar” dat is gelegen in het voormalige heidegebied, thans bosgebied ten zuidwesten van Haelen. Het landgoed de Bedelaar diende oorspronkelijk als een buitenverblijf van de anatoom, geoloog en paleontoloog Prof. Eugène Dubois, die vernaamheid verwierf door zijn ontdekking van de *Pithecanthropus Erectus* (de rechtlopende aapmens). De in 1910 door de architect L. Wagemans in een sober traditionele stijl ontworpen villa deed nadien een tijd dienst als rusthuis voor rustende R.K. mijnbeambten. Op het landgoed bevinden zich voorts enkele curieuze objecten, ontworpen van Prof. Dubois die directe uitvloeisels van zijn theorieën vormen. Een vleermuistoren uit 1916, onlangs gerenoveerd, werd gebouwd ter bestrijding van muggen. De uilentoren, een bakstenen toren van ruim vijftien meter, fungeerde als verwarmd verblijf voor uilen. Ook is er nog een ijskelder op het landgoed.

Tot slot ligt ten noord-westen van de Haelen het St Elisabethklooster. Op deze plaats werd in 1240 reeds een Caulietenklooster gesticht. Dit klooster werd in 1578 grotendeels verwoest. Hierna zijn delen van het klooster verschillende malen opgebouwd en afgebroken. Van de 15^e eeuwse kloosterkapel restteert nog de achtzijdige traptoren. Aan de voet daarvan is een kleine kapel gebouwd die dateert uit het midden van de 17^e eeuw. Het huidige klooster grotendeels uit de 18^e en 19^e eeuw en doet dienst als vakantie en verpleeghuis van de Kleine zusters van St Joseph.

2.1.7 Heibloem

Heibloem is pas in de 20e eeuw ontstaan. Oorspronkelijk lag het gebied in een uithoek van Roggel. Als gevolg van de heideontginningen in de 20e eeuwen de bijbehorende bevolkingstoename ontstond hier een beperkte nieuwe kern.

2.1.8 Heythuysen

Heythuysen wordt vermeld in 1383. De naam verwijst nog naar woningen op of aan de heide. De kern Heythuysen werd dan ook vooral gekenmerkt door een lintbebouwing, voornamelijk langs de Kloosterstraat en de in het verlengde daarvan gelegen Dorpsstraat. Deze straten maakten deel uit van de west-oostelijk gerichte weg, die de kernen Leveroy, Heythuysen en Neer (gemeente Roggel) verbond. Hieraan lag het kerkplein dat een driehoekige vorm heeft. Deze aanlegvorm was kenschetsend voor een oude Kempische brink, de plaats van waaruit de herder met het vee van de buurt naar de gemeenschappelijke wei vertrok. De kerk van Heythuysen, de St. Nicolaaskerk, dateert uit de middeleeuwen (het priesterkoor stamt uit 1504), maar de voorste twee traveeën en de toren werden gebouwd in 1847. In 1927 werden de zijbeuken iets vergroot onder leiding van de

Roermondse architect C. Franssen. De kerk van Heythuysen wordt in 1646 genoemd als bij kerk van Buggenum. Direct naast de kerk staat een neoclassicistische tempeltje uit 1850 dat vroeger dienst deed als kerkhofkapel. De bebouwing rond het Kerkplein en de Dorpsstraat heeft ondanks latere invullingen en enkele sloopactiviteiten, door de aanwezigheid van 18de eeuwse bebouwing een rustiek karakter behouden.

Vanuit het dorpsplein liep een weg naar de meer zuidelijk gelegen nederzetting. Oostelijk van Heythuysen, langs de weg van Leveroy naar Neer lag de bebouwingcluster Walk, die tegenwoordig deel uit maakt van de kern Heythuysen. Westelijk van Heythuysen lag langs een aftakking van de verbindingsweg de bebouwing van de nederzetting die later Achter het Klooster werd genoemd en destijds bestond uit ca bebouwingcluster rond het Klooster St. Elisabeth. In 1835 werd dit klooster, beter bekend als De Kreppel, gesticht door de Congregatie der Zusters Franciscanessen. De gemeente Heythuysen was de bakermat van deze congregatie, gesticht door Catharina Dahmen in 1835. Naast klooster de Kreppel werd in 1899 aan de Dorpsstraat het Klooster St. Magdalena gesticht en verscheen in 1930 aan de Stationsstraat het Klooster van de Heilige Geest, tegenwoordig bekend onder de naam St. Charles. Ook Heythuysen was net als de overige kernen van Leudal van oorsprong een agrarische gemeenschap. De bodem rondom Heythuysen bestaat geheel uit zandgrond, welke doorgaans niet zo rijk aan humus is en daardoor minder geschikt is voor gewassen die veel vocht vereisten; rogge en aardappelen waren dan de aangewezen producten. In Heythuysen werd naast rogge en aardappelen een aanzienlijke hoeveelheid haver verbouwd. Dit haver diende als veevoer en een grote haverproductie duidde op een grote veestapel. De agrarische bedrijven op de zandgronden waren vanouds gemengde bedrijven (akkerbouw en veeteelt), omdat men voor het bemesten van de gronden was aangewezen op de veestapel. Naast agrarische bedrijven vond was er in de omgeving van Heythuysen ook veel bosbouw. Door de groeiende mijnbouwvraag was er veel vraag naar hout waardoor het omzetten van woeste grond in bos door de overheid werd gestimuleerd. Gelet op de oppervlakte aan bossen moet de bosbouw en houtteelt niet onbelangrijk zijn geweest.

In de kern van Heythuysen waren in de eerste helft van de 19^e eeuw de gebruikelijke bedrijfjes gevestigd, die hun bestaan dankten aan de plaatselijke afzetmarkt. De kern Heythuysen was vanaf de middeleeuwen echter ook een handelsplaatsje. De toename van de welvaart in de loop der eeuwen resulteerde onder andere in de naam "Klein Paries", zoals Heythuysenaren hun dorp gingen noemen. In 1835 waren er drie herbergen/brouwerijen aan de Dorpsstraat, die in 1907 nog in gebruik waren. In datzelfde jaar waren er in de Dorpsstraat 15 cafés gevestigd. In 1913 was er nog één brouwerij in gebruik. Verder waren er in 1835 twee leerlooierijen, een ververij en een stijfselfabriek. Van de verscheidene molens die Heythuysen in het verleden rijk was, is de in 1875 gebouwde St. Antoniusmolen de enig overgebleven. Ook waren er tot de komst van de stoomboterfabriek "St.

Antonius" in 1907 een viertal kleine zuivelfabriekjes aanwezig. In 1891 begon Leon Verschueren een werkplaats voor orgelpijpen, hetgeen het begin betekende van de firma Verschueren. Vooral na 1890 werden grote orgels gebouwd met vele registers. Rond 1900 werd het eerste complete orgel gebouwd. In 1931 waren elf personen in het bedrijf werkzaam, later steeg dit tot 38. Ook dient de Heythuy-sense fabrikant C. Cillekens even genoemd te worden. Hoewel de metaalindustrie op het platteland niet groot was, hield deze fabrikant zich op min of meer grote schaal bezig met het maken en verbeteren van landbouwwerktuigen.

De ontwikkelingen in de periode van 1850 tot 1940 hadden een toename van bevolking en bebouwing tot gevolg. De bevolking en kern groeide en kreeg door de vele voorzieningen langzamerhand een centrumfunctie.

2.1.9 Horn

De ligging van de kern Horn wordt grotendeels bepaald door de gesteldheid van de bodem en de ligging in de directe nabijheid van de rivier de Maas. De naam Horn betekent uitspringende bocht of hoek. Horn is dan ook gelegen op een terrasrand die uitsteekt in het Maasdal. Op deze strategische plek was in de vroege middeleeuwen reeds een hof c.q. kasteel. Kenmerkend voor het landschap rondom Horn is de aanwezigheid van een serie oude Maasmeanders. De oudste meander is gedeeltelijk verstoord door jongere meanders. Desalniettemin is hij nog steeds als een drassige laagte aanwezig, aan zuid-oostelijke zijde van de kern Horn bij het kasteel. De hoofdvorm van het huidige kasteel gaat zeker terug tot de 13^e eeuw. De bewoning op de plek gaat echter verder terug in de tijd. Op de steilrand waarop de huidige begraafplaats ligt werden resten van vaatwerk gevonden waaruit bleek dat er circa 800 jaar vóór Christus bewoning was. Ook werd bij opgravingen in de jaren 1848/1849 een grafveld gevonden uit de Merovingische tijd. Het huidige woongedeelte van het kasteel dateert uit de 14^e en 15^e eeuw. Nabij het kasteel ontwikkelde zich het dorp Horn. De laat-middeleeuwse dorpsbebouwing volgt voor een groot deel de boog van de terrasrand. De verspreid bebouwing langs deze terrasrand (met in het noorden de bebouwing langs de Kemp-Broekstraat, in het zuiden de bebouwing langs de Beunk-Postweg en centraal de bebouwing bij het kasteel en de kerk) groeide naar elkaar toe. Een belangrijke ontwikkeling hierbij was de aanleg van de Rijksweg, die Roermond met de Napoleonsweg verbond. Deze weg is aangelegd in de eerste helft van de 19^e eeuw. Geleidelijk werd er bebouwing langs deze weg aangebracht. Na de Tweede Wereldoorlog werd westelijk van de oude kern ten noorden van de rijksweg verschillende uitbreidingswijken gerealiseerd. Horn is vanouds een kern met een uitgesproken agrarisch karakter. Nijverheid en industrie speelden slechts een *zeer* ondergeschikte rol. Tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw werden een pannen- en steenbakkerijen, drie brouwerijen, een branderij, een leerlooierij en een graanmolen (De Hoop) aangetroffen. In 1865 werd in het open veld ten westen van de kern een tweede beltkorenmolen gebouwd (De Welvaart) Deze laatste molen behoort tot de kleinste nog gave windmolens van Limburg.

Brouwerij Huyben bleef tot in de jaren zeventig voortbestaan. Hiervan rest op dit moment nog de voormalige directeurswoning en het hekwerk dat het fabrieksterrein omranden. In 1921 werd het Sanatorium Hornerheide geopend. Het Sanatorium werd gebouwd op een vrij geïsoleerde plaats, in het noord-westelijke bosgebied. Tegenwoordig fungeert het voormalige Sanatorium als gespecialiseerd verpleeghuis voor psychogeriatrische patiënten. Daarnaast waren in en rond de kern van Horn twee kloosters aanwezig: Het klooster H. Hart van Maria (Kerkpad 5) dat dateert uit 1912 en het klooster Magdalena (bergerweg 23), dat is gelegen ten westen van Horn en deel uit maakt van het Jeugdorp Betanië dat in 1957 werd opgericht in traditionalistische vormen.

2.1.10 Hunsel

Hunsel is ontstaan aan een vernauwing van het dal van de Uffelse Beek die een uitstekende oversteekplaats vormde op de grens van beekdal en hogere zandgrond. Uit de Merovingische graven blijkt dat het gebied al in de Vroege Middeleeuwen bewoond was. Desondanks dateert de oudste benaming van Hunsel pas uit 1400. Het dorp behoorde tot de heerlijkheid Kessenich. De bebouwing beperkte zich tot de eerste helft van de 19^e eeuw tot de zuidelijke rand van het beekdal langs de weg. Tussen 1850 en 1940 onderging de kern een duidelijke groei, waarbij aan beide zijden van de Uffelsebeek bebouwing ontstond. Deze sobere traditionele plattelandsbebouwing van de kern Hunsel concentreerde zich in hoofdzaak langs de Kraakstraat en de Kallestraat die de verbinding vormen met respectievelijk de kernen Ell en Ittervoort en Neeritter. De bebouwing in de Kraakstraat en Kallestraat dateren uit het laatste kwart van de 19^e eeuw en het eerste kwart van de 20^e eeuw. Naast de veelal agrarische bebouwing, was in en nabij de kern Hunsel een kerk, een school, een korenmolen en twee kapellen (Bruggerhofkapel tegenover Jacobsstraat 2 en het Groelskapelleke bij Kallestraat 46). De kerk (Jacobstraat 14) bevatte tot de tweede wereldoorlog een romaanse mergelstenen toren, waartegen in 1839 een sobere eenbeukige neo-classicistische zaalkerkje werd gebouwd. Het koor werd in 1925 uitgebreid door Cuypers. De toren werd in 1944 opgeblazen door de Duitsers. De schade aan de kerk werd in 1946 hersteld en de toren werd in 1955 in oude staat hersteld naar plannen van J. Franssen. De Uffelse molen (Uffelsestraat 5) is gelegen aan de Uffelse beek ten zuidwesten van de kern Hunsel. Van de van oorsprong 16^e eeuwse molen resteert slechts een klein gedeelte met mergelstenen speklagen. Na de brand in 1875 werd de molen in 1884 herbouwd. Het ijzeren waterrad dateert uit 1910. Tegen de molen werd een laat 19^e eeuwse boerderij gebouwd. De kern Hunsel werd na de tweede wereldoorlog aan de noordzijde, uitgebreid met een nieuwe woonwijk. Hunsel kende een eerder verspreide bewoning met een kleinschalig cultuurlandschap gekenmerkt door kampen. Tot in de 20^e eeuw bleef het een klein heidorp, waar de schapenteelt en de vlasbouw een belangrijke rol speelde.

2.1.11 Ittervoort

Ittervoort behoorde tot het Vorstendom Thorn. De oudst bekende benaming van Ittervoort dateert uit 1252 (Ittervort). De naam Ittervoort duidt op een oude overgang over de Itterbeek (zgn. voordem; Renes 1989). In 1343 is er sprake van een brug. Van oorsprong boog de Itterbeek niet af naar het Vijverbroek, maar liep ze door naar Grathem, om uiteindelijk uit te komen in de Neerbeek. De beek bleef wel lange tijd herkenbaar als natte laagte. In (de omgeving van) Ittervoort duiden diverse bronnen uit de 13e eeuw op een grote agrarische expansie. Het Bosserhof, ten noordwesten van de oude kern, wordt al in de 14e eeuw vermeld. Mogelijk is door de vele ontginningen de kleine dorpskern verplaatst naar de westkant van de voorde, parallel aan de Itterbeek. In 1844 verrees ter plaatse van de middeleeuwse voorganger een kerk die in 1935 weer plaats maakte voor de huidige Margaritakerk, naar ontwerp van J. Franssen. Hierbij werd gebruik gemaakt van de onderbouw van de in 1894 gebouwde toren. Aan de Itterbeek ligt de Schouwmoelen (Margarethastraat 73) die in opzet dateert uit 1630 en in 1830 is vergroot. Het waterrad is verdwenen. De molen heeft wel nog een houten maalstoel met twee koppels stenen die door een elektromotor worden aangedreven. Het woonhuis bij de molen dateert uit 1822. De aanleg van de Napoleonsweg in 1812 zorgde voor een lichte toename van de bebouwing. Op deze Napoleonsweg werd ter hoogte van Ittervoort tol geheven. Pas in de 2e helft van de 20e eeuw kende Ittervoort een uitbreiding met een aantal nieuwbouw wijken.

2.1.12 Kelpen-Oler

Kelpen wordt vermeld in de 14e eeuw, Oler al in de 13e eeuw. Het zijn van oorsprong kampongtingningen die zijn uitgegroeid tot een buurtschap. Pas met de ontginningen in de 19e en 20e eeuw ontstond het kerkdorp Kelpen.

2.1.13 Neer

Neer is ontstaan bij een oude overgang van de Neerbeek, en bestond uit de kern Neer, met daarom heen een groot aantal gehuchten, zoals Hanssum, dat was gelegen aan de monding van de Neerbeek. De oudste kern van Neer dateert mogelijk al uit de vroege middeleeuwen. Toch wordt het dorp pas in 1204 voor het eerst vermeld. Neer behoorde eerst tot het land van Horn en later tot het prinsbisdom Luik. De al in 1226 genoemde kerk was tot begin 16e eeuw tevens grafkapel van de heren van Horn. Het mogelijk enige tijd omwalde dorp had in 1645 te lijden onder een grote brand. In 1677 werd Neer tot heerlijkheid verheven. Neer was van oudsher een relatief grote nederzetting. Dit had enerzijds te maken met de ligging dicht aan de Maas en anderzijds met de vruchtbare bodem.

Rond 1400 verrees op het hoogste punt, centraal in het dorp op de plek van de huidige kerk, de eerste toren die in de 15e eeuw gedeeltelijk wordt vernieuwd. Deze kerk werd in 1908-1909 vervangen door de huidige neogotische kerk naar ontwerp van Franssen. Direct bij de kerk ligt het voormalige raadhuis dat volgens de jaarankers dateert uit 1485. Dit pand werd in 1646 gemoderniseerd en kreeg in

1818 zijn huidige gepleisterde aanzicht. Tot 1852 diende het raadhuis tevens als school. Het huidige dorp Neer bestond in het begin van de negentiende eeuw uit een aantal nederzettingen en gehuchten. Ten westen van de dorpskern lag het adellijk huis (Alden)g(h)oor.

Neer was met afstand de grootste nederzetting. Neer staat bekend als een voorbeeld van een kransakkerdorp met een enigszins gaaf gebleven kern. Omstreeks 1810 had Neer zich ontwikkeld tot een kern met dorpscentrum en een drietal bebouwingslinten in sterpatroon langs de huidige Engelmanstraat, de Bergerstraat en langs de Hoogstraat, via de Steeg tot en met de afslag naar Gerheggen op de Heldenseweg. Begin van de twintigste eeuw vond een verdere verdichting en uitbreiding van de bebouwingslinten langs de Engelmanstraat/Kruisstraat, de Bergerstraat, de Hoogstraat, Steeg en de Heldenseweg, en in geringere mate

langs Eiland. Daarnaast ontstond in deze periode een redelijke mate van bouwactiviteit langs de Napoleonsweg. Na de tweede wereldoorlog namen de bouwactiviteiten in Neer in redelijke mate toe. De meeste uitbreidingen vonden echter ook nu nog plaats in de vorm van verdichting van de oude bebouwingsstructuren. Om deze reden bleven de contouren van de oude kernen herkenbaar. Te Neer vond behalve verdichting ook uitbreiding plaats. Tussen Maasweg en Steeg verscheen een nieuwe woonwijk. In Hanssum verrees o.a. nieuwbouw langs de Vilgert en kwam er het industrieterrein Soerendonck. Ten zuiden van het dorp lag een uitgestrekt akkercomplex tussen Neer en Buggenum. Ten westen van het dorp lag een langgerekte strook akkercomplex dat met de dorpsakkers van Roggel en Heythuyzen een aaneengesloten gebied vormde. De noordelijke grens van Neer werd bepaald door de in 1657 gegraven "Gekke Graaf", een kaarsrechte droge gracht tussen Kessel en Meijel, die werd aangelegd om de grensgeschillen tussen het Prinsbisdom Luik en het Hertogdom Gelre te beëindigende loop. Tussen 1854 en 1861 werd op de plaats van de "Gekke Graaf, een afwateringskanaal, ook wel Neerskanaaltje genoemd gegraven. Dit smalle, gegraven kanaal verbindt de Noordervaart bij Meijel met de Maas bij Kessel/Neer met als Doel het overtollige water van de Zuid-Willemsvaart en het zure Peelwater uit Helenaveen te lozen op de Maas. Daarbij had het kanaal een bescheiden scheepvaartfunctie voor turf-, hout-, steen- en mesttransport. De sluis en sluiswachterswoning uit 1856 en 1857 zijn bewaard gebleven.

Verspreide bebouwing kwam in het begin van de negentiende eeuw te Neer nauwelijks voor, uitgezonderd de oude Wijnardenhof op de grens met het rivierdal en het restant van het veertiende eeuwse kasteel Ghoor bij Kinkhoven.

Neer is vanouds een kern met een agrarisch karakter. Gerelateerd aan de landbouw waren aan de Neerbeek twee molens aanwezig nl. de Friedesemolen (Friedensemolen 2) en de Hamermolen (Hamermolen 27). De Friedelse molen werd gebouwd als koren en oliemolen met twee raderen. Het bijbehorende woonhuis heeft een gezwenkte gevel voorzien van muurankers met het jaartal 1771. Rond 1875 werd een waterrad verwijderd. De oliemolen werd in 1909 uitgebroken. In 1962 raakte ook de korenmolen buiten bedrijf. De molen is echter recent gerestaureerd en maalt weer. Iets verderop aan de Neerbeek ligt de Hamermolen die werd gebouwd in 1895 maar vanwege mechanisering al in 1906 werd ontdaan van zijn waterrad. De sterke oriëntatie van Neer op de agrarische sector in de periode 1850-1940 maakte Neer afhankelijk van de werkgelegenheidsgroei in de omliggende gemeenten. Pas na de tweede wereldoorlog kwam er een ingrijpende wijziging in de economische structuur. Naast agrarisch georiënteerde bedrijven was in Neer een jeneverstokerij aanwezig die omstreeks 1900 was verdwenen. Neer is vooral bekend vanwege haar brouwerijen. In de periode 1850-1940 telde Neer een drietal van deze ondernemingen. Daarvan zijn brouwerij Vennekens te Hanssum en De Lindeboom de bekendste voorbeelden. De voormalige brouwerij Vennekens is inmiddels gesloopt. Ten gevolge van de toenemende noodzaak tot mechanisering moesten tussen 1900 en 1913 talrijke kleine brouwerijen hun activiteiten

staken. In de regio Noord en Midden Limburg bleven een aantal brouwerijen over zoals Huyben te Horn, Maes te Stramproy, Wertha te Weert, De Vriendenkring te Arcen en De Lindeboom te Neer. Behalve de (Hertog-Jan)brouwerij in Arcen is van deze brouwerijen alleen nog De Lindeboom brouwerij in Neer in bedrijf. De Lindebouw werd in 1871 gesticht onder de naam bierbrouwerij W. Geenen & Zn. en werd in 1961 omgedoopt tot de NV Lindeboom brouwerij.

Daarnaast bezat Neer twee kloosters. Klooster Keizersbosch (Keizersbos 1), gelegen ten noordwesten van Neer werd omstreeks 1200 gesticht als adelijk vrouwenklooster door de Norbertijnen van Averbode. Na de opheffing van het klooster in 1799 kreeg het pand een agrarische bestemming. Iets dichterbij het dorp lag het St Josephklooster anex meisjesschool, dat in 1910-1911 werd ontworpen Franssen. Tot slot is, behoudens enkele historische woonhuizen en boerderijen in de dorpskern, de voormalige schepenbank met gezwenkte topgevels uit 1667 vermeldenswaardig.

2.1.14 Neeritter

Het vrij dorp Neeritter heeft zijn naam te danken aan de Itterbeek. Het dorp wordt vermoedelijk in de 12e eeuw voor het eerst vermeld als (nieuwe) Itter. Toch lijkt het erop dat al in de Vroege Middeleeuwen bewoning aanwezig was.

De kern Neeritter is gelegen aan de oever van de Itterbeek op de hogere zandgrond. Het dorp bezat begin negentiende eeuw een rechtlijnig stratenplan en een, voor dorpen, vrij unieke omgrachting. Neeritter was een dichtbebouwd dorp met een zeer planmatige marktopzet. Waarschijnlijk is deze opzet verricht door het St. Lambertuskapittel van Luik om haar invloed in de streek te bevestigen. De hoofdstraat (Driesstraat), parallel aan de Itterbeek, loopt uit op een driehoekig marktplein (Gerard Krekelbergplein). Mogelijk was dit plein van oorsprong een zogenaamde plaatse of dries. Ten westen van de hoofdstraat ligt een tweede parallelle weg (de Nieuwstraat, thans Lambertusstraat). De parallelwegen wordt door middel van dwarswegen met elkaar verbonden. De meest zuidelijke dwarsweg loopt ten noorden door naar de woeste gronden en steekt ten zuiden van het dorp de beek over. In 1584 werd het dorp versterkt met wallen en grachten en kreeg hierdoor een stedelijk karakter. Het verloop van de omgrachting is nog steeds in het stratenpatroon en de verkaveling terug te vinden (o.a. de Wal). Neeritter kent nog een groot aantal monumentale gebouwen. De kerk van Neeritter ligt iets apart van de kern, aan de Itterbeek. Ze werd gebouwd in de 15e en 16e eeuw, maar de toren gaat terug tot omstreek 1200. In 1842 werd de toren bekroond met een achtkantige lantaarn (ook wel 'de peperbus' genoemd). Iets verder aan de Itterbeek ligt de Armenmolen die al wordt vermeld in 1354. Het huidige gebouw dateert volgens de jaarankers uit 1686. In 1907 werd het houten rad vervangen door een stalen rad, het maalwerk werd in 1954 uitgebrouwen. De molen kreeg toen de functie van Groene Kruisgebouw en werd in 1972 ingericht als woning. De buitenzijde van de molen is redelijk authentiek bewaard gebleven. Het waterrad dat in 1997 werd gerestaureerd, draait weer. Aan het oude marktplein bevindt zich het voormalige

gasthuis (Gasthuisstraat 3) dat zijn oorsprong kent in de 15e eeuw maar in de 19^e eeuw sterk werd gewijzigd. Ook is aan de hoofdstraat van Neeritter het voormalige Novicenhuis (Driesstraat 22) gelegen. Dit drielaagse pand met neo-ramaanse elementen dateert uit 1903 en werd gebouwd als internaat. In 1930 werd het gebouw noviciaatshuis "St Gabriël" van de kloosterorde van de kruissheren. In 1983 werd het tot appartementencomplex verbouwd. Daarnaast komen in kern van Neeritter nog een groot aantal historische woonhuizen en boerderijen voor die dateren uit de 18^e en 19^e eeuw. De oude marktplaats heet nu het Gerard Krekelbergplein. Hij is de schrijver van het Limburgse volkslied en is in 1864 geboren te Neeritter. Het landschap rondom Neeritter vormde de inspiratie voor dit lied. De eerste zinnen hiervan: 'waar in 't Bronsgroen eikenhout...' hebben betrekking op de lanen met eikenbomen van kasteel Borgitter. Dit kasteel ligt sinds de Belgische afscheiding en vaststelling van nieuwe grenzen (1839) op Belgische grondgebied. In 1795 werd Neeritter een zelfstandige gemeente. Begin negentiende eeuw was Neeritter een vrij grote kern. De Dictionnaire Géographique du Limbourg van Van der Maelen uit 1835 vermeldt voor Neeritter, onder het kopje "handel • en nijverheid", een ververij, twee brouwerijen, twee stokerijen en drie graanmolens. Daarnaast werd binnen deze gemeente turf geëxploiteerd. Om te voorzien in hun levensbehoefte was de bevolking echter voornamelijk afhankelijk van de landbouw. Opvallend daarbij is dat Neeritter, in tegenstelling tot andere kernen, niet veel verspreide bebouwing kent. De boerderijen waren voornamelijk gelegen in de kern. Tussen het begin van de negentiende eeuw en de periode rond 1850 traden nauwelijks veranderingen op. Bij de Belgische afscheiding (1830) geraakte het echter 2/3 van zijn grondgebied kwijt, een daalde het aantal inwoners van 1239 in 1835 tot 800 rond 1867 was dit aantal gedaald tot 800. Ook rond 1940 was het ruimtelijke beeld van de kern Neeritter nauwelijks veranderd. Langs de weg in noordoostelijke richting naar de kern Ittervoort had een lichte toename van de bebouwing plaatsgevonden. Hetzelfde kan worden geconstateerd voor de bebouwing langs de weg in zuid-oostelijke richting naar de Napoleonsweg. Wat de plaatselijke nijverheid betreft kan een duidelijke achteruitgang worden geconstateerd. De drie brouwerijen die rond 1866 nog in bedrijf waren, zijn in 1913 alle drie verdwenen.

2.1.15 Nunhem

Het kerkdorp Nunhem (1224 Nunem) ligt aan de Haelense beek en kent zijn oorsprong in de Vroege Middeleeuwen. In de Middeleeuwen ontstond hier een kasteel en een kerk. Deze St. Servatiuskerk (Kerkstraat 18) is een eenbeukige kerk met driezijdig gesloten koor en een ongelede toren. In de 14de eeuw verrees de lage mergelstenen toren, die mogelijk in de 18de eeuw is verhoogd. De huidige neogotische kerk kwam in 1893 tot stand naar plannen van J.J.H. van Groenendael. De toren wordt sindsdien geflankeerd door een traptoren en een doopkapel. Op het ommuurde kerkhof bevinden zich een grafkruis uit 1664 en de zerk voor J. van Groenendael. Het kasteel "Huis Nunhem" (*Voort 4*) ligt op een oorspronkelijk

geheel omgracht terrein. Het in 1458 voor het eerst vermelde huis werd begin 18de eeuw vervangen door nieuwbouw. Het huidige aanzien wordt bepaald door een verbouwing in 1778, waarbij aan weerszijden van de ingang een hoektoren verrees. De bouwhuizen aan weerszijden van het voorplein zijn ook 18de-eeuws. De wit geschilderde Nederhof stamt uit 1710, maar is later ingrijpend gewijzigd. Direct naast het kasteel ligt het voormalige klooster Mariaschoot (Voort 6) van de zusters van de O.L. Vrouwe van Ommel. Het kasteel en het klooster zijn op dit moment gelegen op het terrein van Nunhem zaden. Het gepleisterd hoofdgebouw van het klooster dateert uit 1735. De binnenplaats van de aansluitende hoeve is toegankelijk via een 18^e eeuwse poortpaviljoen met fronton. De kern Nunhem bestond tijdens het eerste kwart van de negentiende eeuw slechts uit enkele pan-

den in de direkte nabijheid van de Haelense Beek. In feite liep de lineaire bebouwing vanuit Haelen bijna geheel tot in de kern Nunhem door. De bebouwing was voornamelijk geconcentreerd langs twee elkaar kruisende wegen. Noord-oostelijk van het dorp lag, op geringe afstand, het Kasteel. De zeer kleine dorpskern werd in de 19e eeuw aan de oostzijde van de Haelensche Beek gekenmerkt door een open akkercomplex. Aan de westzijde lag een kampenlandschap en verder heide en bossen. In de periode tot 1850 groeide Nunhem slechts in zeer geringe mate. Kaartmateriaal uit het jaar 1934 vertoont daarentegen een ander beeld. De kern was inmiddels duidelijk gegroeid, met name door een verdichting binnen de bestaande structuur. Daarnaast was vooral de bebouwing langs de weg naar Buggenum toegenomen. Rond de kern Nunhem was de bodem hoofdzakelijk in gebruik als akkerland. Een uitzondering vormden de stroken grond langs de Haelense Beek. Op de aldaar aanwezige vochtige kleigrond werden weilanden en broekbossen aangetroffen. Buiten de kern Nunhem was nauwelijks bebouwing. Dit werd met name veroorzaakt door het feit dat het buitengebied ten westen van de kern bestond uit heide-, en later bosgebied. Enige vermeldenswaardige boerderij is 'Strikkenhof (Burg.Peetersstraat 41-43), gelegen aan de weg tussen Nunhem en Haelen. Deze boerderij was een grote gesloten hoeve uit de 18de eeuw, waarvan de voorganger reeds vóór 1500 wordt vermeld als hoeve 'Ter Beeten'. Het woongedeelte is in de 19de eeuw uitgebreid. Een achzijdig torentje (18de eeuw) vormt de afsluiting van de tuinmuur. Daarnaast zijn een aantal wegkapellen vermeldenswaardig. De St. Jobskapel (Voort 7) is een kleine, rijk uitgevoerde, neogotische kapel uit 1886, gebouwd in opdracht van J. Franssen. De in neorenaissance stijl uitgevoerde Mariakapel (bij Servaasweg 4), met hardstenen zuilen voorzien van Korinthische kapitelen, heeft het uiterlijk van een zeszijdig tempeltje. De uit 1920 daterende kapel werd geschonken door H. van Groenendael. Het meest opmerkelijk is echter de St. Servaaskapel (bij Servaasweg 46). Deze kapel bevindt zich op een heuvel bij een oude bron. De wit geschilderde, driezijdig gesloten kapel met dakruiter en groot venster met sierspant werd in 1892 gebouwd naar ontwerp van J. van Groenendael en J. Franssen op de plaats van een oudere kapel. In 1916-1917 kwam aan de apsiszijde boven de bron een natuurstenen overkapping tot stand, voorzien van een reliëf met een voorstelling van St. Servaas. Verder bevinden zich op het terrein een overdekt hardstenen buitenaltaar met beelden.

2.1.16 Roggel

Roggel wordt voor het eerst vermeld in 1230 (Rogle). Het is ontstaan in het stroomgebied van de Roggelsebeek, die overgaat in de Neerbeek. De eerste bewoning van Roggel lag langs de weg die de beek doorkruist. Mogelijk gaat het om een oude overgang. Roggel behoorde eerst tot het Land van Horn en later tot het prins-bisdom Luik. In 1679 verwierven de proosten van Keizersbosch te Neer het als zelfstandige heerlijkheid. In de 13^e eeuw is er sprake van een kapel die in 1477 werd vervangen door een pseudobasilicale kerk, de Petruskerk (Markt 1). Delen

van de toren en het schip uit 1477 zijn bewaard gebleven. De onderbouw van de zware toren heeft een mergelstenen bekleding, de bakstenen bovenbouw is voorzien van brede spitsboognissen. Het schip werd herbouwd na een brand in 1691 en werd in 1853 met twee traveeën verlengd. Toen kreeg de kerk ook een dwarsbeuk en een nieuw koor en heeft men de noordbeuk van het schip breder en hoger opgetrokken en voorzien van een eigen koor. In 1929 volgde nog een uitbreiding naar plannen van C.J.H. Franssen.

De in 1944 gedeeltelijk opgeblazen toren heeft men in 1946 in gewijzigde vormen herbouwd naar plannen van J. Franssen. Tot de inventaris behoren o.a. een barokke hoofdaltaar dat afkomstig is uit het klooster Keizersbosch in Neer.

Roggel was in het begin van de negentiende eeuw een gemeente met een geringe bebouwingsdichtheid. De aanwezige bebouwing lag bovendien overwegend op de oude bouwlanden in het zuidelijke deel van de gemeente, gecentreerd rond het huidige centrum van Roggel. Er was sprake van een duidelijk lineaire nederzetting in en aan weerszijden van het dal van de Roggelse beek, langs de huidige Kerkstraat, Markt en Dorpsstraat. Verder dan de kruising met de Koppelstraat reikte haar bebouwing niet. Wel lagen even ten zuiden van de dorpskom nog een aantal objecten in een lineaire structuur langs de Molenweg (thans Klapvaren) en het verlengde hiervan aan het Kikveld. Het akkercomplex van Roggel was visueel open. Ten noorden van Roggel lag een kampenlandschap. Rondom het huidige centrum van Roggel waren in het buitengebied diverse nederzettingen en gehuchten, te weten Eind, Laak, Roligt (overgangsgebied naar de heide) Op de Bos, (Den)Hoek, Schans (op de grens van de oude bouwlanden en het heidegebied), Ophoven, Strubben, Nijken, Asbroek, Heide, Schaapsbrug, Karreveld, Kerkers, en "Aesbroeker Bumde". Een aantal van deze gehuchten waren ingeplant rondom een zogenaamde dries. Heibloem ontstond pas in 1861, met de vestiging van de Broeders van de Heibloem ter plekke. Buiten deze reeds aangeduide nederzettingen kwam slechts op bescheiden schaal verspreide bebouwing voor. Roggel was in de periode 1850-1940 een sterk op de landbouw georiënteerde gemeente met gemengde bedrijven.

Daarnaast waren een tweetal windmolens aanwezig. De oudste van de twee windmolens is gelegen aan de Koppelstraat (bij 50). Sinds de brand in 1946 rest slechts de molenromp. De molenaarswoning uit 1868 is echter nog steeds aanwezig. De tweede windmolen Sint Petrus (Nijken 24) werd in 1901 gebouwd. Deze bergmolen met ronde stenen romp, kreeg in 1930 dieselmotor. De in 1975 geres-taureerde molen en de maalderij zijn sinds 1987 weer in gebruik. De boeren bewerkten op vrij traditionele wijze de gronden die vaak sterk verspreid lagen. Door sterke versnippering was er sprake van weinig renderende bedrijven. Roggel bleef door deze belemmeringen in de 19^e eeuw een zelfvoorzienende gemeenschap zonder grote verhandelbare overschotten. Door het feit dat er buiten de landbouw slechts op zeer beperkte schaal werkgelegenheid was, waren er een groot aantal inwoners die omstreeks 1900 als landarbeiders of fabrieksarbeiders in Duitsland gingen werken. Roggel telde omstreeks 1900 ongeveer 50 pendelaars die hun brood op deze manier verdienden. De kleinschalige nijverheid concentreerde zich in de 2^e helft van de 19^e eeuw op de bierbrouwerij, de stroopmakerij, de houtverwerkende nijverheid en de zuivelfabricage. Halverwege de negentiende eeuw was de brouwerij van de burgemeestersfamilie Goossens in bedrijf.

Dit pand bevond zich op de kruising Neer-Heythuysen en Haelen-Meyel. Verder beschikte Roggel in 1866 ook over twee stroopmakerijen. Houtverwerkende nijverheid vond plaats in de kerkmeubelfabriek van Leon Wagemans. Dit rond 1900 gestichte bedrijf groeide in korte tijd uit naar een aanzienlijke omvang. Pas na de eeuwwisseling ging de boerenstand zich geleidelijk organiseren en werden door de gemeenschap diverse openbare voorzieningen gesticht. In 1901 bouwde men bijvoorbeeld een postkantoor op de hoek van de Markt. Dit postkantoor met di-

recteurswoning (Raadhuisstraat 1-3) is een tweelaags pand met neorenaissance-details. In 1903 werd de plaatselijke boerenleenbank opgericht, in 1905 werd een nieuw gemeentehuis (Raadhuisstraat 9-13) gebouwd. Het met siermetselwerk uitgevoerde gebouw bestaat uit een diep pand met verhoogd gelegen bel-etage onder wolfdak en een dwars geplaatste éénlaagse aanbouw. In 1906 ging de Boerenbond afdeling Roggel van start. In 1908 werden de vier reeds bestaande handzuivelfabriekjes te Laak, in Nijken, Ophoven en aan de Koppelstraat verenigd in de nieuw gevormde Stoomzuivelfabriek St. Petrus. Bij deze fabriek, gebouwd aan de Koppelstraat, hoorde eveneens een directeurswoning. De fabriek is onlangs herbestemd tot woningen. In 1919 bouwde de pas opgerichte katholieke vakbond een Coöperatieve winkel. In 1923 kwam er een zustersklooster met kleuterschool en meisjesschool, werd er een nieuwe zijbeuk aan de kerk gebouwd, een H.Hartbeeld geplaatst en een nieuwe pastorie in gebruik genomen. Deze grote pastorie deed sedert 1953 dienst als gemeentehuis. Vanaf 1924 tenslotte kon de lokale Boerenbond beschikken over een kunstmest- en veevoederdepot, waarmee ook meer rendabele landbouw mogelijk was.

2.2 Gebouwde monumenten

Binnen het grondgebied van gemeente Leudal zijn 109 rijksmonumenten aanwezig. De rijksmonumentenlijst bestaat uit 30 woningen en 19 boerderijen. Verder zijn in deze lijst 7 kastelen en 11 wind- en watermolens opgenomen. De kerkelijke gebouwen maken tevens een belangrijk deel uit van de rijksmonumentenlijst. onder de 24 kerkelijke gebouwen bevinden zich naast kerken ook kloosters en kapellen. Resterend bevat de lijst nog 18 kleinere en grotere monumenten die divers van aard zijn.

Gemeente Leudal heeft momenteel 11 rijksmonumenten in eigendom en dit bestand bestaat voornamelijk uit molens en kapellen. Een groot deel van de kerkelijke gebouw is in eigendom van de kerkbesturen van de diverse kerkdorpen. Het resterende en tevens overgrote deel van de rijksmonumenten is in particulier bezit.

Behoudens deze rijksmonumenten, is er in de gemeente nog een groot aantal andere historisch waardevolle gebouwen of objecten gelegen, die weliswaar niet in aanmerking komen voor de aanwijzing tot rijksmonument, maar wel op lokaal niveau cultuurhistorische waarden bezitten. De inventarisatie van deze objecten heeft in 2009 plaats gevonden. Uit de inventarisatie zal een selectie worden gemaakt van beschermenswaardige gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden. Met de procedure tot het aanwijzen van een deel van deze objecten tot gemeentelijk monument is nog geen aanvang gemaakt. De voormalige gemeente Haelen heeft in 1996 een aantal kleinere objecten binnen haar gemeentegrenzen als gemeentelijk monument aangewezen. Omdat de procedure voor deze aanwijzing destijds niet geheel volgens de reguliere procedure heeft gelopen zijn deze objecten tevens meegenomen in de huidige inventarisatie.

Bron [www. Watwaswaar.nl](http://www.Watwaswaar.nl)

Bron luchtfoto www.google.nl/maps

2.3 Historische bebouwingsstructuren

De gemeente bevat een aantal kernen waarvan de historische ruimtelijke structuur nog aanwezig of herkenbaar is. Het betreft de oude kernen van Buggenum, Grathem, Horn en Neeritter en in mindere mate ook de kernen van Hunsel en Nuhnem.

De kernen van Neeritter en Grathem zijn in het verleden reeds in min of meerdere mate bestempeld tot beschermd dorpsgezicht. Voor deze kernen zijn beschermde voorschriften in het bestemmingsplan opgenomen. In en bij het dorp Neeritter staan een aantal historische gebouwen, waaronder naast monumentale boerderijen en huizen een gasthuis uit de 15e eeuw, een watermolen genaamd De Armenmolen uit 1686 en de Sint-Lambertuskerk. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog had Neeritter veel te lijden van plundersaars. Ter bescherming wierpen de bewoners in 1584 een aarden wal en een gracht rond het dorp op. Hoewel deze wal in de loop der tijd zijn functie heeft verloren, is de structuur nog goed zichtbaar in het dorp. Midden in het dorpje Grathem ligt aan de Uffelse Beek een watermolen die nog regelmatig in bedrijf is. De kerk en de watermolen zijn niet de enige belangrijke oude gebouwen van Grathem. Twee kastelen aan de dorpsrand geven. Zowel bij de nadering vanaf de Napoleonsweg, als komende van Kelpen-Oler een bijzonder accent aan het dorp. Reeds in de 14e eeuw lag in Grathem de banmolen van het stift van Thorn.

2.4 Cultuurlandschap

Het grondgebied van de gemeente Leudal is onderdeel van het uitgestrekte zandgebied van Noord-Brabant, Limburg en de Belgische Kempen dat gevormd werd toen de wind het gebied bedekte met een dikke laag zand. Dit zogenaamde dekzand was afkomstig van de indertijd droogstaande Noordzeebodem en werd door de voornamelijk noordwestelijke wind richting Limburg vervoert. De zandige ondergrond is in Leudal nog steeds duidelijk zichtbaar. De Maas heeft een belangrijke rol gespeeld bij de vorming van een groot deel van het huidige landschap. De bodem van vrijwel de gehele gemeente is gevormd onder invloed van deze rivier doordat ze sediment afzette op de onderliggende dekzandlaag. Tijdens verschillende geologische periodes (Pleistoceen en Holoceen) heeft de Maas zich in haar eigen afzettingen ingesneden waarbij rivierdalen en sedimentatieafzettingen zijn ontstaan. Door deze herhaalde insnijdingen zijn tevens verschillende kleine terrasniveaus ontstaan, die onderling van elkaar gescheiden zijn door steilrandjes. Dichtgeslibde voormalige rivierbeddingen en meanders zijn tot in de omgeving van Heythuysen in de bodem herkenbaar. Aan de oppervlakte verraden de in het landschap nog herkenbare oude beddingen en steilranden het ontstaan van dit terrassenlandschap. Ten zuiden van de lijn Weert-Heythuysen hebben ook west-oost lopende beken zich ingesneden in het landschap.

Foto Jan Wilms

Zij hebben voor smalle en scherp ingesneden dalen gezorgd die tot op de dag van vandaag in het landschap herkenbaar zijn. De overstromingsvlaktes van de rivier en beken zorgden voor vruchtbare gronden. Het noordelijke deel van de gemeente lag hoger en op grotere afstand van de rivier. Hierdoor bleef het dekzandlandschap met haar welvingen en vlaktes grotendeels bewaard en was de invloed van de rivier en beken op het landschap beperkt.

Naast de bodemopbouw, reliëf en waterhuishouding is de (cultuur)historische ontwikkeling van groot belang voor de huidige verschijningsvorm van het buitengebied van Leudal. Bewoning, ontginning, beplanting en aanleg van infrastructuur hebben een belangrijke impact gehad op de huidige ruimtelijke kenmerken en hebben vaak een sterke relatie met de landschappelijke onderlegger. In Leudal heeft al sinds lange tijd bewoning plaatsgevonden. De combinatie van het aanwezige oppervlaktewater, hogere veilige gronden, en later de vruchtbare bodem maakten het gebied een geschikte leefomgeving. De eerste bewoners waren nomadische volkeren die leefden van de jacht, later werd het gebied bevolkt door volkeren die gebruik maakten van plaatsgebonden akkerbouw. De oudste sporen van bewoning die gevonden zijn gaan terug tot de steentijd. Met name in de zuidelijke helft van de gemeente is de archeologische verwachtingswaarde hoog en bevinden zich enkele archeologische monumenten. In een oost-west-liggende zone, waarin Neer, Roggel en Heythuysen zich bevinden, zijn restanten van oude bouwlanden terug te vinden. Deze bevinden zich op de dekzandruggen in de nabijheid van beekdalén. Deze zogenaamde 'hoge enkeergronden' bevatten een dikke laag humushoudende grond die ontstaan is doordat de bewoners laag voor laag humusrijk materiaal opbrachten om het bouwland vruchtbaar en productief te houden. Deze 'bemester' werd van de nabij gelegen heidevelden gehaald. De naam Heythuysen, afkomstig van 'heidehuizen', refereert nog aan deze geschiedenis. De bouwlanden en heidevelden hadden een nauwe relatie met elkaar en lagen dan ook meestal in de nabijheid van elkaar. Deze bouwlanden zijn nu nog herkenbaar in het Leudalse buitengebied aan hun donkere (humusrijke) bovengrond, en bolle ligging in het omliggende landschap. Vaak waren deze bouwlanden in gezamenlijk gebruik van verschillende boerderijen (velden). Soms behoorden de bouwlanden bij slechts een boerderij (kampen) en waren ze kleiner van formaat. De kampen zijn niet meer herkenbaar in het landschap met name als gevolg van ruilverkavelingen. Vooral na de invoering van kunstmest aan het einde van de 19de eeuw zijn de heidevelden ontgonnen. Het gebruik van de heide om de bouwlanden vruchtbaar te houden, was immers niet meer nodig. In het huidige landschap zijn deze ontginningen nog duidelijk herkenbaar aan de rechthoekige verkavelingsstructuur. Met de ontginning transformeerde het landschap van vooral het noordelijke deel van de gemeente Leudal van heide- en moerasgebied naar met name bouw- en grasland. De aanwezige oudere ontginningen zijn (door de toen beperktere technische mogelijkheden) minder geometrisch van opbouw. Aanwezige structuren en objecten in het landschap zoals waterlopen en boomstronken bepaalden de vorm van de kavels en leidden tot een onregelmatiger blokverkaveling. In het westen van de gemeente komt dit type verkavelingsstructuur veelvuldig voor. Door het verwaaien van dekzand zijn plaatselijk stuifzandgebieden ontstaan.

Foto: Jan Wilms

Foto: Jan Wilms

Deze worden gekenmerkt door een zeer ongelijke hoogteligging en zijn voornamelijk gevormd op plaatsen waar menselijke ingrepen de aanwezige vegetatie vernielde waardoor het zand kon verstuiven. In het terrassenlandschap gebeurde dit op de Beegderheide, het Starrenbosch en de Nunhemmerheide. Binnen het dekzandlandschap ontstonden stuifduingebieden op de drogere delen zoals de Asbroekerheide en de Ophovensche Zandberg. Op deze locaties zijn na verloop van tijd bosgebieden gekomen. Soms was er sprake van natuurlijke ontwikkeling, maar vaker werd productiebos aangeplant.

De huidige kenmerken en kwaliteiten van het buitengebied vinden voor een groot deel hun oorsprong in het landschappelijke fundament (bodemopbouw, reliëf en water), en de vaak daaruit voortgevloeide ingrepen van de mens (ontginning, bodemgebruik, bewoning, etc.). De gemeente Leudal bezit een groot buitengebied met een rijke cultuurhistorie en een grote afwisseling aan landschappelijke kwaliteiten. Het is wenselijk om de verschillende cultuurlandschappen voor het nageslacht te behouden.

2.5 Monumentale bomen, groen- en landschapselementen

Bomen kunnen verschillende functies vervullen en maken deel uit van het woon- en leefklimaat in de gemeente Leudal. De functies van bomen kunnen onder andere betrekking hebben op de natuur en ecologie, toerisme en recreatie, representativiteit en verkeersgeleiding. In de gemeente Leudal staan circa 35.000 gemeentelijke bomen en bezit de gemeente circa 220 hectare bos. De gemeente bevat een aantal monumentale bomen. Monumentale bomen zijn opgenomen in het landelijke register van de Bomenstichting en voldoen aan de criteria van een monumentale boom, welke zijn opgesteld door de Bomenstichting. Monumentale bomen zijn van landelijk belang. In de gemeente Leudal zijn verschillende bomen en boomgroepen opgenomen in het landelijk register. Daarnaast heeft de gemeente Leudal alle waardevolle bomen en houtopstanden geïnventariseerd. Waardevolle bomen en houtopstanden zijn van regionaal belang. Als criteria worden gehanteerd een minimale leeftijd van 60 jaar en kan een boom of houtopstand een esthetische, cultuurhistorische, ecologische of milieukwaliteit hebben. Ook kleine landschapselementen, zoals bosjes, singels, houtwallen en hoogstamboomgaarden, zijn aangeduid als waardevol. Alle gemeentelijke en particuliere waardevolle en monumentale bomen en houtopstanden zijn opgenomen op de gemeentelijke bomenlijst. In totaal zijn ruim 1200 objecten geïnventariseerd. Deze objecten worden opgenomen in de bestemmingsplannen als deze geactualiseerd worden.

2.6 Archeologische kwaliteiten

De gemeente kent 10 archeologische rijksmonumenten. Daarnaast zijn op het grondgebied van de gemeente veel archeologische vondsten gedaan en heeft het grootste deel van het grondgebied een hoge archeologische verwachting. Zo zijn delen van de meeste huidige dorpskernen naar verwachting archeologisch zeer waardevolle gebieden omdat daar de eerste vormen van bewoning hebben plaatsgevonden.

Grafheuvels bij de Busjop te Heythuysen (foto www.leudal.nl)

Romeins crematiegraf (foto RAAP)

Daarnaast is de omgeving van de Napoleonsweg in grote mate archeologisch waardevol. Bij onderzoeken tijdens de uitbreiding van bedrijventerrein Ittervoort en de aanleg van de Omleiding Napoleonsweg te Haelen zijn diverse vondsten gedaan uit diverse perioden uit onze geschiedenis. Daarnaast kan het gebied Weijersbroek nabij Baexem worden aangediend als archeologisch waardevol gebied. Hier zijn in het verleden, evenals in de omgeving van de Busjop te Heythuyzen, urnen opgegraven. Het grafveld op de laatstgenoemde locatie wordt momenteel in opdracht van Staatsbosbeheer verder onderzocht en nadien toegankelijker gemaakt voor het publiek.

Verder zijn er waardevolle archeologische resten aangetroffen in het Leudal en het Starrenbosch (ook een grafveld). Een gedeelte van de gedane vondsten zijn tentoongesteld in het Leudalmuseum. Eveneens bevinden zich in de gemeente Leudal een aantal jongere archeologische relictten zoals de in de grond verborgen een archeologisch waardevolle vluchtschansen ten noorden van Ell en ten noorden van Roggel, die in de 17de eeuw werd gebruikt als schuilplaats. Deze schans in Ell is verderop gereconstrueerd en in het Bronshornpad, een wandelroute rondom de kernen van de voormalige gemeente Hunsel. Ook kan worden gesteld dat de omgeving van oude wegen, beekovergangen, en oude gebouwen vaak sprake kan zijn van archeologische relictten. In de omgeving van deze locaties zijn al diverse vondsten gedaan. Publicaties hierover zijn verzorgd door bijvoorbeeld de studiegroep Leudal, de heemkundeverenigingen en Staatsbosbeheer.

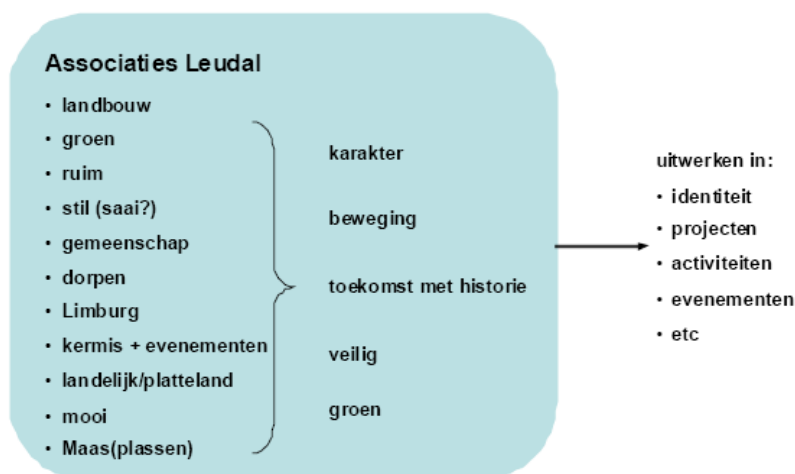
Romeins beekovergang van de Haelensche beek(foto RAAP)

3. Strategische visie en beleidsvoornemens

3.0 Inleiding

Het gemeentebestuur heeft op 17 december 2007 de “Strategische Overall-visie 2020 Leudal” vastgesteld.

De centrale doelstelling van deze nota is **‘leven in Leudal’**. De nota gaat uit van optimaal gebruik, voortbestaan en versterken van de kwaliteiten in de gemeente, terwijl tevens ruimte wordt gecreëerd voor noodzakelijke dynamiek in de samenleving. Deze dynamiek bestaat uit de ontwikkeling van kwaliteiten en kansen ten aanzien van bijvoorbeeld agribusiness, zorg, toerisme en aandacht voor de vitaliteit en kracht van de kernen. Een van de pijler van onder de doelstelling in de nota is het behoud van identiteit en diversiteit, die met name belangrijk zijn om het karakter van Leudal te behouden.

Het gemeentebestuur is ervan doordrongen dat het karakter en de identiteit veelal wordt bepaald door de historische gegroeide omgeving en het cultuurhistorisch erfgoed. Het cultuurhistorische erfgoed biedt kansen om de doelstellingen in de strategische visie te verwezenlijken. Deze integrale beleidsnota cultuurhistorisch erfgoed levert een belangrijke bijdrage aan het behoud van de eigen identiteit, belevingswaarde en kwaliteit van de gemeente en de diversiteit van de verschillende kernen.

In deze nota hebben we getracht om de aanwezige kwaliteiten en kansen in te bedden in het integrale beleid. Hiertoe zijn de landelijke ontwikkelingen geïnventariseerd die relevant zijn voor het gemeentelijke monumentenbeleid. Ook zijn de karakteristieke kenmerken van de gemeente in beeld gebracht, is er een analyse gemaakt van de mogelijke kansen en bedreigingen, sterkten en zwakten en is een strategische visie met beleidsvoornemens geformuleerd.

De strategische richting en beleidsvoornemens zijn achter in dit boekwerk verder uitgewerkt in een concrete planning, waarin is aangegeven met welke instrumenten de geformuleerde doelstellingen tot uitvoering worden gebracht en welke

middelen (mensen en geld) hiermee gemoeid zijn.

De beleidsuitgangspunten zijn verder uitgewerkt in een kader, actief beheer, integratie van cultuurhistorie in ruimtelijk beleid en het uitdragen, beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed. Het “kader” bevat de basisvoorzieningen voor het gemeentelijke monumentenbeleid. Het thema “actief beheer” moet de kwaliteit van het culturele erfgoed bevorderen. Het thema “integratie van cultuurhistorie in ruimtelijke ordening” sluit aan de “Modernisering van de Monumentenzorg”, de verbreding van objectgerichte monumentenzorg naar ruimtelijk erfgoed beheer en de ontwikkelingsgerichte monumentenzorg. Tenslotte richt het thema “uitdragen en beleefbaar maken van het cultuurhistorische erfgoed” zich op toerisme, recreatie, vrije tijdsbesteding en erfgoededucatie. In onderstaande notitie zijn per onderdeel de actiepunten ten aanzien van de verschillende thema’s in een kader aangegeven.

Foto: Jan Wilms

3.1. De gemeente en de maatschappij

3.1.0 beleidsnotitie

Leudal is in 2007 ontstaan uit de voormalige gemeenten Haelen, Heythuysen, Hunsel en Roggel en Neer. De afzonderlijke gemeenten was over het algemeen weinig aandacht voor het cultuurhistorisch erfgoed en bestond geen monumentenbeleid. Door de samenvoeging van de gemeenten ontstond een nieuwe gemeente waarin wel de behoefte en noodzaak bestaat om aandacht te besteden aan het cultuurhistorisch erfgoed. Vanuit de strategische visie van de gemeente wordt gestreefd naar het behoud en de versterking van het karakter, de identiteit en diversiteit van de gemeente, zonder daarbij de ontwikkeling te bevriezen en benodigde dynamiek te beperken.

Om het erfgoed de aandacht te kunnen geven die het verdient heeft het college in 2008 de startnotitie monumentennota gemeente Leudal vastgesteld. Naast de noodzaak tot het opstellen van een erfgoednota is in de startnotitie een aantal concrete actiepunten genoemd die inmiddels in uitvoering zijn genomen. Deze acties richten zich o.a. op de inventarisatie, selectie en aanwijzing van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden en het opstellen van een subsidieverordening voor het stimuleren van onderhoud en restauratie van gemeentelijke en rijksmonumenten.

Het is de bedoeling om met deze erfgoednota het cultuurhistorische erfgoed van Leudal tot leven te wekken. Dat kan alleen als er voldoende draagvlak is voor het in de nota geformuleerde beleid. Om de ambities in de nota te realiseren zal tijdens de totstandkoming en na vaststelling zowel met de interne gemeentelijke organisatie als met externe partijen uitgebreid worden gecommuniceerd. Ook zal er aandacht moeten zijn voor implementatie van de uitgangspunten van de nota in de gemeentelijke organisatie.

kader

- > communicatie van beleidsnota en ambities met de interne Gemeentelijke organisatie als met externe partijen
- > beleidsnota implementeren in gemeentelijke organisatie

3.1.1 Sociale, maatschappelijke en economische ontwikkelingen

De mens werkt minder werkt en heeft meer vrije tijd. De vrije tijd wordt veelal doorgebracht in de directe woon- en leefomgeving, hetgeen tot gevolg heeft dat er meer aandacht is ontstaan voor de kwaliteit van de omgeving. De belevingswaarde van de omgeving wordt veelal bepaald door het culturele erfgoed, dat een essentieel onderdeel vormt van de identiteit. Ook is in de loop der jaren steeds meer aandacht ontstaan voor het cultureel erfgoed. Deze combinatie van factoren geeft een belangrijke impuls aan het cultuurtoerisme en aan de plaatselijke economie.

Leudal is er van doordrongen dat het cultuurhistorische erfgoed belangrijk is voor het woon- en leefklimaat en daarnaast een belangrijke toeristische factor vormt. In tegenstelling tot andere Limburgse gemeenten heeft Leudal vooralsnog geen last van krimp van de bevolking. Recente onderzoeken hebben uitgewezen dat in de periode 2009 tot 2023 in Leudal een beperkte huishoudengroei te verwachten is. Wel zal het aantal senioren behoorlijk toenemen. Er zal in de toekomst dan ook een steeds grotere vraag zijn naar aangepaste woningen en andere voorzieningen voor de doelgroep senioren. Het dan ook wenselijk om bij het formuleren van erfgoedbeleid hiermee rekening te houden. Ook bij de inwoners van Leudal is een toenemend besef ten aanzien van het cultuurhistorische erfgoed. De gemeente kent een aantal actieve Heemkundeverenigingen, het welke een belangrijke rol spelen bij creëren van besef en draagvlak ten aanzien van het cultuurhistorische erfgoed. Alhoewel er voldoende aandacht en kansen zijn voor het cultuurhistorische erfgoed, is er veelal sprake van afzonderlijke activiteiten die vaak op ad hoc basis plaatsvinden en fragmentarisch beleid. Deze nota moet bijdragen in het bundelen en coördineren van doelstellingen en activiteiten die elkaar versterken. Daarbij speelt dat, gelet op de economische omstandigheden en de toenemende bezuinigingen op de uitkering in het gemeentefonds, voor het formuleren van nieuw beleid is binnen de gemeentelijke middelen weinig ruimte aanwezig. Om toch uitvoering te geven aan het monumentenbeleid is gezocht naar creatieve en efficiënte oplossingen, bestaande instrumenten en bundeling van krachten.

algemeen

- > Alhoewel er voldoende aandacht en kansen zijn voor het cultuurhistorische erfgoed, is er veelal sprake van afzonderlijke activiteiten en fragmentarisch beleid.
- > Deze nota moet bijdragen in het bundelen en coördineren van doelstellingen en activiteiten die elkaar versterken.
- > Zoeken naar creatieve en efficiënte oplossingen, bestaande instrumenten en bundeling van krachten

3.1.2 Modernisering Monumentenzorg (MoMo)

Minister Plasterk heeft onder de naam “Modernisering Monumentenzorg” (MoMo) een koerswijziging van de Monumentenzorg aangekondigd. De modernisering van de monumentenzorg omvat twee hoofdlijnen: ‘van objectgericht naar omgevingsgericht’ (meer samenhang tussen monumentenzorg en ruimtelijke ordening) en van ‘conserverend naar ontwikkelend’ (behoud door ontwikkeling).

Op 28 september heeft de Minister de beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg naar de Tweede kamer gestuurd. In de beleidsbrief is te lezen dat de nieuwe monumentenzorg zal rusten op drie pijlers. De verwachting is dat in 2011 de veranderingen in het kader van de Modernisering Monumentenzorg in de Monumentenwet 1988 zullen zijn doorgevoerd.

Pijler 1: Cultuurhistorische belangen meewegen in de ruimtelijke ordening.

Om meer vorm en inhoud te geven aan de borging van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening zullen gemeenten bij het vaststellen van bestemmingsplannen rekening moeten gaan houden met cultuurhistorische waarden. Dat betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan moeten verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden.

Pijler 2: Krachtiger en eenvoudiger regelgeving.

Er moet meer ruimte komen voor burgers en eigenaren van monumentale panden. De Minister wil de kennis van burgers beter gebruiken, ook de waarden van burgers moeten sterker door gaan klinken. Experts bewaken de authenticiteit en representativiteit van monumenten. Burgers vinden de vraag naar 'echt' en 'onrecht' weliswaar vaak ook belangrijk, maar meestal zien ze andere zaken als belangrijker: de sociale of sociaal-economische functie van een monument, hun beleving van het gebouw, de herinneringen die ze er hebben liggen.

Dat perspectief verdient meer ruimte in een modern monumentenbeleid. De monumenteneigenaar krijgt meer ruimte. De Minister wil de burger het vertrouwen schenken dat zij verdienen, door meer vrijheden en keuzemogelijkheden te geven en hen optimaal te faciliteren. De sectorale regelgeving wordt gerestyled, eenvoudiger en doeltreffender. Daar waar mogelijk komen er kortere en eenvoudigere procedures. Er zal meer energie gaan naar wat echt een meerwaarde kan leveren: transformaties van panden, complexen en landschappen, naoorlogse woonwijken en herbestemming. Om de eigenaren goed te ondersteunen in het onderhouden en ontwikkelen van monumenten, zal de Minister zijn budget anders verdelen door extra te investeren in de kwaliteit van monumentenzorg, door vereenvoudiging van regels en door kennis en kwaliteitsimpulsen voor zowel het object als de directe omgeving daarvan. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed zal hierin gaan functioneren als kenniscentrum. Monumentenzorg wordt zo meer een lust en minder een last.

Pijler 3: Bevorderen van herbestemming.

Onze leefomgeving transformeert voortdurend. Met het veranderen van onze maatschappij veranderen ook leefstijlen en ruimtegebruik. Daarmee ontwikkelt zich dus ook de manier waarop we onze historische omgeving gebruiken. Dit heeft gevolgen voor gebouwen, complexen, terreinen en landschappen, die hun functie en daarmee hun gebruik kunnen verliezen. Wanneer vervolgens het verval toeslaat, kunnen belangrijke cultuurhistorische waarden verloren gaan. We moeten meebewegen met ontwikkelingen in de maatschappij. Historische gebouwen, complexen of terreinen horen ook vandaag de dag betekenis te hebben. Functieveranderingen moeten rekening houden de cultuurhistorische waarden. Een nieuwe bestemming kan het gebruik en daarmee de mogelijkheden tot behoud vergroten, denk daarbij aan "behoud door ontwikkeling".

Belangrijk zijn ook de kansen die ontstaan in de omgeving van het betreffende project. Het beleid in deze derde pijler is er op gericht de gebouwen in de planperiode tegen verloedering te beschermen, en rust, ruimte en tijd te bieden om plannen te ontwikkelen en financiers te vinden. In deze notitie is al zoveel als mogelijk ingespeeld met de hoofdlijnen van de koerswijziging van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Onderstaand zijn de aandachtspunten nog eens weergegeven.

Algemeen

- > Ten aanzien van de Modernisering van de Monumentenzorg rekening houden en zoveel mogelijk inspelen op komende ontwikkeling

Kader

- > Gemeentelijke analyse naar cultuurhistorische waarden
- > Rijk zal slechts nog sporadisch aanwijzen; toekomstige bescherming Cultuurhistorisch erfgoed moet door de gemeente worden geregeld.

Actief beheer

- > Onnodige schade en verval voorkomen
- > Herbestemming bevorderen: behoud door ontwikkeling
- > Rekening houden met vereenvoudiging regelgeving en voor zover reeds mogelijk hierop anticiperen:
 - Vergunningplicht voor veel kleine ingrepen afschaffen
 - Kwaliteitsnormen
 - Snellere procedures
 - Krachtiger en eenvoudiger subsidiesysteem
 - Mobiel erfgoed

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijk beleid

- > Erfgoed opnemen in structuurvisie
- > Wettelijke verankering regelen in het bestemmingsplan

3.1.3 Dienstverlening

De veranderende samenleving stelt steeds hogere eisen aan de dienstverlening van de overheid. Burgers en bedrijven verwachten sneller en eenvoudiger door de overheid te worden geholpen. Dit vereist van de gemeenten meer duidelijkheid, meer snelheid, een betere informatievoorziening en communicatie met de burger alsmede een zorgvuldigere belangenafweging en motivering van een te nemen besluit. De mondige burger vraagt een klantvriendelijke c.q. klantgerichte benadering. Ook Leudal vindt het belangrijk om burgers en bedrijven snel en goed van dienst te zijn. Door standaardisatie en digitalisering van werkprocessen kan zal de kwaliteit van de dienstverlening worden verbeterd. Standaardisatie en digitalisering van werkprocessen zal eveneens nodig zijn in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) die medio 2010 in werking treedt. Ook de

vergunningen voor het wijziging van een monument zullen onderdeel gaan uit maken van de omgevingsvergunning.

Daarnaast wil de gemeente meer informatie en digitale producten gaan aanbieden op de website van de gemeente. Uiteindelijk moet de klant 24 uur per dag via internet digitale informatie en gemeentelijke producten af kunnen nemen. Hiertoe is aanpassing van digitale informatie en digitale producten op de website van de gemeente noodzakelijk. Het is noodzakelijk om zowel algemene informatie als specifieke productinformatie op de gemeentelijke website te plaatsen; enerzijds om de (cultuur)toerist kennis te laten maken met Leudal en anderzijds om inwoners informatie te verstrekken over vergunning en subsidiemogelijkheden voor monumenten om op deze wijze een eerste oriëntatie mogelijk te maken. Hierbij kan veelal gebruik worden gemaakt van informatie die reeds elders beschikbaar is en links naar informatieve websites. Monumentenzorg is echter vakinhoudelijk een complex werkterrein dat veelal specifieke kennis en maatwerk vraagt. Over het algemeen bestaan geen standaardoplossingen maar dient afhankelijk van de probleemstelling naar oplossingen worden gezocht. Om deze reden zal de informatie op de gemeentelijke website zich beperken tot algemene informatie en zal altijd nader overleg met de gemeente nodig blijven ten aanzien van de specifieke situatie.

Actief beheer

- > verbetering kwaliteit door standaardisering en digitalisering werkprocessen
- > digitale producten en informatievoorziening ontwikkelen voor website
- > persoonlijk overleg, advisering en maatwerk ten behoeve van monumenteneigenaren

3.2 De gemeente en het wetgevend kader

3.2.1 Erfgoedverordening

De monumentenverordening van de gemeente Leudal dateert uit 2007 en is gestoeld op de modelverordening van de VNG. In deze verordening zijn de benoeming van een monumentencommissie, de procedure van de monumentenvergunning voor rijksmonumenten alsmede de aanwijzing en bescherming van gemeentelijke monumenten geregeld. Deze verordening moet worden aangepast aan de vernieuwde wetgeving en de komende ontwikkelingen zoals bijvoorbeeld de Wabo. Daarnaast heeft inmiddels een verschuiving plaatsgevonden van objectgerichte monumentenzorg naar ruimtelijke monumentenzorg. In de nieuwe verordening zal het autonome beleid van de nieuwe gemeente, zoals verwoord in deze notitie, worden geïmplementeerd waaronder o.a. archeologische aspecten.

Kader

- > vigerende monumentenverordening vervangen door een nieuwe erfgoedverordening en deze aanpassen aan nieuwe wetgeving zoals Wabo en nWro

3.2.2. Welstands- en Monumentencommissie

In de Monumentenwet 1988 zijn slechts minimale eisen gesteld aan de samenstelling en de kwaliteit van deze Monumentencommissie. Er wordt een monumentenverordening verlangd die de advisering door een onafhankelijke deskundige commissie regelt. Tot voor kort was naast het advies van de Monumentencommissie altijd een advies van de Rijksdienst nodig. Met ingang van januari 2009 is het (verplichte) advies van de minister bij het merendeel van de vergunningaanvragen vervallen. Hierdoor moet de deskundige inbreng op een andere manier te worden gewaarborgd en wordt er meer deskundigheid van Monumentencommissies verlangd. In 2008 heeft de erfgoedinspecties onderzoek verricht naar de samenstelling en het functioneren van Monumentencommissies. De erfgoedinspectie heeft in het rapport "Een goed advies is het halve werk" aanbevelingen gedaan voor deskundigheidsbevordering en professionalisering van Monumentencommissies. Voor wat betreft de deskundigheid zullen monumentencommissie ten minste moeten beschikken over deskundigheid op het gebied van cultuurhistorie, bouw-/architectuurhistorie, restauratie en landschap/stedenbouw.

De beperking van de adviesplicht van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed maakt ook een herbezinning van de samenstelling van de gecombineerde welstands- en monumentencommissie in de gemeente Leudal noodzakelijk. Daarbij is het wenselijk om de commissie structureel of incidenteel op ad hoc basis aan te vullen met deskundigen op het gebied van bouwhistorie, historische geografie of landschap en archeologie.

Daarnaast kan de gemeente en/of commissie bij specifieke monumenten zoals molens en specialistische werkzaamheden aan bijvoorbeeld natuursteen, wand-schilderingen en dergelijke een beroep doen op de Rijksdienst. Ook zal de werkwijze van de commissie verder moet worden geprofessionaliseerd. Hiertoe is het onder andere noodzakelijk om de werkwijze van de commissie in een verordening te verankeren en criteria c.q. richtlijnen op te stellen waaraan de aanvragen om monumentenvergunning worden getoetst.

Kader

- > de Welstands- en Monumentencommissie structureel of incidenteel versterken met specifieke deskundigheid.
- > werkwijze commissie professionaliseren en verankeren in een verordening

Actief beheer

- > het opstellen richtlijnen t.b.v. toetsing monumentenaanvragen

3.2.3 Restauratie en wijziging van monumenten

De afdoening van aanvragen om monumentenvergunning vindt plaats bij het team milieu, bouwen en wonen van de afdeling ruimte. De procedure voor de monumentenvergunning is op dit moment deels geïntegreerd in de bouwvergunningsprocedure. De kwaliteit van de monumentenvergunningen en de gehele procedure tot het komen van deze vergunning is voor verbetering vatbaar. Om te kunnen voldoen aan de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (Wabo), die in 2010 in werking treedt worden momenteel nieuwe werkprocessen beschreven. Met een goede standaardisatie van de procedure en de documenten moet de adequate procedurele afhandeling van vergunningen worden gewaarborgd. Implementatie hiervan moet nog plaatsvinden.

Voor wat betreft de inhoudelijke aspecten van de aanvraag om monumentenvergunning zijn met name details van belang. Deze details komen in een aantal momenten in de procedure tot uiting. Allereerst is het van belang dat de eigenaren en architecten zich bewust zijn van de monumentale onderdelen en structuren van het monument. Hiertoe is het wenselijk om eigenaren en architecten vooraf te informeren over de wijze hoe met het monument moet worden omgegaan. Dit kan door richtlijnen op te stellen voor behoud van de kwaliteit van monumenten, die op de gemeentelijke website worden gepubliceerd. Zowel gemeente, eigenaren als architecten kunnen hiermee voordeel behalen. Er zijn reeds gemeenten die gebruik maken van dergelijke richtlijnen.

De kwaliteit van de plannen kan daarnaast worden bevorderd door de intake van de aanvraag en de ontvankelijkheidstoets aandacht te besteden aan het feit of alle relevante details van de te wijzigen onderdelen zijn toegevoegd. Hiervoor zal, in de de Wabo en/of de Monumentenverordening, indieningvereisten worden opgenomen van de bescheiden die bij een vergunning aanvraag moeten worden ingediend. Door de tijd die voor de beoordeling van een plan door de Monumentencommissie beschikbaar is, beperkt de beoordeling van de commissie zich vaak tot de hoofdlijnen van een restauratie- of wijzigingsplan. Om te voorkomen dat belangrijke details over het hoofd worden gezien, is een gedegen ambtelijke voorbereiding van de beoordeling noodzakelijk.

De gemeente beschikt momenteel over onvoldoende cultuurhistorische en restauratietechnische kennis en ervaring. Er zijn diverse oplossingen mogelijk om tot een inhoudelijke kwaliteitsverbetering te komen. Er is gezocht naar een creatieve combinatie van mogelijkheden, die te samen zowel inhoudelijk als procesmatig de kwaliteit van de monumentenzorg en dienstverlening verbeteren. Behoudens het in een vroegtijdig stadium informeren van eigenaren en architecten over de (algemene) uitgangspunten die voor restauratie en wijzigingen aan monumenten gelden, moet duidelijkheid bestaan over de specifieke monumentale waarden van een monument. De monumentale waarden verschillen per monument en zijn niet in algemene richtlijnen te bevatten. Om duidelijkheid te krijgen over de specifieke waarden van een pand vragen veel gemeente de aanvrager om gelijktijdig met de aanvraag een bouwhistorisch onderzoek in te dienen. Over het algemeen bevat een bouwhistorisch onderzoek een inventarisatie en waardestelling van het gehele monument, terwijl bij kleine ingrepen slechts een gedeeltelijk inventarisatie nodig is. Ook is uitwerken van een bouwhistorisch onderzoek arbeidsintensief en daardoor vaak kostbaar. Slechts in een beperkt aantal gevallen is het noodzakelijk om een diepgaand bouwhistorisch onderzoek te doen. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de bouwfaserings- en historische constructies niet in een oogopslag duidelijk zijn en/of wijzigingen plaatsvinden waarbij de structuur en grote delen van het interieur worden gewijzigd. Over het algemeen kan echter worden volstaan met het opstellen van een Waarde en OntwikkelingsPerspectief (WOP). Het waarden- en ontwikkelingsperspectief (WOP) is een nieuw fenomeen in de monumentenzorg, waarin de specifieke monumentale randvoorwaarden voor het bouwplan aan het begin van het planproces worden vastgelegd. Op deze wijze weet de klant dus in een vroegtijdig stadium aan welke specifieke eisen moet worden voldaan. Hierdoor wordt voorkomen dat een plan zich te lang in een “grijs gebied” bevindt en plannen regelmatig heen en weer tussen de klant en de gemeente om uiteindelijk tot een aanvaardbaar plan te komen. Met het WOP wordt in het kader van de dienstverlening een brug geslagen tussen de specifieke waarden van het monument en het voornemen van de klant.

Het WOP bestaat uit een inventarisatie van relevante cultuurhistorische waarden en bouwkundige situatie op basis waarvan wordt aangegeven welke wijzigingen (onder welke voorwaarden) mogen worden aangebracht. Voor eenvoudige ingrepen kan door de gemeente zelf een WOP worden opgesteld. Voor meer gecompliceerde ingrepen kan net zoals dit bij het bouwhistorisch onderzoek gebruikelijk is, een onafhankelijk ter zake gespecialiseerd adviesbureau worden ingeschakeld.

Voordat het waarden en ontwikkelingsperspectief aan de initiatiefnemer wordt verstrekt, wordt het eerst ter acordering voorgelegd aan de Welstands- en monumentencommissie (en in sommige situaties aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), die het product in de vervolprocedure als toetsingkader hanteren. Om hierbij de onafhankelijkheid van het adviesbureau te garanderen is het wenselijk dat het WOP wordt opgesteld in opdracht van de gemeente. De kosten hiervan kunnen middels de legesverordening op de initiatiefnemer worden verhaald. In de

praktijk zal het echter zo zijn dat dit geen extra kosten voor de klant met zich meebrengt omdat aanmerkelijke winst kan worden geboekt ten aanzien van de planvorming en procedure. Bovendien wordt op deze wijze de kwaliteit van het plan bevorderd en kan een onafhankelijke en goede belangenafweging van vergunningaanvragen voor monumenten plaatsvinden.

Door het hanteren van richtlijnen voor het behoud van de kwaliteit van monumenten en het gebruik van het waarden en ontwikkelingsperspectief (WOP) bij wijzigingen aan monumenten, kan specifieke cultuur- en bouwhistorische kennisleemte voor een groot deel worden opgevangen. De medewerker monumentenzorg beschikt over voldoende basiskennis ten aanzien van het restauratieproces. Deze kennis kan met gerichte trainingen en opleidingen nog enigszins verder worden verdiept. Voor wat betreft de specifieke restauratietechnische kennis kan de gemeente echter indien noodzakelijk een beroep doen op de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed en/of een deskundig adviesbureau. Op deze wijze blijft de investering in opleidingen beperkt. Wel is het wenselijk dat naast de medewerker monumentenzorg ook de technische bouwkundige medewerkers en de toezichthouders in enige mate affiniteit ontwikkelen met monumentenzorg. Dit kan eveneens worden bereikt door een gerichte opleiding en training.

Actief beheer

- > verbetering procedurele kwaliteit monumentenvergunning door (mede ikv Wabo). Procedure en documenten te standaardiseren
- > opstellen richtlijnen voor behoud van de kwaliteit van monumenten
- > lijst met indieningvereisten hanteren en ontvankelijkheidstoets verbeteren
- > bijscholing medewerkers
- > voorafgaand aan planvorming wijzigen monument waarde en ontwikkelingsperspectief (WOP) opstellen
- > bij grotere ingrepen bouwhistorisch onderzoek als onderlegger WOP

3.2.4 Uitvoering, toezicht en handhaving

Het is niet alleen zaak dat tijdens de planvorming en vergunningprocedure zorgvuldig met monumentale waarden en details wordt omgegaan, maar ook tijdens de uitvoering. Dit kan worden bewerkstelligd door voorafgaande aan de aanvang van de bouwwerkzaamheden met de monumenteneigenaar en bij de bouw betrokken partijen een overleg te voeren waarbij het bouwplan en de uitvoering in relatie tot de vergunning in detail worden afgestemd en belangrijke details en restauratie technieken worden doorgesproken. De inspectie VROM wenst een functiescheiding tussen de medewerker die de vergunning verleend en degene die toezicht houdt op de uitvoering van de bouwwerkzaamheden. Ook in de gemeente Leudal is er sprake van deze functiescheiding. Het is wenselijk dat de

toezichthouder in enige mate affiniteit ontwikkeld met monumentenzorg. Dit kan worden bereikt door een gerichte opleiding en training.

Ook is het noodzakelijk dat de toezichthouder door de inhoudelijk medewerker monumentenzorg nauwkeurig op de hoogte wordt gesteld van de kritische details en uitvoeringstechnieken. Het is wenselijk om de toezichthouder te betrekken bij het afstemmingsoverleg met de opdrachtgever en uitvoerende partijen. Tijdens dit afstemmingsoverleg kan tevens worden vastgelegd op welke momenten terugkoppeling plaats vindt tussen de toezichthouder en de inhoudelijke medewerker monumentenzorg. De gemeente Leudal heeft in 2009 een toezicht- en handhavingsbeleid vastgesteld. Hierin zijn geen specifieke bepalingen ten aanzien van monumenten en cultuurhistorisch erfgoed opgenomen. Vanwege de in het geding zijnde cultuurhistorische waarden het wenselijk om in het kader van het reguliere

bouwtoezicht prioriteit te geven aan restauraties c.q. verbouwingen van monumentale panden. Ook is het wenselijk om preventief toezicht te houden op rijksmonumenten en ander cultuurhistorisch erfgoed.

Tot slot is het belangrijk dat bij afwijkingen van de vergunning of (ver)bouwen zonder vergunning stringent wordt opgetreden.

Actief beheer

- > toezichthouders middels gerichte training affiniteit laten ontwikkelen met monumentenzorg
- > afstemmingsoverleg tussen vergunningverlening en toezichthouders
- > voorafgaande aan de aanvang van de bouwwerkzaamheden met de monumenteneigenaar en uitvoerende partijen over belangrijke details en restauratietechnieken.
- > bij regulier bouwtoezicht prioriteit geven aan restauraties en verbouwingen van monumenten.
- > in handhavingsbeleid preventief toezicht op monumenten en overig cultuurhistorische erfgoed opnemen.

3.2.6 Archeologie

Recent is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg in werking getreden. Hiermee zijn de belangrijkste (uitvoerende) taken op het gebied van Archeologie bij de gemeente komen te liggen. Centraal daarbij staat de verplichting om archeologische waarden in bestemmingsplannen vast te leggen. Gemeenten zijn daarbij bevoegd in zake de omgang met archeologische waarden. Binnen de kaders van rijksbeleid en provinciaal beleid hebben zij de vrijheid naar eigen inzicht beleidsmatig en financieel invulling te geven aan de zorg voor de archeologie binnen hun grondgebied. Deze nieuwe verantwoordelijkheid heeft consequenties bij de uitvoering van ruimtelijke inrichtingsprojecten en het afgeven van vergunningen voor werkzaamheden waarbij de bodem wordt geroerd. Bij de uitvoering van archeologische werkzaamheden heeft de gemeente een taak in het formuleren van of het goedkeuren van het Programma van Eisen en (regie op) de uitvoering zelf. De nieuwe wet vraagt van gemeenten om inhoudelijke kennis te hebben van het eigen bodemarchief. Daarnaast moeten gemeenten een beleid formuleren waaruit blijkt hoe de gemeente omgaat met archeologische waarden bij ruimtelijke ingrepen. Om deze afweging op de juiste wijze te kunnen maken is het belangrijk dat een beter beeld bestaat van de archeologische waarden. De gemeente Leudal heeft hiertoe bureau RAAP in 2009 opdracht gegeven een archeologische waarden- en verwachtingenkaart voor de gehele gemeente op te stellen. Daarnaast heeft de gemeente gevraagd een voorzet te geven voor archeologisch beleid. Deze stukken zijn al geruime tijd in concept beschikbaar, maar wachten op een provinciale

reactie voordat ze ter besluitvorming aan de gemeenteraad kunnen worden aangeboden. De verwachtingen- en beleidsskaart moet vervolgens nog verder juridisch worden verankerd in bestemmingsplannen. Eveneens zal na een periode van 5 jaar evaluatie en bijstelling van beleid en de archeologische verwachtingskaart noodzakelijk zijn. Daarnaast brengt de wijziging van de archeologische wetgeving een aantal nieuwe taken met zich mee. De gemeente is vanuit de wetgeving bevoegd gezag in zake de omgang met archeologische waarden. Zo moeten o.a. de programma's van eisen (Pve) voor archeologische onderzoeken en opgravingen ter goedkeuring aan de gemeenten worden voorgelegd. Het uitgevoerde onderzoek wordt ook door het bevoegd gezag gecontroleerd en geaccordeerd. Deze wettelijke taken vragen specifieke kennis (van een professioneel archeoloog) die bij de gemeente niet aanwezig is. Er bestaat de noodzaak om – indien mogelijk gezamenlijk en in samenwerking met regiogemeenten – een professionele archeoloog aan te stellen. Behoudens de efficiëntie die door de schaalvergroting ontstaat, biedt deze samenwerking nog meer voordelen. De archeologische afwegingen kunnen voor een groter gebied worden gemaakt. Dit betekent bijvoorbeeld dat gelijksoortige archeologische resten, die in regiogemeenten in ruime mate aanwezig of onderzocht zijn, niet meer in alle gevallen hoeven te worden bewaard of onderzocht. Het is hierbij wenselijk om een regionale onderzoeksagenda op te stellen. Door de samenwerking kan de gemeente sneller werken en is de continuïteit gewaarborgd. Binnen het samenwerkingsverband blijft iedere gemeente echter autonoom bevoegd. Alhoewel de wetgeving de gemeente niet direct expliciete verplichtingen oplegt, is het voor de gemeente onvermijdelijk archeologiebeleid te ontwikkelen. De gemeente is verantwoordelijk voor en aanspreekbaar op haar archeologische beslissingen en keuzen. Een overdreven stringent archeologiebeleid kan er toe leiden dat burgers en ontwikkelaars worden geconfronteerd met hoge kosten voor archeologisch onderzoek, waardoor bouwinitiatieven niet haalbaar zijn. Een vrijblijvend archeologiebeleid kan er toe leiden dat de gemeente zelf

met hoge kosten wordt geconfronteerd. Enerzijds omdat de kosten voor opgraving achteraf voor rekening van de gemeente zijn en anderzijds doordat noodzakelijke wijzigingen en vertraging van bouwplannen kan leiden tot aanzienlijke schadeclaims. Archeologiebeleid bestaat enerzijds uit de coherente zorg voor het kwetsbare bodemarchief en anderzijds uit de afweging daarvan tegen overige maatschappelijke belangen, waarbij extensieve kosten voor bouwinitiatiefnemers en gemeente moeten worden voorkomen. Zonder een vastgesteld archeologiebeleid loopt de gemeente grote risico's. Om deze reden is het wenselijk om zo spoedig mogelijk over te gaan tot vaststelling van een beleidskader en dit te vertalen in regelgeving. In principe dient de verankering van het archeologiebeleid plaats te vinden in bestemmingsplannen. Dit brengt over het algemeen lange procedures met zich mee. Vooruitlopende hierop kan hiervoor een tijdelijke regeling in de erfgoedverordening worden opgenomen, welke vervalt op het moment dat het bestemmingsplan in werking treedt.

Samenwerking amateurarcheologen.

In de gemeente zijn een aantal heemkundige verenigingen en amateurarcheologen aanwezig, deze beschikken over veel plaatselijk kennis ook ten aanzien van het archeologische bodemarchief. Het is wenselijk om deze partijen bij de ontwikkeling en uitvoering van archeologie beleid te betrekken. Naast het uitwisselen van gegevens kan verder ook worden gedacht aan het betrekken van de heemkundige verenigingen en amateurarcheologen bij opgravingen en onderzoek in de gemeente. Daarnaast is het wenselijk om periodiek de staat van archeologische monumenten en terreinen te inspecteren. Hiermee worden mogelijke verstoringen aan het archeologische relict door landbouwkundig gebruik, erosie, vandalisme (door schatzoekers) etc. in een vroegtijdig stadium geconstateerd waardoor (vervolg)schade kan worden voorkomen. Ook hierbij kunnen de amateurarcheologen en heemkundige verenigingen een belangrijke rol of signaalfunctie krijgen.

Kader

- > periodiek actualiseren archeologische verwachtingskaart
- > voor verzamelen gegevens etc. samenwerking zoeken met heemkundige verenigingen en amateurarcheologen

Actief beheer

- > toezicht op de staat van archeologische monumenten, mogelijk i.s.m. heemkundige verenigingen en amateurarcheologen

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijk beleid

- > aanstellen archeoloog (mogelijk in samenwerking met regiogemeenten)
- > archeologiebeleid opstellen
- > archeologiebeleid verankeren in bestemmingsplannen
- > vooruitlopend op verankering in bestemmingsplan voorbescherming regelen via erfgoedverordening

3.3 Financiële Monumentenzorg

3.3.1 Actieve rol gemeente

De financiële en fiscale mogelijkheden van monumenten zijn ingewikkeld. Ook is de regelgeving de laatste jaren ingrijpende gewijzigd en veelal niet bekend bij monumenteneigenaren. De gemeente Leudal alsmede de voormalige gemeenten Haelen, Heythuysen, Hunsel en Roggel-en-Neer hebben in het verleden meestal een passieve houding aangenomen. Het informeren van monumenteneigenaren vindt op ad-hoc basis plaats, meestal naar aanleiding van een concrete vraag van de klant.

Om het cultuurhistorische erfgoed en daarmee de identiteit van de gemeente in stand te kunnen houden is het zaak dat de gemeente een actieve rol gaat innemen. Hiervoor is het wenselijk om monumenteneigenaren actief te benaderen en te stimuleren om hun pand in goede staat te houden.

In de periode 1997 tot en met 2006 was het beleid van het rijk voornamelijk gericht op het inhalen van restauratieachterstanden. Hiervoor was extra budget voorhanden. Dit budget werd middels een zogenaamde behoefteaming verdeeld. In 1997 en 2001 hebben hiervoor inventarisatie plaatsgehad (de zogenaamde behoefteaming). Op basis van het verkregen extra budget is een aantal restauraties gerealiseerd. Denk hierbij aan de Anthoniusmolen in Heythuysen en de Friesese molen in Neer. Er zijn echter nog steeds monumenten die dringend aan restauratie toe zijn. De molenwoning bij de Friesesse molen in Neer, de kasteelboerderij bij het kasteel in Horn en Molen de Welvaart in Horn zijn monumenten die al voor geruime tijd leeg staan of niet (kunnen) worden gebruikt omdat zij dringend aan restauratie toe zijn. Een aantal van deze restauratie-knelpunten is bij de gemeente bekend, er bestaat echter geen actueel overzicht over de gehele restauratiebehoefte. Om deze reden is het allereerst wenselijk dat middels een quickscan inzicht wordt verkregen in de huidige staat van de monumenten.

Ook bestaat de mogelijkheid om de eigenaren middels een enquête te vragen naar de staat van hun monumenten en restauratie of onderhoudsbehoefte. Aan de hand van deze gegevens kan worden bepaald welke monumenten zich in slechte staat bevinden en welke eigenaren vervolgens actief moeten worden benaderd om deze te motiveren over te gaan tot restauratie van het monument. Er kan vervolgens samen met eigenaren worden gezocht naar financiële middelen hiervoor.

Actief beheer

- > actief benaderen, informeren en stimuleren monumenteneigenaren
- > staat van monumenten en restauratiebehoefte in beeld brengen middels een quickscan en/of enquêteren monumenteneigenaren

3.3.2 Subsidie, fiscale aftrek en financieringsmogelijkheden

In 2006 zijn de subsidieregelingen ingrijpend veranderd. De meeste monumenteneigenaren zijn niet op de hoogte van de complexe subsidieregelingen en maken hier dan ook nauwelijks gebruik van. Dit geldt eveneens voor fiscale aftrek van restauratie- en onderhoudskosten. Het is wenselijk om eigenaren actief te informeren over de subsidies en fiscale mogelijkheden. Dit kan o.a. door middel van mailings en informatieavonden, maar ook de digitale informatie op de website van de gemeente. De ervaring leert dat dit een positieve bijdrage levert aan het contact met monumenteneigenaren. Eigenaren weten hierdoor de weg naar de gemeente te vinden. Na deze algemene informatieronden zullen maatwerkgesprekken met eigenaren nodig zijn. Financiering van restauratie en onderhoud is immers niet gemakkelijk. De kans op het verkrijgen van grotere restauratiesubsidie is op dit moment echter zeer klein. Samen met monumenteneigenaren moet worden gezocht naar alternatieve financieringsmogelijkheden, in de vorm van onderhoudssubsidie, fiscale aftrek, restauratiefondshypotheek en herbestemming van niet rendabele onderdelen van monumenten. Vaak is dit een optelsom en combinatie van mogelijkheden. De ervaring leert dat eigenaren op basis van de actieve informatie en maatwerk worden gestimuleerd tot restauratie en planmatig onderhoud en hun pand op deze wijze beter in stand kunnen houden.

Actief beheer

- > monumenteneigenaren actief informeren inzake subsidie- en fiscale en financiële mogelijkheden
- > informatieavonden organiseren (per doelgroep)
- > algemene info op website gemeente plaatsen
- > na deze algemene informatieronden maatwerkgesprekken met eigenaren om op basis van specifieke omstandigheden eigenaren en monument naar financieringsmogelijkheden te zoeken.

3.3.3 Provinciale subsidie

Sinds 2006 is de provinciale regeling ingrijpend veranderd. De provincie verstrekt alleen een subsidie als de gemeente bereid is dezelfde subsidie (cofinanciering) te verstrekken als de provincie. De provincie wil hiermee bewerkstelligen dat de gemeentelijke overheid eveneens haar verantwoordelijkheid neemt ten aanzien van de instandhouding van het cultuurhistorische erfgoed. De provincie heeft evenwel de subsidiemogelijkheden beperkt en geeft alleen nog maar een bijdrage aan monumenteneigenaren die geen fiscale aftrek hebben. Het betreft met name subsidie aan stichtingen en kerkbesturen, die vaak eigenaar zijn van grotere onrendabele monumenten en de restauratie en het onderhoud aan hun monument slechts moeizaam zelf kunnen bekostigen. De Provincie verstrekt bijvoorbeeld 10% subsidie aan de aanvrager onder de voorwaarde dat de gemeente ook 10%

gemeentelijke subsidie verstrekt. Met name voor de hier bovengenoemde "onrendabele" monumenten is dit van groot belang. Indien de gemeente geen subsidie verstrekt zal deze categorie monumenten (welke geen fiscale aftrek hebben) de provinciale subsidie mislopen, waardoor restauratie en onderhoud mogelijk niet uitgevoerd kunnen worden. In dit kader is het wenselijk dat ook de gemeente Leudal in haar begroting middelen opneemt om daarmee de instandhouding van met name het onrendabele erfgoed mogelijk te maken.

Actief beheer

- > subsidie verlenen voor cofinanciering van onrendabele monumenten (eigendom van stichtingen ed.) omdat deze monumenten anders niet in aanmerking komen voor provinciale subsidie en niet kunnen worden onderhouden en gerestaureerd

3.3.4 Behoud door herbestemming en ontwikkeling

De hedendaagse monumentenzorg streeft naar een (functioneel) gebruik van monumenten, omdat dit de beste garantie is voor de instandhouding. Wanneer de reguliere financieringsinstrumenten geen soelaas bieden moet worden gezocht naar alternatieve mogelijkheden tot financiering van de restauratie en instandhouding van een monument. In dit geval zullen de restauratiekosten uit de toekomstige exploitatie van de herbestemming moeten worden gefinancierd. Er moet dus worden gezocht naar een rendabele bestemming. Dit is echter niet in alle gevallen mogelijk. In zo'n geval bestaat bijvoorbeeld de mogelijkheid om het monument te betrekken in een groter project, waardoor de onrendabele kosten van de restauratie naar het grotere project kunnen worden toegerekend. Dit is echter niet altijd gemakkelijk temeer omdat deze scenario's op groei zijn gebaseerd terwijl de Limburgse gemeenten te maken hebben met krimp en ontgroening van de bevolking. Dit vraagt om creatieve oplossingen, zoals bijvoorbeeld herbestemming van monumenten voor zorgconcepten die ook in de strategische visie van Leudal zijn opgenomen.

Herbestemming blijft echter de beste garantie voor het behoud van het monument. Ook is herbestemming of ontwikkeling vaak noodzakelijk om duurzaam en verantwoord gebruik op termijn mogelijk te maken. Het is wenselijk om in dit kader een subsidieregeling of andere stimulerende maatregelen te nemen om eigenaren met betrekking tot onderzoek naar herbestemming te motiveren. Een kenmerkende ontwikkeling in Leudal is de overgang van een overwegend agrarische gemeente naar een meer recreatieve en toeristische gemeente. Hierdoor komen grote boerderijen in het buitengebied vrij waarvoor een andere bestemming gezocht zal worden. Het verbouwen van deze boerderijen tot meerdere (zorg)woningen of zorginstellingen is momenteel een trend.

Verder zullen er kloostergebouwen vrijkomen waar andere bestemmingen aan toegewezen zullen worden. Ook hier kunnen appartementen en/of zorginstellingen in onder gebracht worden. Ook zal ontkerkelijking binnen enkele jaren gevolgen hebben voor kerkelijke gebouwen in de gemeente. Kerken hebben vaak een prominente ruimtelijke positie in kernen en wijken. Het is dan ook belangrijk dat deze ruimtelijke bepalende gebouwen behouden blijven. Hiervoor is het wenselijk om met de kerkbesturen en bisdom over mogelijke herbestemming van (ook niet monumentale) kerken in overleg te treden. Dergelijke creatieve financieringsmogelijkheden zijn creatieve oplossingen om behoud en ontwikkeling toch mogelijk te maken.

Actief beheer

- > herbestemming monumenten stimuleren door faciliteren c.q. subsidiering van bijvoorbeeld haalbaarheidsstudies.
- > onderzoeken welke gebouwen op termijn leegkomen en met eigenaren in overleg treden over herbestemmingen.

3.4 Ruimtelijke Monumentenzorg

3.4.0 Inleiding

Zoals reeds vermeld ontwikkelt de monumentenzorg zich steeds meer van objectgerichte naar een gebiedsgerichte benadering. De zorg voor op zichzelf staande bouwwerken verschuift naar de zorg voor de historisch gegroeide omgeving en als zodanig voor het cultuurhistorisch erfgoed als geheel. Rijk en provincie hebben een belangrijke sturende en richtinggevende taak, maar de uitvoering van de planologische monumentenzorg is gelegen op gemeentelijk niveau. De gemeente heeft de mogelijkheid om in haar ruimtelijk beleid in de vorm van structuur- en bestemmingsplannen invullingen te geven aan het begrip ruimtelijke monumentenzorg.

3.4.1 Ruimtelijk monumentenbeleid van de gemeente

In de voormalige gemeenten, die momenteel de gemeente Leudal vormen, was er slechts beperkt sprake van ruimtelijk monumentenbeleid. In algemene zin kan echter worden gesteld dat de ruimtelijke cultuurhistorisch waardevolle elementen niet altijd als zodanig werden herkend en hiervoor ook geen beschermde maatregelen zijn getroffen. Wel waren in de bestemmingsplannen van de voormalige gemeenten Heythuysen en Hunsel voor de kernen Grathem en Neeritter reeds voorschriften opgenomen ter bescherming van de historische dorpskern. Op dit moment wordt er een structuurvisie voor de gemeente ontwikkeld. In de conceptvisie is als hoofdlijn van beleid de volgende tekst opgenomen: "Voor de dorpen richt het beleid zich primair op het behouden, beschermen en versterken van de kernspecifieke kwaliteiten en eigenheden en gebruikskwaliteiten van de verschillende kernen, in hun setting van het omringend landelijk gebied en de daarbij behorende omgevingskwaliteiten. Voor het buitengebied richt het beleid zich op het duurzaam behouden van de kernwaarden van de natuurgebieden en het (cultuur)landschap en het tegelijkertijd versterken van de gebruiks- en belevingswaarden voor de inwoners van Leudal en voor bezoekers van de gemeente. Het is wenselijk om het cultuurhistorisch erfgoed verder te integreren in ruimtelijk beleid. Ook de modernisering van de monumentenzorg richt zich op integratie van cultuurhistorische waarden in ruimtelijk beleid. Daarbij vormt het bestemmingsplan een belangrijk instrument. Echter bij de herinrichting van een historisch dorpslint zijn er bijvoorbeeld ook raakvlakken tussen monumentenzorg en civiel- en cultuurtechniek. Doordat cultuurhistorische waardevolle elementen niet als zodanig werden herkend was er in het verleden weinig tot geen aandacht hiervoor. Om deze reden is het wenselijk om een inventarisatie te maken van cultuurhistorisch waardevolle elementen (archeologische relictten, gebouwde objecten, historische structuren, groen- en landschapselementen) en deze in te brengen in het geografische informatiesysteem van de gemeente. Veelal betreft het gegevens die reeds verspreid op verschillende plaatsen aanwezig zijn. Door de gegevens op de juiste wijze samen te brengen in het geografische informatiesysteem van de

gemeente, zijn deze gegevens voor alle medewerkers ontsloten en te raadplegen. De digitale kaart heeft een signaalfunctie bij het ontwikkelen van ruimtelijke plannen. Op deze wijze kan in een vroegtijdig stadium rekening worden gehouden met het aanwezig cultuurhistorische erfgoed en dit worden ingepast in de planvorming.

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijk beleid

- > cultuurhistorisch erfgoed actief integreren in ruimtelijk beleid
- > inventariseren van cultuurhistorisch waardevolle elementen (archeologische relictten, gebouwde objecten, historische structuren, groen- en landschapselementen)
- > cultuurhistorische elementen in gemeentelijke geografisch informatie-systeem (digitale kaart) vastleggen en voor alle medewerkers ontsluiten
- > bij ruimtelijke planvorming informatiesysteem raadplegen zodat in vroeg stadium rekening kan worden gehouden met erfgoed en dit in planvorming kan worden ingepast.

3.4.2 Bestemmingsplannen en ruimtelijke planvorming

Omdat Leudal een veelheid aan bestemmingsplannen kent en omdat de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening op 1 juli 2008 in werking is getreden is besloten tot een totale actualisering van bestemmingsplannen. Deze zijn opgesplitst in kernen, bedrijventerreinen en buitengebied. Voor alle deelthema's geldt dat er een kaderplan is/wordt opgesteld waarin de uitgangspunten staan geformuleerd die in acht genomen dienen te worden bij het opstellen van de nieuwe bestemmingsplannen.

In sommige oude bestemmingsplannen van de voormalige gemeenten zijn de aanwezige rijksmonumenten en beeldbepalende panden aangegeven. Ook zijn er beschermde bepalingen in deze bestemmingsplannen opgenomen op basis waarvan o.a. eisen kunnen worden gesteld ten behoeve van het behoud van karakteristieke waarden van beeldbepalende panden. Het beeld van een monument of karakteristiek pand wordt echter niet alleen bepaald door het object zelf maar ook door de omgeving. Het is derhalve wenselijk om een rijksmonument of beeldbepalend pand in zijn context of omgeving te zien en daarbij behorende voorschriften op te nemen.

Zoals reeds is vermeld zal er een digitale cultuurhistorische kaart worden ontwikkeld die een signaalfunctie heeft ten aanzien van ruimtelijke planvorming. De digitale kaart met cultuurhistorische gegevens kan tevens dienen als onderlegger van op te stellen bestemmingsplannen. Hierdoor kan bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening worden gehouden met de cultuurhistorisch waardevolle elementen.

Bebouwing(structuren)

De huidige bestemmingsplannen zijn veelal globaal van aard. Indien er sprake is van een monument, beeldbepalende of karakteristieke bebouwing is het vaak wenselijk om de uitbreiding, plaats en wijzigingsmogelijkheden van bouwmassa's gedetailleerder in het bestemmingsplan te regelen. Materialen, kleuren en details kunnen aanvullend in de welstandsnota worden geregeld. Dit geldt ook voor de omgeving van de waardevolle bebouwing of een historische bebouwingsstructuur. Door bebouwing in de omgeving of structuur kan de monumentale waarden immers onaanvaardbaar worden aangetast. Daarnaast is het voor wat betreft de (her)bestemming van monumenten wenselijk om een ruim beleid hiervoor te hanteren. Wanneer een monument zijn functie verliest komt het voortbestaan vaak in het gedrang. Door het wegvallen van subsidiemogelijkheden is zonder rendabele bestemming instandhouding vaak niet mogelijk. Het zoeken naar een goede rendabele bestemming is vaak maatwerk. Het is wenselijk dat de gemeente in haar bestemmingsplannen ruime bestemmingsmogelijkheden en wijzigingsbevoegdheden opneemt. Dit geldt eveneens voor ontheffingen op grond van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (nWro).

Monumentale bomen

Ook is het wenselijk om na inventarisatie, in het bestemmingsplan rekening te houden met monumentale bomen. Ook hiervoor geldt dat niet alleen de boom maar ook de omgeving van belang is. Deze omgeving is belangrijk voor de leefomstandigheden en groeimogelijkheden van de boom

Cultuurlandschap en cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen

De gemeente heeft een zeer groot buitengebied. Net voor de herindeling is een landschapsbeleidsplan opgesteld in samenwerking met de toenmalige gemeenten Thorn en Heel. Het landschapsbeleidsplan is in 2006 vastgesteld. In dit landschapsbeleidsplan is reeds rekening gehouden met cultuurhistorie. In november 2009 is door KuiperCompagnons het rapport "gebiedsbeschrijvingen gemeente Leudal" gemaakt. In het rapport wordt een beschrijving gegeven van het ontstaan en de cultuurhistorie van het Leudalse landschap. Op basis van de natuurlijke onderlegger en de daaruit voortvloeiende ruimtelijke kenmerken worden vijf deelgebieden onderscheiden. Uitgangspunt van het nieuwe bestemmingsplan buitengebied is het beschermen en versterken van de ruimtelijke kwaliteit. In de gebiedsbeschrijvingen zijn de verschillende landschappelijke kenmerken en kwaliteiten van het buitengebied van Leudal beschreven die ook in het bestemmingsplan zullen worden geïmplementeerd. Het is echter wenselijk om niet alleen de grote landschapstructuur te conserveren maar ook beschermde bepalingen op te nemen voor de kleinere cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen zoals windsingels, kruisen en kapellen ed.

Archeologie

Op basis van de bepalingen van Wet op de archeologische monumentenzorg zal de gemeente de archeologische belangen in het bestemmingsplan moeten verankeren. Er is inmiddels een archeologische verwachtingskaart opgesteld.

Foto: Jan Wilms

Zonder een vastgesteld archeologiebeleid loopt de gemeente risico's. Om deze reden is het wenselijk om zo spoedig mogelijk over te gaan tot vaststelling van een beleidskader en dit te vertalen in bestemmingsplannen. Dit brengt echter over het algemeen lange procedures met zich mee, zeker omdat sinds kort niet meer de mogelijkheden aanwezig zijn tot een zogenaamd "paraplubestemmingsplan". Omdat gelijktijdige herziening van alle bestemmingplannen nagenoeg niet mogelijk is, is het wenselijk om vooruitlopende hierop een tijdelijke regeling in de Erf-

goedverordening op te nemen, welke vervalt op het moment dat het archeologisch beproeft bestemmingsplan in werking treedt.

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijke ordening

- > bij maken van bestemmingsplannen als onderlegger gebruik maken van digitale cultuurhistorische kaart en cultuurhistorische waarden verankeren in bestemmingsplannen
- > voor beeldbepalende panden, historische bebouwingsstructuren en omgeving van waardevolle objecten gedetailleerde bestemmingsplannen met beschermde voorschriften opstellen.
- > werkwijze vastleggen in richtlijnen en in gemeentelijke organisatie communiceren over integratie cultuurhistorie in ruimtelijke plannen
- > in bestemmingsplannen ruime wijzigingsbevoegdheden opnemen ten behoeve van herbestemmingen van monumenten (ad 3)

3.4.3 Welstand en ruimtelijk kwaliteitsbeleid

Met het van kracht worden van de herziene Woningwet per 1 januari 2003 (de Woningwet 2003) is elke gemeente verplicht welstandsbeleid vast te stellen. De vier voormalige gemeenten die nu Leudal vormen hebben in 2004 gezamenlijk met gemeente Heel en Thorn voor elke gemeente afzonderlijk welstandnota's vastgesteld. Na de samenvoeging van de gemeenten is in 2007 een welstandsnota voor Leudal vastgesteld. Hierbij is gebruik gemaakt van de bestaande nota's van de voormalige gemeenten. In deze welstandnota's is in beperkte mate rekening gehouden met cultuurhistorische aspecten en aanwezige historische bebouwingsstructuren. Het is wenselijk om bij de herziening van de welstandsnota alle cultuurhistorische elementen en kwaliteiten te implementeren. Hierbij kan als onderlegger gebruik worden gemaakt van de nog op te stellen digitale kaart met cultuurhistorisch waardevolle elementen.

Naast de historische bebouwingsstructuren is het wenselijk dat er ook aandacht wordt besteed aan de omgeving van (individuele) monumenten. Tot slot is het wenselijk om aan de Welstandsnota een bijlage toe te voegen met een lijst van monumenten en beeldbepalende panden en hiervoor aanvullende criteria op te stellen.

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijke ordening

- > cultuurhistorie integreren in nieuw welstandsbeleid
- > in welstandsnota aanvullende criteria opnemen voor bescherming van beeldbepalende panden en historische bebouwingstructuren
- in welstandnota ook aandacht voor de omgeving van monumenten en beeldbepalende panden

3.4.4 Woningwet, vergunningsvrij bouwen en beschermingszone

Door wijziging van de omgeving (zoals o.a. het oprichten van vergunningsvrije bouwwerken) kan het monument worden ontsierd. In artikel 43, tweede lid van de Woningwet is opgenomen dat het oprichten van vergunningsvrije bouwwerken niet van toepassing is op een monument als bedoeld in de Monumentenwet 1988 of in een gemeentelijke monumentenverordening of in de nabijheid van een monument. Het is wenselijk dat door de gemeente beleidsregels worden geformuleerd waarin is bepaald wat onder de nabijheid van een monument wordt verstaan. De gemeente kan hiervoor beschermingszones van gemeentelijke monumenten, maar ook van rijksmonumenten aangeven op een kaart, die onderdeel uit maakt van het digitale geografische informatiesysteem van de gemeente. Deze kaart wordt vervolgens als onderdeel van de beleidsregel vastgesteld en gepubliceerd.

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijke ordening

- > als uitwerking art 43 WW beschermingszones rond monumenten vastleggen in beleid;
- > in deze beschermingszones mag niet zonder vergunning worden gebouwd
- > beschermingszones monumenten kunnen ook worden gebruikt als onderlegger voor opstellen van bestemmingsplan en welstandscriteria

3.4.5 Uitvoering van civieltechnische werken

Ook bij de uitvoering van civieltechnische werken is het wenselijk om rekening te houden met cultuurhistorie. Bij omvangrijkere graafwerkzaamheden, zoals bijvoorbeeld voor de aanleg van een (hoofd)riolering, is het wenselijk om vooraf de archeologische verwachtingskaart te raadplegen en – mede afhankelijk van de archeologische trefkans – de werkzaamheden archeologisch te laten begeleiden. Bij herinrichting van historische waardevolle bebouwingsstructuren en/of beschermde gezichten is het wenselijk om bij bestratingmaterialen, groenaanplant en straatmeubilair eveneens rekening te houden met de cultuurhistorische waarden van het gebied en de plannen hierop aan te passen.

Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijke ordening

- > bij civieltechnische (grond)werkzaamheden in gebieden met een hoge archeologische verwachting waar werkzaamheden archeologisch begeleiden.
- > bij civieltechnische werkzaamheden, herinrichting of reconstructie van historische waardevolle bebouwingsstructuren of beschermde gezichten bij inrichting en materiaalkeuze rekening houden met cultuurhistorische aspecten

3.5 Autonome gemeentelijke monumentenzorg

3.5.0 Erfgoedverordening

De Erfgoedverordening vormt de juridische basis voor het autonome monumentenzorg. Zoals reeds eerder vermeld is het vanwege wetswijzigingen noodzakelijk om de huidige monumentenverordening te herzien. In de nieuwe verordening zal het autonome beleid van de nieuwe gemeente, zoals hieronder is verwoord, worden geïmplementeerd.

Kader

> implementeren autonoom erfgoedbeleid in nieuwe erfgoedverordening

3.5.1 Gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden

In de voormalige gemeente Haelen is in het verleden een aantal kleinere objecten aangewezen als gemeentelijk monument. Dit bestand aan gemeentelijke monumenten bestaat uit veldkruisjes, grafstenen, schoorstenen en vergelijkbare objecten. Voor het overige kent de gemeente Leudal nog geen gemeentelijke monumenten. Er zijn echter verspreid over de gemeente een groot aantal gebouwde objecten, die weliswaar niet van nationaal belang zijn, maar wel grote betekenis hebben voor de lokale historie. Om te voorkomen dat deze waardevolle gebouwen op termijn door sloop verloren gaan, is het uiterst wenselijk om over te gaan tot aanwijzing en bescherming van gemeentelijke monumenten. Hiertoe dient een inventarisatie en aanwijzing plaats te vinden. In 2009 is gestart met inventarisatie van potentiële gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden. Het is de bedoeling om in 2010 de belangrijkste objecten uit de inventarisatie aan te wijzen tot gemeentelijke monumenten. De panden die niet in aanmerking komen voor aanwijzing tot gemeentelijk monument, maar echter wel in zekere mate cultuurhistorische waarden hebben, kunnen worden geplaatst op een lijst met beeldbepalende pand. Deze lijst met beeldbepalende panden kan als bijlage aan de welstandsnota worden toegevoegd, waarbij voor deze categorie aanvullende criteria worden gesteld. Ook kan op basis van deze lijst bescherming via het bestemmingsplan plaatsvinden.

subsidies

Over het algemeen wordt er vanuit gegaan dat de aanwijzing tot gemeentelijk monument beperkingen oplegt. De meeste gemeenten hebben eigenaren van gemeentelijke monumenten in het verleden gecompenseerd overeenkomstig de systematiek van de regelingen die voor rijksmonumenten golden. Alhoewel dit over het algemeen niet gebruikelijk is kenden sommige gemeenten ook subsidie-regelingen voor beeldbepalende panden, meestal gelegen binnen een beschermd gezicht. De vraag is echter in hoeverre eigenaren van gemeentelijke monumenten daadwerkelijk worden beperkt. Als de monumentale waarden van een pand worden gerespecteerd, bestaat er in principe geen bezwaar om wijzigingen aan een

gemeentelijk monument aan te brengen. De meeste eigenaren van aan te wijzen gemeentelijke monumenten hebben in het verleden reeds blijk gegeven dat zij op zorgvuldige wijze omgaan met de monumentale waarden van hun pand. Was dit niet het geval geweest, dan waren de waarden van het object verloren gegaan en was het pand niet voor aanwijzing in aanmerking gekomen. In sommige gevallen kan het wijzigen van een monument zelfs wenselijk zijn. Hedendaagse monumentenzorg streeft immers naar een (functioneel) gebruik van monumenten, omdat dit de beste garantie is voor de instandhouding. De veronderstelling dat een aanwijzing alleen maar tot extra problemen leidt en aan een pand dat is aangewezen tot gemeentelijk monument niets meer mag worden veranderd, kan derhalve voor het grootste deel worden weggenomen door informatie en communicatie met de eigenaren van aan te wijzen gemeentelijke monumenten. Wel kan het zo zijn dat bij gemeentelijke monumenten eisen worden gesteld aan de instandhouding van belangrijke details en bijzondere onderdelen.

Door bijvoorbeeld het vervangen van vensters kunnen historische detaillering en waarden verloren gaan en kan ook de architectuur en het historische karakter van een pand sterk worden aangetast. Om deze reden is belangrijk om deze details en bijzondere onderdelen in stand te houden. Met de instandhouding van deze onderdelen zijn echter vaak hogere kosten gemoeid. Om de eigenaar tegemoet te komen in deze extra kosten is het wenselijk om de subsidie op deze bijzondere onderdelen te concentreren. Hiermee wordt niet alleen het subsidiebudget van de gemeente in belangrijke mate gereduceerd, maar ook ook bijgedragen aan de effectiviteit van de gemeentelijke monumentenzorg. Zoals reeds eerder in deze notitie is gesteld zijn hierbij veelal de details van belang, die in eerste instantie onbelangrijk lijken of over het hoofd worden gezien. Door de subsidie juist op

deze onderdelen te concentreren kan worden bewerkstelligd dat zorgvuldig met deze onderdelen wordt omgegaan.

Kader

- > selectie en aanwijzing van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden
- > subsidieregeling opstellen voor gemeentelijke monumenten

3.5.2 Gemeentelijke dorpsgezichten

De gemeente bevat een aantal kernen waarvan de historische ruimtelijke structuur nog aanwezig of herkenbaar is. Het betreft de oude kernen van Buggenum, Grathem, Horn en Neeritter en in mindere mate ook de kernen van Hunsel en Nuhnem. Voor de kernen van Neeritter en Grathem zijn in het verleden beschermde voorschriften in het bestemmingsplan opgenomen. Dit is ook wenselijk voor de overige genoemde kernen. Daarnaast is het wenselijk om de welstandseisen voor deze gebieden aan te passen. Alhoewel de bescherming van stads- en dorpsgezichten in juridische zin wordt geregeld in het bestemmingsplan en welstandsbeleid, kan het daarnaast kan ook wenselijk om de meest belangrijke gebieden op grond van de erfgoedverordening nog eens aan te wijzen tot beschermd gezicht. De aanwijzing tot gemeentelijk beschermd stad- en dorpsgezicht daarbij met name een psychologisch effect. Het etiket “beschermd gezicht” geeft immers aan dat behoedzaam met het gebied moet worden omgegaan. De waarde van een gebied wordt op deze wijze bij de bewoners onder de aandacht gebracht en er ontstaat een bewustwordingproces. Daarnaast bestaat door de aanwijzing tot beschermd gezicht de mogelijkheid om regulerend op te treden ten aanzien van bouwwerkzaamheden die normaliter vergunningsvrij zijn, maar des al niet te min een behoorlijke impact op de historische omgeving kunnen hebben. Tot slot bestaat door de aanwijzing tot beschermd gezicht de mogelijkheid om een voorbescherming te realiseren, die zolang de herziening van het bestemmingsplan nog niet heeft plaatsgevonden van kracht blijft. Het is dus wenselijk om de kernen van Buggenum, Grathem, Horn en Neeritter als zodanig aan te wijzen.

Kader

- > historisch waardevolle bebouwingstructuren van Buggenum, Grathem, Horn en Neeritter aanwijzen tot beschermd gezicht.
- > in het bestemmingsplan en de welstandsnota voorschriften en criteria opnemen ter bescherming van deze dorpsgezichten.

3.5.3 Gemeentelijke groen- en landschapsmonumenten

De gemeente Leudal heeft in het recente verleden alle waardevolle bomen en houtopstanden geïnventariseerd. Deze waardevolle bomen en houtopstanden zijn niet alleen voor de gemeente maar zelfs van regionaal belang. Als criteria worden gehanteerd een minimale leeftijd van 60 jaar en kan een boom of houtopstand een esthetische, cultuurhistorische, ecologische of milieukwaliteit hebben. Ook kleine landschapselementen, zoals bosjes, singels, houtwallen en hoogstamboomgaarden, zijn daarbij meegenomen. Alle gemeentelijke en particuliere waardevolle en monumentale bomen en houtopstanden zijn opgenomen op de gemeentelijke bomenlijst. In totaal betreft het ruim 1200 objecten. Monumentale bomen genieten al een bescherming op basis van de gemeentelijk kapverordening. De kapverordening biedt geen mogelijkheden om hoogstamboomgaarden, houtwallen, oude hagen, historische terrein- en erfafscheidingen, historische erfbeplantingen, tuin- of parkaanleg te beschermen. Kleine landschapselementen, zoals bosjes, singels, houtwallen en hoogstamboomgaarden zullen op het moment van actualisatie in het bestemmingsplan worden opgenomen. Vooruitlopende hierop bestaat de mogelijkheid om deze objecten aan te wijzen tot gemeentelijk beschermd groenmonument. Door een dergelijke aanwijzing geldt, zolang de herziening van het bestemmingsplan nog niet heeft plaatsgevonden, een voorbescherming voor deze objecten. Eveneens kan een aanwijzing tot gemeentelijk groenmonument, net als bij dorpsgezichten van belang zijn voor de signaalfunctie en de bewustwording ten aanzien van dit waardevolle cultuurgoed.

Kader

- > inventariseren in hoeverre het noodzakelijk is om groenelementen aan te wijzen tot beschermd groenmonument op basis van de gemeentelijke verordening, om daarmee een voorbescherming te realiseren zolang de bescherming via het bestemmingsplan nog niet heeft plaatsgevonden en bewustwording te creëren.

3.5.5 Kleine monumenten (Kruisen en Kapellen beeldjes, gedenkstenen, waterstenen etc.)

Tot slot is het wenselijk om ten aanzien van het autonome erfgoedbeleid nog aandacht te besteden aan kruisen en kapellen. Over het algemeen kan worden gesteld dat objecten een hoge geschiedkundige waarde hebben en ook beeldbepalend zijn voor de omgeving. Met name kruisen en kapellen vormen een belangrijk onderdeel van het cultuurhistorische erfgoed en Limburgse landschap. Bij de inventarisatie van gemeentelijke monumenten zijn ook de kruisen en kapellen meegenomen.

Daarbij is vast komen te staan dat slechts een beperkt aantal van deze objecten ook monumentale waarden heeft die de aanwijzing tot gemeentelijk monument rechtvaardigen. De monumentale waarde wordt immers niet alleen bepaald door geschiedkundige aspecten, maar vooral ook door de authenticiteit en zeldzaamheid van het object. Het grootste deel van de geïnventariseerde objecten bestaat uit houten kruisen, die in de loop der tijd zijn vervangen en niet meer authentiek zijn. Om de overige kruisen en kapellen voor het nageslacht in stand te houden is het niet altijd noodzakelijk om deze relict aan te wijzen tot gemeentelijk monument. De meeste kruisen en kapellen zijn opgericht door buurtgemeenschappen en worden hierdoor ook onderhouden. Met een stimuleringsregeling en beperkte subsidie kan de instandhouding van deze categorie cultuurhistorisch erfgoed worden gewaarborgd. Dit geldt ook voor andere kleinere historische relicten, zoals beeldjes, gedenkstenen, waterstenen etc. De gemeente Leudal kent op dit moment reeds een budget voor kleine monumenten. Hiervoor is jaarlijks € 10.000,- uitgetrokken. Het is wenselijk deze regeling te continueren en indien gewenst of noodzakelijk de regeling juridisch te verankeren in de gemeentelijk subsidieregeling voor cultuurhistorisch erfgoed.

Kader

- > budget ad € 10.000 voor kleine monumenten (Kruisen en Kapellen beeldjes, gedenkstenen, waterstenen etc.) handhaven en zo nodig verankeren in de nieuwe op te stellen subsidieverordening voor cultuurhistorisch erfgoed.

Foto Jan Wilms

Reconstructie Ellerschans, (foto RAAP)

3.6 Cultuurtoerisme, erfgoededucatie, voorlichting en communicatie

3.6.0. Inleiding

Het besef voor cultuur(historie) in algemene zin is fors toegenomen. Omdat meer mensen hun vrije tijd in de directe woon- en leefomgeving doorbrengen, is er ook steeds meer aandacht voor de kwaliteit van die omgeving. De belevingswaarde van een omgeving is een belangrijke factor voor mensen om zich daar te vestigen. Er is oog voor de identiteit van dorp en stad die veelal bepaald wordt door het culturele erfgoed, dat een essentieel onderdeel vormt van de identiteit van een stad of dorp. Het hogere opleidingsniveau heeft bovendien een groeiende aandacht voor het cultureel erfgoed tot gevolg. Deze toegenomen interesse is ook economisch gezien van belang, omdat ze een belangrijke economische impuls geeft aan cultuurtoerisme en recreatie.

3.6.1 Toerisme en (verblijfs-)recreatie

De betekenis van toerisme en recreatie neemt toe, in economische zin als nieuwe impuls voor de leegloop op het platteland, maar ook bijvoorbeeld als mogelijkheid voor een gemeente om zich te onderscheiden van andere gemeenten. Cultureel erfgoed is inmiddels erkend als een belangrijke economische factor. Cultuurhistorie biedt grote mogelijkheden voor recreatie en toerisme. Ook de gemeente Leudal is zich bewust van de vele kansen die deze sector biedt voor de gemeente. In de toekomstvisie 2020 “Leven in Leudal”, die op 11 december 2007 is vastgesteld door gemeenteraad, is toerisme en recreatie een van de vijf speerpunten voor de komende jaren. Medio 2009 heeft de gemeenteraad als verdere uitwerking van beleid de toeristische nota “Leudal, ontdek de tuin van Limburg” vastgesteld. Leudal kenmerkt zich door een unieke combinatie van toeristische troeven, namelijk natuurrecreatie en cotoerisme (groen), waterrecreatie (blauw) en cultuur en welzijn/welness (goud). In andere gemeenten vind je deze toeristische troeven ook terug, maar zelden in deze gecombineerde vorm. Dit maakt Leudal extra aantrekkelijk voor combitoerisme, namelijk fietsen, wandelen, natuurrecreatie en ecotoerisme, waterrecreatie en cultuurtoerisme. In Leudal is voor ieder wat wils, doch moeten kansen benut worden; de kwaliteiten moeten met elkaar worden verbonden en uitgedragen.

Agrotoerisme

Historische plattelandsdorpen en het cultuurlandschap hebben aantrekkingskracht op toeristen en recreanten. Het platteland is volop in verandering. Het cultuurlandschap biedt kansen voor dag- en verblijfsrecreatie. Zo staat o.a. de inkomsten van agrariërs staan onder spanning. Boeren moeten in het kader van de verbrede landbouwdoelstelling op zoek naar alternatieve inkomstenbronnen.

Agrotoerisme kan hieraan een belangrijke bijdrage leveren.

Boeren zijn steeds vaker actief op het terrein van groene recreatie en agrotourisme. Op het weidse rustige platteland wordt de consument verrast door onontdekte plekjes, de gastvrijheid van de boeren en boerinnen. Agrotourisme maakt ook in de gemeente Leudal een flinke opmars. De kenmerkende historische boerderijen, die Leudal rijk is en om bedrijfeconomische redenen buiten gebruik zijn geraakt, kunnen alleen in stand worden gehouden door dit erfgoed een goede bestemming te geven. Denk hierbij naast het traditionele agrotourisme in de vorm van bed & breakfast, vakantieappartementen en groepsaccommodaties aan zorgboeren, boeren die aan landschapsbeheer doen en (biologische) streekproducten verkopen, culturele en kunstzinnige boerderijen, hoeses die kookstudio's herbergen.

Nieuwe markten:

Uit onderzoek is gebleken dat een aantal nieuwe mogelijkheden (product-markt-

combinaties) zijn zoals “Karakteristiek Logeren” (in monumentaal erfgoed) “Smaakvol ontdekken” (van het Limburgse streekproduct) en “Gastvrij, de kroon op je werk” (over de Limburgse gastvrijheid) die verder kunnen worden ontwikkeld en uitgebuit. Ook is gebleken dat er meer behoefte is aan kwalitatief hoogwaardige, comfortabele en sfeervolle verblijfsaccommodatie in de vorm van hotels en dergelijke. Middels herbestemming van cultuurhistorische erfgoed kan een belangrijke bijdrage worden geleverd aan het realiseren van de nieuwe hoogwaardige product-markt-combinaties.

Ontsluiten van cultuurhistorisch erfgoed voor toeristische markt:

Het erfgoed kan daarnaast een effectieve bijdrage leveren aan de uitwerking van het beleid op gebied van toerisme en recreatie door o.a. wandel- en fietsroutes die langs de mooiste plekjes leiden. In de paragraaf ruimtelijke monumentenzorg is reeds gepleit om in het digitale geografische systeem van de gemeente de informatie over cultuurhistorische relictten op te nemen. Deze kaart kan vervolgens worden gebruikt als onderlegger voor het samenstellen van een zogenaamde vrijetijdskartaal waarop de cultuurhistorische bezienswaardigheden alsmede recreatieve en toeristische mogelijkheden zijn aangegeven. Op deze wijze kan ook de basis worden gelegd om de talrijke, kleinschalige cultuurhistorische en toeristisch-recreatieve trekkers, die verspreid in het gebied liggen met elkaar te verbinden. Niet alleen op het gebied van promotie, maar ook qua infrastructuur. Het upgraden, uitbreiden en digitaliseren van cultuurhistorische waardevolle en toeristisch-recreatieve routestructuren om te fietsen, wandelen etc. en de ontwikkeling van nieuwe thematische routes geven het voorzieningenniveau in Leudal een nieuwe impuls. Daarbij kan ook aansluiting worden gezocht bij op regionale initiatieven om te komen tot een verbetering van de toeristisch-recreatieve infrastructuur, zoals o.a. het toeristisch-recreatief grens-overschrijdend project “De Maashoorn”. Tot slot hebben de ontwikkeling van allerlei nieuwe technologieën door de hele samenleving zijn invloed doen gelden, zo ook bij het cultuurtoerisme en recreatie. Internettoepassingen bieden mogelijkheden om snel cultuurhistorische, toeristische en recreatieve informatie te verzamelen. We boeken vakanties via Internet.

De mobiele telefoon ontwikkelt zich tot een klein handcomputertje. Mobiele telefoons met internet en GPS-toepassingen doen hun intreden en bieden nieuwe mogelijkheden en kansen voor nieuwe innovatieve recreatieproducten. Zo worden op andere plaatsen op dit moment al wandelingen ontwikkeld waarbij niet als vanouds een boekje, een stuk papier of de VVV-gids de leidraad is, maar een kleine handcomputer. Op dit moment gebeurt dit met een PDA (personal data assistant). Met een PDA wordt via satellieten bepaald wáár je je precies bevindt tijdens een wandeling. Vervolgens geeft de PDA je informatie over de plek waar je staat. Dat kan een tekstje zijn, maar ook een foto van de vroegere situatie, een stukje gesproken woord, muziek of zelfs een (historisch) filmpje! Zo kan het leven van vroeger dagen eventjes opnieuw tot leven gebracht in woord en beeld. Op deze wijze wordt het erfgoed interessant voor het grotere publiek. Met gebruik-

making van moderne technieken kan informatie op een laagdrempelige en aantrekkelijke manier aan het publiek worden aangeboden. Dit is een zeer aansprekende manier om het historisch erfgoed weer tot leven te wekken, op een wijze die aansluit bij de huidige visuele beeldcultuur waarin we leven. Daarnaast kan uiteraard ook gebruik worden gemaakt van traditionele middelen zoals het plaatsen van informatieborden bij monumenten en ander erfgoed.

Actief beheer

> Meewerken aan instandhouding van cultuurhistorisch erfgoed door agrarische erfgoed dat om bedrijfseconomische redenen buiten gebruik is geraakt een goede bestemming te geven. Denk hierbij naast het traditionele agrotourisme in de vorm van bed & breakfast, vakantie-appartementen en groepsaccommodaties aan zorgboeren, boeren die aan landschapsbeheer doen en (biologische) streekproducten verkopen culturele en kunstzinnige boerderijen, hoeves die kookstudio's herbergen etc.

> aansluiten op behoefte markt naar nieuw hoogwaardige producten zoals "Karakteristiek Logeren", "Smaakvol ontdekken" en "Gastvrij, de kroon op je werk" alsmede de vraag naar kwalitatief hoogwaardige, comfortabele en sfeervolle verblijfsaccommodatie (hotels) door mogelijke herbestemming van cultuurhistorische erfgoed

Uitdragen en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed

> Gemeentelijke analyse naar cultuurhistorische waarden en digitale erfgoedkaart gebruiken als onderlegger vrijetijdskaart toeristische routes en toeristische informatie over het cultuurhistorische erfgoed.

> cultuurhistorische en toeristisch-recreatieve trekkers met elkaar verbinden door promotie en infrastructuur (toeristisch recreatieve wandel, fiets etc. routes) .

> cultuurhistorische erfgoed en overige toeristische informatie bundelen en uitdragen, mogelijk in samenwerking met regio (o.a. grensoverschrijdend project "De Maashoorn").

> voor informatiebundeling en overdracht kiezen voor nieuwe technieken zoals internet, PDA- en GPS-toepassingen, maar ook traditionele vormen als informatieborden ed.

3.6.2 Communicatie met monumenteneigenaren

De gemeente Leudal heeft de dienstverlening naar de klant hoog in het vaandel staan. Deze dienstverlening heeft ook betrekking op het verbeteren van de communicatie met de klant. In paragrafen "wettelijk kader" en financiële monumentenzorg is hieraan al enige aandacht besteed. Monumentenzorg is maatwerk en "mensenwerk". Het persoonlijk contact tussen gemeente en monumenteneigenaar

naar is hierbij belangrijk. Onder monumenteneigenaren bestaat vaak de veronderstelling dat het feit dat hun pand is aangewezen tot monument alleen maar tot extra problemen leidt en dat aan het pand niets meer mag worden veranderd. Ook zijn monumenteneigenaren in de veronderstelling dat de monumentstatus de verkoopwaarde van het pand in negatieve zin beïnvloedt. Door goede communicatie en voorlichting kunnen deze vooroordelen en belemmeringen worden weggenomen. Communicatie en voorlichting kunnen grotere betrokkenheid en wederzijds begrip tussen de monumenteigenaar en de gemeente teweeg brengen, hetgeen indirect ten goede komt aan een betere instandhouding van monumenten. De voormalige Nederlandse Contactcommissie Monumentenzorg (thans Erfgoed Nederland) heeft onderzoek gepleegd naar de communicatie tussen gemeenten en monumenteneigenaren. Voortvloeiend uit dit onderzoek is een communicatiehandleiding opgesteld. Vele monumenteneigenaren zijn vaak niet op de hoogte van de rechten en plichten die de status monument met zich meebrengt. Om de monumenteigenaren te informeren omtrent de betekenis van de monumentale status, wet en regelgeving rondom verbouwingen, restauraties en subsidiemogelijkheden bestaat de mogelijkheid tot informatiebijeenkomsten. Informatiebijeenkomsten zijn een goed middel om zowel het persoonlijke contact tussen monumenteneigenaren en de gemeente te bevorderen, tegenstrijdigheden weg te nemen en om eigenaren te motiveren om hun pand in goede staat te houden. Ook kan een rondje langs de monumenten bijdragen aan het persoonlijke contact tussen monumenteigenaar en gemeente. Een dergelijk “rondje” is bij uitstek geschikt om de toestand van het monument te controleren en te achterhalen of de eigenaar op korte of middellange termijn verbouwingen of een restauratie wenst uit te voeren. Deze informatie kan overigens ook worden achterhaald door een enquête aan de monumenteneigenaren toe te zenden. Op basis van deze informatie kan de gemeente beleid ontwikkelen. Daarnaast krijgt de gemeente op basis van deze informatie inzicht in haar “workload” en kan op grond van deze gegevens een meerjarenwerkplan ontwikkeld. Daarnaast heeft de gemeente als gevolg van de decentralisatie van de Monumentenwet een loketfunctie voor de monumenteigenaar. Internettoepassingen maken het mogelijk de monumenteigenaar op elk door hem gewenst moment te voorzien van informatie over de procedures omtrent verandering van een monument alsmede de subsidie- en financieringsmogelijkheden. Internetsites als monumenten.nl bevatten waardevolle informatie voor een eerste oriëntatie door de monumenteigenaar. Monumentenzorg vormt echter zowel vakinhoudelijk als procedureel een complex werkterrein dat veelal specifieke kennis en maatwerk vraagt. Na de algemene oriëntatie en informatie aan het digitale loket van de gemeente zal altijd persoonlijke informatie op maat moeten worden aangeboden in een persoonlijk gesprek met de monumenteigenaar. Daarnaast is het wenselijk om ook professionals zoals architecten, makelaars en notarissen van de juiste informatie te voorzien. Voor makelaars en notarissen en architecten kan het wenselijk zijn om, vooruitlopende op de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen (Wkpb), op de gemeentelijke website een

Foto Jan Wilms

lijst en informatie van rijks- gemeentelijke monumenten en beschermde gezichten te plaatsen, zodat deze bij aan-, verkoop en verbouwing van panden kan worden geraadpleegd. Architecten hebben daarnaast behoefte aan specifieke informatie op maat, afgestemd op de specifieke omstandigheden van het monument. Hier-voor kunnen ze primair terecht bij het monumentenloket van de gemeente. Er is echter slechts een beperkt aantal architecten dat gespecialiseerd is in monumen-tenzorg en bekend is met alle procedures en facetten van monumentenzorg. Toch

worden veel plannen voor verbouwingen en restauraties van monumenten gemaakt door architecten die niet goed op de hoogte zijn van alle aspecten van de monumentenzorg. Het is zinvol om (wellicht in samenwerking met andere regiogemeenten) een informatieavond voor deze architecten te organiseren. Door heldere communicatie met deze doelgroep kan duidelijk worden gemaakt aan welke eisen een in te dienen aanvraag voor het wijzigen van een monument moet voldoen alsmede welke subsidie en financieringsmiddelen er bestaan. Doordat de architect beter is geïnformeerd, kan belangrijke tijdwinst voor zowel de architect, klant als gemeente worden geboekt. Ook wordt de gemeente ontlast in haar loketfunctie.

Actief beheer

- > Proactieve informatieoverdracht aan monumenteneigenaren, middels:
 - ontsluiting van informatie via website en eventueel brochures
 - organiseren informatieavonden
 - rondje langs monumenten
 - persoonlijk contact met eigenaren; maatwerk en mensenwerk
- > Lijst en informatie van monumenten voor professionals (makelaars, notarissen en architecten) vooruitlopende op de Wkpb op website van de gemeente plaatsen.
- > Mogelijk (in samenwerking met regiogemeenten) informatieavond organiseren voor architecten.

3.6.3 Draagvlakvergroting bij brede publiek

Er bestaat op dit moment geen actief beleidsprogramma om het cultuurhistorische erfgoed bij het grotere publiek onder de aandacht te brengen. Promotie en draagvlakvergroting van het cultuurhistorische erfgoed vind over het algemeen op ad-hoc basis plaats, meestal in combinatie met toeristische en recreatieve initiatieven. Wel wordt sinds 2008 structureel een Open Monumentendag georganiseerd. In 2009 zijn waarbij voor een aantal kernen historische wandelroutes in ontwikkeld, die wandelaars langs monumenten en andere cultuurhistorische plekken van het dorp leiden. De intentie is om hier een jaarlijks terugkomende activiteit van te maken, waaraan steeds meer kernen maar ook recreatieve bedrijven van Leudal zullen deelnemen. Daarnaast zijn de eerste stappen gezet om te komen tot een Canon, waarin de geschiedenis van Leudal is weergegeven. Ook wordt gedacht aan een documentaire/film over Dubois, die bij voldoende sponsors ook op de locatie bij de Bedelaar in Haelen zal worden opgenomen.

Het is wel wenselijk om het erfgoed meer beleefbaar te maken bij het grotere publiek. Hiervoor zou een soort van plan van aanpak moeten worden gemaakt. De gemeente kent een groot aantal actieve historische verenigingen en Heemkundeverenigingen, die veel kennis hebben over de plaatselijke geschiedenis en cul-

tuurhistorische erfgoed en deze kennis ook uitdragen.

Om bij het brede publiek meer draagvlak voor het cultureel erfgoed te creëren, maar ook om het cultuurhistorische erfgoed toeristische recreatief te ontsluiten, is het wenselijk om de kennis en krachten van gemeente en verenigingen te bundelen en samen te werken. Bij het tot stand komen van deze nota zal overleg worden gepleegd met de diverse historische verenigingen en zal worden besproken op welke wijze de samenwerking nog vorm kan worden gegeven. Er kan hierbij worden gedacht aan het oprichten van een platform historisch erfgoed. Op dit moment is er binnen de gemeentelijke begroting geen budget voor dit soort activiteiten geraamd. Het is wenselijk voor het organiseren van deze activiteiten, waaronder de Open Monumentendag een jaarlijks budget beschikbaar te stellen. De activiteiten en het budget zal grotendeels ook ten goede komen aan de toeristische ontsluiting van het erfgoed.

Uitdragen en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed

- > een actief (beleids)programma opstellen om het draagvlak voor erfgoed te vergroten en het beleefbaar te maken voor inwoners, recreanten en toeristen. (openstellen monumenten, informatieborden, folders boeken, website etc).
- > ook ten behoeve van draagvlak vergroting kan gebruik worden gemaakt van de inventarisatiekaart met cultuurhistorisch waardevolle relicten die ten behoeve van het ruimtelijke beleid in het digitale geografische systeem van de gemeente wordt opgenomen
- > voor het beleefbaar maken van erfgoed samenwerking zoeken met de diverse historische verenigingen binnen de gemeente;
- > voor samenwerking historische verenigingen mogelijk een platform historisch erfgoed oprichten
- > budget reserveren voor ontsluiting en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed, zoals bovenstaand genoemd

3.6.4 Erfgoededucatie in het onderwijs

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en Erfgoed Nederland zijn zich er al jaren van bewust dat erfgoed heel goed als onderwerp of hulpmiddel in het onderwijs kan worden gebruikt

Ook vinden zij het van belang dat jongeren via onderwijsprojecten in aanraking komen met cultureel erfgoed. De jeugd heeft immers de toekomst. Cultureel erfgoed biedt een schat aan bronmateriaal voor het onderwijs en het gebruik ervan sluit goed aan bij het omgevingsonderwijs. Daarom zijn diverse projecten ontwikkeld om de jeugd meer te betrekken bij het culturele erfgoed in hun eigen omgeving. Uitgangspunt van erfgoededucatie is de wens om de betekenis van monumenten werkelijk te laten doordringen tot leerlingen door het verhaal van de monumenten uit de omgeving van kinderen aan te laten sluiten bij hun belevingswereld.

Door de monumenten bij het omgevingsonderwijs te betrekken worden de leerlingen zich bewust van de waarde van de instandhouding van monumenten. Dat vergroot het draagvlak voor de monumentenzorg en zal op termijn resulteren in bijvoorbeeld respect voor de monumenten en voor de gebouwde omgeving.

Ook ten aanzien van erfgoededucatie is het wenselijk om samenwerking met de historische en Heemkundeverenigingen in Leudal te zoeken. Centrum St.-Elisabethshof, c.q. het Leudalmuseum organiseert reeds een groot aantal educatieve activiteiten, gericht op zowel het primaire (basisschool en bijzondere scholen) als het voortgezet onderwijs (Zie voor meer informatie hierover de website www.leudal.info, op "aanbod lessen"). Het lesaanbod bevat met name Natuur- en Milieueducatie projecten en slechts een beperkt aantal educatieve projecten over het cultuurhistorische erfgoed. De historische verenigingen, het Leudalmuseum en de gemeente zouden in samenwerking met de basisscholen projecten kunnen ontwikkelen ten behoeve van het omgevingsonderwijs over cultuurhistorisch erfgoed. Een andere cultuureducatieve doelstelling zou de digitale ontsluiting van het cultuurhistorische erfgoed kunnen zijn. Er kan een cultuurhistorische kaart worden gemaakt waarop alle erfgoedlocaties zijn aangegeven. Dit sluit aan op de eerder geuite wens om in het kader van de ruimtelijke planvorming de cultuurhistorische relictten op te nemen in het digitale geografische informatiesysteem van de gemeente en deze gegevens te gebruiken bij het opstellen van de vrijetijdskartaar.

Uitdragen en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed

- > in samenwerking met scholen, Leudalmuseum en historische verenigingen erfgoededucatieprojecten opzetten en hiervoor structureel budget beschikbaar stellen.
- > voor educatieve projecten kan gebruik worden gemaakt van de inventarisatiekaart met cultuurhistorisch waardevolle relictten die ten behoeve van het ruimtelijke beleid in het digitale geografische systeem van de gemeente wordt opgenomen

4. Instrumenten en tijdsplan

4.0 Inleiding

Alhoewel er voldoende aandacht en kansen zijn voor het cultuurhistorische erfgoed, is er veelal sprake van afzonderlijke activiteiten en fragmentarisch beleid. Deze nota moet bijdragen in het bundelen en coördineren van activiteiten. De strategische richting en beleidsvoornemens uit het vorige hoofdstuk, zijn onderstaand verder uitgewerkt in een concrete planning, waarin is aangegeven met welke instrumenten de geformuleerde doelstellingen tot uitvoering worden gebracht en welke middelen (mensen en geld) hiermee gemoeid zijn.

Hierbij is getracht om een integraal samenhangend geheel aan beleidsuitgangspunten en instrumenten te formuleren, die passen bij het ambitieniveau en de financiële mogelijkheden van de gemeente. De beleidsuitgangspunten zijn verder uitgewerkt in een kader, actief beheer, integratie van cultuurhistorie in ruimtelijk beleid en het uitdragen, beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed.

4.1 Kader

Het kader bevat de basisvoorzieningen voor het gemeentelijke erfgoedbeleid en bestaat uit de volgende initiatieven en beleidsvoornemens:

Beleidsnota:

- De communicatie van deze beleidsnota en de ambities met de interne gemeentelijke organisatie en met externe partijen;
- Het implementeren van de beleidsnota in de gemeentelijke organisatie;
- Het afstemmen van de formatiecapaciteit op gewenst ambitie- en dienstverleningsniveau;

Vaststellen juridisch en financieel kader

- Het ontwerpen en vaststellen van een nieuwe erfgoedverordening overeenkomstig de uitgangspunten in deze nota en nieuwe wetgeving zoals Wabo en nWro
- Het implementeren autonoom erfgoedbeleid in nieuwe erfgoedverordening. Daarbij dient rekening gehouden te dat het Rijk slechts nog sporadisch erfgoed zal aanwijzen; de toekomstige bescherming van het cultuurhistorisch erfgoed moet door de gemeente worden geregeld.
- De Welstands- en monumentencommissie structureel of incidenteel versterken met specifieke deskundigheid en de werkwijze van de commissie professionaliseren en verankeren in een verordening.
- Vooruitlopende op bescherming in bestemmingsplannen een voorbescherming voor archeologisch waardevolle gebieden regelen in de erfgoedverordening.
- Het ontwerpen en vaststellen van subsidieverordening voor Rijks- en Gemeentelijke monumenten alsmede andere aan te wijzen cultuurhistorische waardevolle objecten. In de subsidieverordening zal tevens aansluiting worden gezocht met provinciale subsidieregeling (co-financiering)

- budget ad € 10.000 voor kleine monumenten (Kruisen en Kapellen beeldjes, gedenkstenen, waterstenen etc.) handhaven en verankeren in de nieuwe op te stellen subsidieverordening voor cultuurhistorisch erfgoed.

Cultuurhistorische waarden in beeld brengen:

- De inventarisatie van cultuurhistorisch waardevolle elementen en vervaardigen van een kaart met monumentale bebouwing, beeldbepalende panden, historische bebouwingstructuren, monumentale bomen, groen- en landschapelementen, archeologische waarden en vindplaatsen, beschermingszone rond monumentale bebouwing (cultuurhistorische waardenkaart);
- voor verzamelen gegevens etc. samenwerking zoeken met heemkundige verenigingen en amateurarcheologen

Bescherming van cultuurhistorische waarden:

- De selectie, beschrijving en aanwijzing van gemeentelijke monumenten;
- De selectie en beschrijving van beeldbepalende panden; De bescherming vindt plaats via het bestemmingsplan en de welstandsnota. Het opstellen van aanvullende welstandscriteria en voorschriften voor bestemmingsplannen;
- De beschrijving en aanwijzing van "gemeentelijke" dorpsgezichten; De bescherming vindt plaats via het bestemmingsplan en de welstandsnota. Het opstellen van aanvullende welstandscriteria en voorschriften voor bestemmingsplannen;
- De selectie, beschrijving van groen- en landschapselementen; De bescherming vindt plaats via het bestemmingsplan.
- Inventariseren in hoeverre het noodzakelijk is om groenelementen aan te wijzen tot beschermd groenmonument op basis van de gemeentelijke verordening, om daarmee een voorbescherming te realiseren zolang de bescherming via het bestemmingsplan nog niet heeft plaatsgevonden en bewustwording te creëren.
- Het vastleggen van niet vergunningsvrije zones rondom monumenten en vertaling in beleidsregels als nadere uitwerking van artikel 43 WW.
- Het regelmatig evalueren, reviseren en updaten archeologische verwachtingskaart en beleid (1x per 5 jaar);

4.2 Actief beheer

Het actief beheer moet de kwaliteit van het culturele erfgoed bevorderen. Actief beheer bestaat uit de volgende initiatieven en beleidsvoornemens:

Plaatsen informatie over cultuurhistorisch erfgoed op website

- Op de website van de gemeente algemene informatie plaatsen over geschiedenis gemeente en bezienswaardigheden, mede ten behoeve van toerisme en recreatie.
- Voor eigenaren van monumenten algemene informatie plaatsen op de website over vergunningaanvragen subsidie en financieringsmogelijkheden van monumenten.

- Voor professionals (makelaars, notarissen en architecten) vooruitlopende op de Wkpb een lijst van en informatie over monumenten op website van de gemeente plaatsen

Bevorderen instandhouding monumenten (voorkomen verval)

- Het creëren van bewustzijn, begrip en draagvlak bij monumenteneigenaar tot onderhoud en instandhouding van het monument Het pro-actief informeren van monumenteigenaren over mogelijkheden tot instandhouding van hun monument (nieuwe regelgeving, subsidiering, fiscale aspecten en financiële mogelijkheden) door middel van en het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten,
- Het bevorderen van de onderhoudstoestand van monumenten; hiervoor wordt de toestand van de monumenten geanalyseerd aan de hand van bestaande gegevens en waar nodig verder geïnventariseerd (enquête, quickscan) .
- onderzoeken welke gebouwen op termijn leegkomen
- Aan de hand van de bovenstaande gegevens wordt pro-actief overleg gepleegd met eigenaren van monumenten die in slechte staat verkeren om restauratie en herbestemming van leegstaande (onderdelen van) monumenten te bevorderen;
- Waar nodig persoonlijk overleg, advisering en maatwerk ten behoeve van monumenteneigenaren te verrichten Met maatwerkgesprekken op basis van specifieke omstandigheden eigenaren en monument naar financieringsmogelijkheden te zoeken.
- De herbestemming monumenten stimuleren door faciliteren c.q. subsidiering van bijvoorbeeld haalbaarheidsstudies.
- subsidie verlenen voor cofinanciering van onrendabele monumenten (eigendom van stichtingen ed.) omdat deze monumenten anders niet in aanmerking komen voor provinciale subsidie en niet kunnen worden onderhouden en gerestaureerd

Verbeteren kwaliteit monumentenzorg en dienstverlening

- Rekening houden met vereenvoudiging regelgeving en voor zover reeds mogelijk hierop anticiperen:
 - Vergunningplicht voor veel kleine ingrepen afschaffen
 - Kwaliteitsnormen
 - Snellere procedures
 - Krachtiger en eenvoudiger subsidiesysteem
- Het verbeteren van de kwaliteit van de vergunningsprocedures voor het wijzigen van monumenten door:
 - Opleiding van medewerkers.
 - Standaardisatie van de vergunningprocedure en de documenten (incl. motivatie besluitvorming) voor wijzigen van monumenten, met koppeling naar omgevingsvergunning.

Foto Jan Wilms

- Het op stellen van richtlijnen voor behoud van de kwaliteit van monumenten, die voorafgaande aan de planvorming aan eigenaren en architecten worden verstrekt en op de gemeentelijke website worden gepubliceerd.
 - Het verbeteren van de kwaliteit van de plannen door bij de intake van de aanvraag een lijst met indieningvereisten hanteren en ontvankelijkheidstoets verbeteren (mn ten aanzien van relevante details) Aanvragers zal voorafgaande aan de planvorming een lijst worden verstrekt waarop de gegevens die bij vergunning aanvraag moeten worden ingediend staan vermeld.
 - Voor aanvang van de planvorming een onafhankelijk Waarden- en Ontwikkelings-Perspectief (WOP) (laten) opstellen, dat geldt als leidraad voor de planvorming en toetsing door de Welstands- en Monumentencommissie.
 - bij grotere ingrepen een bouwhistorisch onderzoek (laten opstellen als onderlegger WOP).
- Verbeteren communicatie en afstemming door:
- Voorafgaande aan de aanvang van de bouwwerkzaamheden met de monumenteneigenaar en bij de bouw betrokken partijen een overleg te voeren waarbij het bouwplan en de uitvoering in relatie tot de vergunning in detail worden afgestemd en belangrijke details en restauratie technieken worden doorgesproken.
 - Afstemming van de kritische uitvoeringsdetails met tussen inhoudelijk medewerker en toezichthouders;
 - Opleiding van medewerkers. toezichthouders middels gerichte training affiniteit laten ontwikkelen met monumentenzorg
 - Advisering en organisatie Monumentencommissie beter motiveren.
- Verbeteren toezicht en handhaving door
- Toezichthouders affiniteit laten ontwikkeld met monumentenzorg een gerichte opleiding en training.
 - Samenwerking met Parkstadgemeenten onderzoeken.
 - bij regulier bouwtoezicht prioriteit geven aan restauraties en verbouwingen van monumenten.
 - in handhavingsbeleid preventief toezicht op monumenten en overig cultuurhistorische erfgoed opnemen.
 - toezicht op de staat van archeologische monumenten, mogelijk i.s.m. heemkundige verenigingen en amateurarcheologen

4.3 Integratie van cultuurhistorie in ruimtelijk beleid

Monumentenzorg maakt een verbreding door van objectgerichte monumentenzorg naar ruimtelijke monumentenzorg. Ook binnen de ruimtelijke ordening bestaat er steeds meer aandacht voor het culturele erfgoed. Om vorm te geven aan de integratie van cultuurhistorie in het ruimtelijke beleid zijn de volgende initiatieven en beleidsvoornemens geformuleerd:

Basis ruimtelijk plannen, structuurvisie en bestemmingsplan

- Cultuurhistorische elementen in gemeentelijke geografisch informatie-systeem (digitale cultuurhistorische waardekaart) vastleggen en voor alle medewerkers ontsluiten.
- Het opstellen en implementeren van richtlijnen voor de integratie van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening en in ruimtelijke processen waarbij de cultuurhistorische waardekaart in vroegtijdig stadium wordt geraadpleegd en eveneens in een vroeg stadium rekening kan worden gehouden historische waarden en deze in de planvorming kunnen worden ingepast.
- Cultuurhistorische erfgoed opnemen in op te stellen structuurvisie
- Wettelijke verankering van cultuurhistorie regelen in het bestemmingsplan
- Voor beeldbepalende panden, historische bebouwingsstructuren en omgeving van waardevolle objecten gedetailleerde bestemmingsplannen met beschermde voorschriften opstellen.
- Het mogelijk maken van herbestemming van monumenten door in bestemmingsplannen voor monumenten ruime bestemmingen op te nemen en ruimhartiger om te gaan met vrijstelling in het kader van de Wet op de ruimtelijke ordening; Hiervoor o.a. meewerken aan instandhouding van agrarische erfgoed dat om bedrijfseconomische redenen buiten gebruik is geraakt een goede bestemming te geven die tevens een toeristische en recreatieve meerwaarde heeft.

Welstand en ruimtelijke kwaliteit

- Cultuurhistorische elementen en kwaliteiten in nieuw welstandsbeleid implementeren, aandacht voor de omgeving van monumenten.
- In nieuw welstandsbeleid, lijst van monumenten en beeldbepalende panden inclusief aanvullende criteria aan de nieuwe welstandsnota toevoegen.
- Voor waardevolle historische gebieden mogelijk beeldkwaliteitsplannen met richtlijnen opstellen

Archeologie

- Het (op korte termijn) ontwikkelen van archeologisch beleid en het opstellen van een programma voor verankering van het beleid in bestemmingplannen.
- Zolang geen verankering van het beleid in bestemmingplannen heeft plaatsgevonden in de erfgoedverordening een “noodverband” leggen om voorbescherming van het archeologische beleid mogelijk te maken.

- Ter uitvoering van de (nieuwe) wettelijk taken ten aanzien van de archeologie moet de gemeentelijke organisatie beschikken over specifieke kennis (van een professioneel archeoloog). Om hier in te voorzien moet (bij voorkeur in samenwerking met overige regiogemeenten) gezamenlijk een professionele archeoloog worden aangesteld.

Historische nederzettingen en gezichten

- Historisch waardevolle bebouwingstructuren van Buggenum, Grathem, Horn en Neeritter aanwijzen tot beschermd gezicht. In het bestemmingsplan en de welstandsnota voorschriften opnemen ter bescherming van deze gezichten.

Civieltechnische werkzaamheden

- bij herinrichting of reconstructie van historische waardevolle bebouwingstructuren of beschermde gezichten v.w.b. inrichting en materiaalkeuze rekening houden met cultuurhistorische aspecten. De plannen worden in dit geval vooraf ter goedkeuring aan de monumentencommissie voorgelegd.
- bij (grond)werkzaamheden in gebieden met een hoge archeologische verwachting onderzoeken of de werkzaamheden archeologisch moeten worden onderzocht of begeleid.

4.4 Uitdragen en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed

Het uitdragen en beleefbaar maken van het cultuurhistorische erfgoed richt zich met name op toerisme, recreatie, vrije tijdsbesteding en erfgoededucatie. Hiervoor zijn de volgende beleidsvoornemens geformuleerd:

Basis

- een actief (beleids)programma opstellen om het draagvlak voor erfgoed te vergroten en het beleefbaar te maken voor inwoners, recreanten en toeristen. (openstellen monumenten, informatieborden, folders boeken, website etc).

- ook ten behoeve van draagvlak vergroting kan gebruik worden gemaakt van de inventarisatiekaart met cultuurhistorisch waardevolle relictten die ten behoeve van het ruimtelijke beleid in het digitale geografische systeem van de gemeente wordt opgenomen Gemeentelijke analyse naar cultuurhistorische waarden en digitale erfgoedkaart gebruiken als onderlegger vrijetijdskaat, toeristische informatie vrije tijdsbesteding en educatieve doeleinden.
- voor het beleefbaar maken van erfgoed samenwerking zoeken met de diverse historische verenigingen binnen de gemeente;
- voor samenwerking historische verenigingen mogelijk een platform historisch erfgoed oprichten
- voor informatiebundeling en overdracht kiezen voor nieuwe technieken zoals internet, PDA- en GPS-toepassingen, maar ook traditionele vormen als informatieborden ed.
- structureel budget reserveren voor ontsluiting en beleefbaar maken van cultuurhistorisch erfgoed, zoals samenwerking met scholen, Leudalmuseum en historische verenigingen

recreatie en toerisme

- Het integreren van cultuurhistorie in recreatie en toerisme .
- cultuurhistorische en toeristisch-recreatieve trekkers met elkaar verbinden door promotie en infrastructuur (toeristisch recreatieve wandel, fiets etc. routes) .
- cultuurhistorische erfgoed en overige toeristische informatie bundelen en uitdragen, mogelijk in samenwerking met regio (o.a. grens-overschrijdend project “De Maashoorn”).
- De gemeente zal een actieve rol innemen ten aanzien van het realiseren van toeristische en recreatieve herbestemming van monumenten en overige cultureel erfgoed;
- aansluiten op behoefte markt naar nieuw hoogwaardige producten zoals “Karakteristiek Logeren”, “Smaakvol ontdekken” en “Gastvrij, de kroon op je werk” alsmede de vraag naar kwalitatief hoogwaardige, comfortabele en sfeervolle verblijfsaccommodatie (hotels) door mogelijke herbestemming van cultuurhistorische erfgoed

erfgoededucatie

- Het beleefbaar maken van het cultuurhistorische erfgoed door het openstellen van monumenten, maar ook door informatieborden, folders, boeken, website etc. Hiervoor kan bij de realisatie van grotere (infrastructurele) projecten en bij ontwikkeling en herbestemming van cultuurhistorisch erfgoed budget worden gereserveerd voor het ontwikkelen en plaatsen van informatiedragers.
- In samenwerking met Heemkundeverenigingen en Leudalmuseum erfgoed-educatieprojecten opzetten en hiervoor structureel budget beschikbaar stellen.

4.5. Tijdsplanning en middelen

In de tabel, die op de volgende bladzijde is afgebeeld, is in een tijdsplanning aangegeven op welke wijze uitvoering kan worden gegeven aan de beleidsvoornemens. Ook zijn in de tabel de benodigde middelen ter uitvoering van het voorgestelde beleid opgenomen. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen menskracht en benodigde financiële middelen. In financiële zin zal voor het initiëren en uitvoeren van het monumentenbeleid vanaf 2010 t/m 2012 jaarlijks een bedrag van circa € 120.000,-- benodigd zijn. Het budget dat na deze periode benodigd is zal afgestemd worden op de ervaringen die met de werkelijke restauratiebehoefte en aantallen subsidieaanvragen worden opgedaan in de periode tot 2013.

Voor wat betreft de inzet van de ambtelijke organisatie zal eenmalig 1172 uren en structureel vanaf 2011 508 uren gereserveerd moeten worden voor de uitvoering van dit monumentenbeleid. Deze uren zijn verspreid over meerdere functies binnen de gemeentelijke organisatie beschikbaar.

De middelen zullen in eerste instantie worden aangewend om de kwaliteit van de wettelijke procedures te verbeteren en de monumentenvergunning te implementeren in de omgevingsvergunning. Ook het actief beheer van monumenten en de communicatie met monumenteneigenaren heeft prioriteit. Hierna zal worden gewerkt aan het benodigde kader voor het integraal erfgoedbeleid te ontwikkelen. Het betreft met name de inventarisatie, selectie en aanwijzing van cultuurhistorische waardevolle objecten en structuren alsmede de integratie van cultuurhistorie in bestemmingsplannen en ruimtelijke processen. Vanaf 2013 zullen de middelen met name worden besteed aan de instandhouding en subsidiëring van monument alsmede het beleefbaar maken van het cultuurhistorie. Voor meer informatie wordt verwezen naar de tabel die op de volgende bladzijden is weergegeven. De beleidsvoornemens zullen in de periode 2010-2016 worden gerealiseerd. Hierna zal een evaluatie en herijking van het beleid plaatsvinden.

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
kader								
3.1.1	beleidsnota implementeren	beleid communiceren met collega's en externe partijen	gemeente (team MBW)	32	-	-	-	1e helft 2010
3.2.1	aanpassen erfgoedverordening	aanpassen aan uitgangspunten Awb Wabo nWro en ruimtelijke monumentenzorg; aanpassing nodig voor aanwijzing gemeentelijke monumenten; voorbescherming archeologische waarden; verankeren samenstelling en werkwijze commissie	gemeente (team MBW)	24	-	-	-	2e helft 2010
3.4.1, 3.6.1 t/m 3.6.4	inventarisatie opstellen kaart cultuurhistorische waarden	voor inventarisatie samenwerking zoeken met plaatselijke heemkundige vereniging. inventariseren in hoeverre hier door provincie of anderszins subsidie voor kan worden verleend	gemeente (team MBW en team RO/EZ)	40	-	-	-	2e helft 2010 en 1e helft 2011
	<i>gebouwde objecten, gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden</i>	<i>gereed</i>	derden	-	-	-	-	2e helft 2010
	<i>historische nederzettingsstructuren</i>	<i>meegenomen met inventarisatie gemeentelijke monumenten</i>	derden	-	-	-	-	2e helft 2010
	<i>monumentale bomen</i>	<i>gereed</i>	gemeente (team BOR)	-	-	-	-	2e helft 2010
	<i>groen- en landschapselementen</i>	<i>gegevens ikl gebruiken en renes; combineren met opstellen bestemmingsplan buitengebied</i>	gemeente (team BOR)	20	-	-	-	2e helft 2010
	<i>archeologische waarden en vindplaatsen</i>	<i>concept gereed</i>	gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	2e helft 2010
	<i>beschermingszone rijksmonumenten</i>	<i>gelijktijdig met overige inventarisatie</i>	derden / gemeente (team RO/EZ en team MBW)	20	3000	-	-	1e helft 2011
	<i>ingeven gegevens in kaart</i>	<i>ontsluiting zowel intern als extern (zie ook erfgoededucatie)</i>	gemeente (medew. recreatie en toerisme)	80	-	-	-	1e helft 2011

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
3.5.1, 3.5.3, 3.5.3, 3.4.4	selectie beschrijving en aanwijzing							
3.5.1	<i>gemeentelijke monumenten</i>	<i>ca.130 objecten geselecteerd, waaronder 90 gebouwen en 40 kleinere objecten; opdracht voor beschrijving rgo's verleend; ramingen zijn voor aanwysprocedure</i>	derden / gemeente (team MBW)	100	-	-	-	2010 en eerste helft 2011
3.5.1	<i>beeldbepalende panden</i>	<i>220 objecten geselecteerd; beschrijven en opstellen richtlijnen; dit is input voor bescherming via BP en welstandsbeleid</i>	gemeente (team MBW) en evt. derden	80	pm	-	-	2011
3.5.2	<i>historische nederzettingsstructuren en gezichten</i>	<i>analyse en beschrijving van waardevolle delen; dit is input voor bescherming via BP</i>	gemeente (team MBW) en evt. derden	80	pm	-	-	2012
3.5.3.	<i>aanwijzen groen- en landschapselementen</i>	<i>betreft selectie alleen wat niet op grond van kapverordening kan worden beschermd; selectie opstellen van beschrijvingen en beschermen via bestemmingsplan.</i>	gemeente (team MBW) en evt. derden	80	pm	-	-	2012
3.4.4	<i>aanwijzen beschermingszones rondom monument</i>	<i>vastleggen van niet vergunningsvrije zone rondom monumenten in beleidsregels</i>	gemeente (team MBW en team RO/EZ)	40	-	-	-	2012
3.3.3	opstellen van subsidieverordening cultuurhistorische erfgoed		gemeente (team MBW)	24	-	-	-	1e helft 2010
3.5.1.	<i>gemeentelijke monumenten</i>	<i>alleen voor bijzondere onderdelen of objecten</i>	gemeente (team MBW)	-	-	40	75.000	1e helft 2010
3.3.2	<i>kruisen en kapellen (niet monument zijnde)</i>		gemeente (team MBW)	-	-	20	10.000	1e helft 2010
3.3.3	<i>provinciale co-financiering rijksmonumenten</i>	<i>voor onrendabele rijksmonumenten</i>	gemeente (team MBW)	-	-	30	30.000	1e helft 2010
3.3.4	<i>haalbaarheidsonderzoeken herbestemming rijksmonumenten</i>	<i>alleen voor rijksmonumenten</i>	gemeente (team MBW)	-	-	-	2.500	1e helft 2010

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
actief beheer								
3.2.3	structurele uurbesteding voor behandelen en begeleiden van monumentenplannen	betreft hoogst noodzakelijke werkzaamheden	gemeente (team MBW)	-	-	250	-	vanaf 2e helft 2010
3.1.3	kwaliteitsverbetering gemeentelijke monumentenzorgvergunning		gemeente (team MBW)	-	-	-	-	2e helft 2010
3.14	<i>standaardisatie van de vergunningprocedure en de documenten (incl. motivatie besluitvorming) voor wijzigen van monumenten, met koppeling naar omgevingsvergunning.</i>	<i>Deze werkzaamheden vloeien voort uit het rapport van de erfgoedinspectie maar ook uit de invoering van de Wabo</i>	gemeente (team MBW)	60	-	-	-	1e helft 2010 ikv wabo
3.14, 3.2.2 en 3.2.3	<i>het op stellen van richtlijnen voor behoud van de kwaliteit van monumenten,</i>	<i>wordt voorafgaande aan de planvorming aan eigenaren en architecten verstrekt en op de gemeentelijke website gepubliceerd; geldt tevens als toetsingskader voor monumentencommissie</i>	gemeente (team MBW)	24	-	-	-	2e helft 2010
3.2.3	<i>verbeteren intake aanvraag en de ontvankelijkheidtoets - aandacht voor het feit of alle relevante details van de te wijzigen onderdelen zijn toegevoegd.</i>	<i>Aanvragers zal voorafgaande aan de planvorming een lijst worden verstrekt waarop de gegevens die bij vergunning aanvraag moeten worden ingediend staan ver-meld. De in te dienen bescheiden zullen tevens worden verankerd in de Erfgoedverordening</i>	gemeente (team MBW)	24	-	8	-	2e helft 2010
3.2.2	<i>de monumentencommissie uitbreiden en incidenteel versterken met specifieke deskundigheid</i>	<i>nodig ivm eisen die hieraan worden gesteld; onderzoek gemeente naar commissie ruimtelijke kwaliteit</i>	gemeente (team MBW)	12	-	-	-	2011
3.2.3	<i>voor aanvang van de planvorming een onafhankelijk Waarden- en Ontwikkelings-Perspectief (WOP) (laten) opstellen.</i>	<i>geldt als leidraad voor de plan-vorming en toetsing door de Welstands- en Monumentencommissie. Bij zeer grote ingrepen bouwhistorische onderzoek vragen als onderlegger WOP. Kosten worden in leges aanvraag verdisconteerd</i>	gemeente (team MBW) / derden	16	-	20	2.500	vanaf begin 2011

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
3.2.4	Afstemingsoverleg	<i>Extern: voor aanvang uitvoering overleg met eigenaar en uitvoerende partij. Intern: afstemming tussen vergunningverlener en toezichthouder inzake kritische details.</i>	gemeente (team MBW en team Toezicht en Handhaving)	-	-	-	-	vanaf 2e helft 2010
3.2.4	<i>bij controle en handhaving van bouwvergunning prioriteit stellen aan verbouwing en restauratie van monumenten</i>	<i>vastleggen hoe team toez. en handh. taken op het gebied van monumenten uitgevoerd</i>	gemeente (team Toezicht en Handhaving)	-	-	-	-	vanaf 2e helft 2010
3.2.4	<i>opleiding en affiniteit ontwikkelen medewerkers toezicht en handhaving</i>	<i>gericht op basisuitgangspunten monumentenzorg</i>	gemeente (team Toezicht en Handhaving)	32	pm	-	-	2e helft 2010
3.14 en 3.2.3	<i>bijscholing inhoudelijk medewerker monumentenzorg</i>	<i>specialisatie op onderdelen</i>	gemeente (team MBW)	-	-	24	pm	vanaf 2011
3.1.4, 3.3.1 en 3.6.2	in het belang van instandhouding monumenten bewustzijn en draagvlak bij monumenteneigenaar creëren	<i>door actieve rol gemeente, informatie en verbetering dienstverlening</i>	gemeente (div. teams)	-	-	-	-	vanaf 2e helft 2010
3.14, 3.1.5	<i>digitale loket, gemeentelijke website inrichten</i>	<i>verzamelen basisinfo en verwerken op website; aktueel houden van gegevens website; koppelen aan update website ivm wabo</i>	gemeente (team MBW en webmaster)	24	-	8	-	2e helft 2010
3.1.3 en 3.3.2	<i>informereren eigenaren over nieuwe subsidierelingen, fiscale mogelijkheden</i>	<i>organiseren van 3 infobijeenkomsten uitgesplitst naar doelgroepen; structureel regelmatig info eigenaren</i>	gemeente / derden	24	1500	8	-	vanaf begin 2011
3.1.3 en 3.3.1	bevorderen van onderhoudstoestand monumenten	<i>actieve rol gemeente</i>	gemeente					vanaf 2e helft 2010
3.1.3 en 3.3.1	<i>inventariseren van monumenten met restauratieachterstand en leegstand</i>	<i>aan de hand van bestaande gegevens bera en enquêteformulieren</i>	gemeente (team MBW)	16	-	-	-	1e helft 2011
3.14	<i>overleg met eigenaren omtrent initiëren restauraties en herbestemmingen</i>	<i>maatwerk info over mogelijkheden; eigenaren actief benaderen om tot restauratie of herbestemming over te gaan.</i>	gemeente (team MBW)	-	-	40	-	vanaf 2011
3.1.3	<i>rondje langs monumenten, opname huidige toestand</i>	<i>bevordert tevens contact met monumenteneigenaar; daarnaast kan workload in beeld worden gebracht en meerjarenwerkplan worden opgesteld; Er wordt structureel tijd gereserveerd om in gefaseerd en periodiek monumenten(eigenaren) te bezoeken</i>	gemeente (team MBW)	-	-	20	-	vanaf 2011

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
3.2.6	<i>toezicht op archeologische monumenten</i>	<i>betreft met name controle op gronddekking archeologische monumenten; deze kan door erosie verloren gaan; in overleg met archeologische werkgroepen van heemkundeverenigingen</i>	gemeente (team Toezicht en Handhaving)	-	-	8	-	vanaf 2011
	<i>bevorderen instandhouding monumenten in eigendom van gemeente</i>	<i>voor de monumenten in eigendom van de gemeente periodieke instandhoudingsplannen (PIP) opstellen en deze tevens opnemen in het meerjaren onderhoudsplan gemeentelijke gebouwen</i>	gemeente (projectgroep vastgoed)	-	5000	-	-	2010
	<i>bevorderen instandhouding monumenten in eigendom van gemeente</i>	<i>door monumenten die eigendom zijn van de gemeente onder te brengen in een stichting kan twee keer zoveel subsidie worden verkregen. Het vrijkomende budget kan voor andere doeleinden worden gebruikt</i>	gemeente (projectgroep vastgoed)	40	-	-	-	2011

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
integratie cultuurhistorie in ruimtelijk beleid								
3.2.6	archeologische beleid							
3.2.6	<i>op korte termijn een archeologisch beleid ontwikkelen</i>	<i>concept is gereed; vaststelling op korte termijn noodzakelijk</i>	gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	2010
3.2.6	<i>archeologische beleid communiceren met collega's en externe partijen;</i>		gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	2010
3.2.6	<i>nieuwe wettelijke taken archeologie</i>	<i>professionele archeoloog inschakelen (uitbesteding) om uitvoering te kunnen geven aan de nieuwe wettelijke taken. Mogelijkheden onderzoeken om dit te combineren met een lid van de commissie ruimtelijke kwaliteit.</i>	gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	2011
3.2.6	<i>voorbescherming archeologisch waardevolle gebieden realiseren via erfgoedverordening</i>	<i>Zolang geen verankering van het beleid in bestemmingplannen heeft plaatsgevonden in de Erfgoedverordening een "noodverband" leggen om voorbescherming van het archeologische beleid mogelijk te maken.</i>	gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	2e helft 2010
3.2.6	<i>archeologische beleid implementeren in bestemmingsplan</i>	<i>hanteren bij opstellen nieuw BP</i>	gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	vanaf 2010
3.4.2	integratie cultuurhistorie in ruimtelijk beleid op korte termijn	<i>draagvlak voor cultuurhistorie creëren binnen organisatie, maken van afspraken over hoe om te gaan met cultuurhistorie in ruimtelijke processen</i>	gemeente (team MBW en team RO)	16	-	-	-	2e helft 2010
3.4.2	<i>bij vrijstelling of beperkte herziening bestemmingsplan overleg met beleidsmedewerkers monumentenzorg/archeologie over eventuele waarden in gebied</i>	<i>vooralnog op adhoc basis tot dat cultuurhistorische waardekaart is ontwikkeld en/of waarden zijn geïmplementeerd in bestemmingsplannen</i>	gemeente (team MBW en team RO/EZ)	-	-	-	-	vanaf 2e helft 2010
3.4.2	<i>bij grotere herziening bestemmingsplan cultuurhistorische analyse van het gebied laten maken.</i>	<i>elementen van de cultuurhistorische waarde kaart die nog niet zijn geïnventariseerd, worden vooruitgetrokken. Dit geldt ook voor noodzakelijke beschrijving en motivatie waarde (voor toelichting BP)</i>	gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	vanaf 2010
4.1.3	<i>ruime herbestemmingsmogelijkheden voor monumenten bij vaststelling of wijziging bestemmingsplan</i>		gemeente (team RO/EZ)	-	-	-	-	vanaf 2e helft 2010

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
3.4.5	<i>bij civieltechnische werkzaamheden in cultuurhistorisch waardevolle gebieden overleg met beleidsmedewerker monumentenzorg/archeologie en evt inrichtingsplan voorleggen aan de monumentencommissie.</i>	<i>vooralsnog op adhoc basis; geldt voor werkzaamheden in (historische) kernen buggenum, grathem, horn en neeritter; bij civieltechnische (grond)werkzaamheden archeologische kaart raadplegen en eventuele risico's in beeld brengen.</i>	gemeente (team MBW en team BOR)	-	-	16	-	2011
3.4.3	<i>cultuurhistorische elementen en kwaliteiten in nieuw welstandsbeleid implementeren</i>	<i>bij herziening welstandsnota; eveneens noodzakelijk ivm Wabo; na inventarisatie en selectie; aanhangsel welstandsnota met criteria voor monumenten, beeldbepalende panden en gebiedsbeschrijvingen en criteria voor historische bebouwingsstructuren (buggenum, grathem, horn, neeritter) zie ook beschrijving in kader</i>	gemeente (team MBW)	40	-	-	-	1e helft 2011

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
3.4.2	integratie cultuurhistorie in ruimtelijk beleid op langere termijn	nadat cultuurhistorische waardekaart en waardestellende beschrijvingen gereed zijn	gemeente (team RO/EZ)	24	-	-	-	vanaf 2011
3.4.2	<i>bij herziening van bestemmingsplannen cultuurhistorische waarden integreren in bestemmingsplan</i>	<i>ahv cultuurhistorische waardekaart; archeologische beleid; beeldbepalende panden; monumentale bomen, gemeentelijk- en rijksmonumenten; gedetailleerde bestemmingsplannen opstellen voor omgeving van monumenten en historische bebouwingsstructuren (op basis van beschermingszone); eventuele (verruimde) herbestemmingsmogelijkheden; historische bebouwingsstructuren; cultuurlandschap, bomen, groen- en landschapselementen. Cultuurhistorische waarden moeten ook zijn beschreven en waarde gemotiveerd in toelichting BP; zie hiervoor beschrijving kader</i>	gemeente (team RO/EZ) / derden	-	-	-	-	vanaf 2010
3.4.5	<i>civieltechnische werkzaamheden en herinrichting gebieden toetsen aan de cultuurhistorisch waarden die in het bestemmingsplan zijn vastgelegd.</i>	<i>na gereedkomen bestemmingsplannen</i>	gemeente (team RO)	-	-	-	-	vanaf 2011

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
uitdragen en beleefbaar maken cultuurhistorisch erfgoed								
3.6.1	een actief (beleids)programma opstellen om het draagvlak voor erfgoed te vergroten en het beleefbaar te maken	voor inwoners, recreanten en toeristen. (openstellen monumenten, informatieborden, folders boeken, website etc).	gemeente (team recreatie en toerisme)	40	-	-	-	vanaf 2011
3.6.1	<i>voor beleefbaar maken erfgoed samenwerking zoeken met de diverse historische verenigingen binnen de gemeente; Leudalmuseum en scholen</i>	<i>platform oprichten om samenwerking vorm te geven; samen vorm geven aan cultuurhistorische kaart;</i>	gemeente (team MBW / team recreatie en toerisme)	80	-	16	-	vanaf 2e helft 2010
3.6.1	intergreren cultuurhistorie in toerisme							
3.6.1	<i>cultuurhistorische en toeristisch-recreatieve trekkers met elkaar verbinden door promotie en infrastructuur (toeristisch recreatieve wandel, fiets etc. routes) .</i>		gemeente (team recreatie en toerisme)	40	pm	-	pm	2011
3.6.1	<i>cultuurhistorische erfgoed en overige toeristische informatie bundelen en uitdragen,</i>	<i>mogelijk in samenwerking met regio (o.a. grensoverschrijdend project "De Maashoorn") en/of VVV\</i>	gemeente (team recreatie en toerisme)	40	-	-	pm	2011
3.6.1. en 3.1.4	<i>actieve rol van gemeente bij realiseren recreatieve en toeristische herbestemming van monumenten</i>	<i>aansluiten op behoefte markt naar nieuw hoogwaardige producten zoals "Karakteristiek Logeren", "Smaakvol ontdekken" en "Gastvrij, de kroon op je werk" alsmede de vraag naar kwalitatief hoogwaardige, comfortabele en sfeervolle verblijfsaccommodatie (hotels) door mogelijke herbestemming van cultuurhistorische erfgoed; mogelijk in combinatie met zorg</i>	gemeente (div. teams)	-	-	-	pm	pm c.q passief tenzij er zich tussentijds kansen voordoen

nr	onderwerp	toelichting	wie?	tijd eenmalig	kosten eenmalig	tijd structu- reel	kosten structu- reel	planning
Erfgoed educatie								
3.6.3	<i>ontsluiten cultuurhistorische kaart voor vrijetijdsbesteding en educatieve doeleinden</i>	<i>de cultuurhistorische kaart via moderne media (website etc) ontsluiten en inzetten voor erfgoededucatie en scholenprojecten; eventuele samenwerking met VVV, regio gemeenten en historische verenigingen</i>	gemeente, regio, heemkunde, museum, VVV	-	-	-	pm	2011
3.6.3 en 3.3.4	<i>Het beleefbaar maken van het cultuurhistorische erfgoed</i>	<i>organisatie activiteiten als "open monumentendag", plaatsen informatieborden, aanbrenge schildjes folders, boeken etc. Voor informatiebundeling en overdracht naast traditionele infoborden ook kiezen voor nieuwe technieken zoals internet, PDA- en GPS-toepassingen, samenwerking met historische verenigingen, leudalmuseum etc; hiervoor subsidie en facilitaire ondersteuning bieden; Bij de realisatie van grotere (infrastructurele) projecten en bij ontwikkeling en herbestemming van cultuurhistorisch erfgoed budget worden gereserveerd voor het ontwikkelen en plaatsen van informatiedragers.</i>	gemeente, regio, heemkunde, museum, VVV	-	-	-	pm	2011
3.6.4	<i>In samenwerking met heemkundeverenigingen, Leudalmuseum en scholen projecten in het kader van het erfgoededucatie op te zetten</i>	<i>hiervoor subsidie en facilitaire ondersteuning bieden</i>	gemeente (div. teams), scholen, heemkunde, museum	-	-	-	pm	2011
Totalen				1.172	9.500	508	120.000	

5. Literatuur en bronnen

Brederode, E. , e.a.	Monumentenzorg, dynamiek in behoud <i>Zeist, Den Haag 1996</i>
Berg, J. Th. J. van den	Schatten van gemeenten <i>Den Haag, 1999</i>
Compendium Monumentenzorg	Hoofdpijnen van rijks- en gemeentelijk beleid Beschermingsbeleid ten aanzien van monumenten Bescherming van stads- en dorpsstructuren en landschappelijke structuren; Diverse wetten en sub- sidieregelingen; <i>Alphen aan de Rijn 2009</i>
Dauvellier, P	Nieuw Nederland wordt ouder, over cultuurhistorie en ruimtelijke ordening <i>Den Haag, 1997</i>
Erfgoedinspectie	Rapport "Op weg naar een professionele monumen- tenzorg. Inspectie 16 gemeenten met 150-200 rijks- monumenten, 2007
Gemeente Leudal Gemeente Leudal	Leven in Leudal, strategische overallvisie 2020, 2007 Leudal, ontdek de tuin van Limburg, toeristische beleidsnota, <i>juni 2009</i>
Gemeente Leudal Gemeente Leudal	Startnotitie monumentenzorg, 2009 Visiedocument dienstverlening, 2009
Kaarten	Diverse historische kaarten, waaronder kadastrale minuutkaarten, Grote historische atlas 1837-1844
Kuipercompagnons	Gebiedsbeschrijvingen gemeente Leudal, November 2009
Ministerie van OCenW	Besluitvorming culturele ondersteuningstructuur (cultuurnota 2005-2008), <i>Den Haag, 2004</i>
Ministerie van OCenW	Het Verdrag van Malta, en diverse circulaire's inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed <i>Den Haag z.j.</i>
Ministerie van OCenW	Nota Belvédère, <i>Den Haag, 1999</i>
Ministerie van OCenW	Visie op de modernisering van de monumentenzorg <i>Den Haag, november 2008</i>
Ministerie van OCenW	Beleidsbrief modernisering van de monumentenzorg <i>Den Haag, september 2009</i>
Nelissen, J. N. M., e.a.	Gemeentelijke monumentenzorg op de rails <i>Nijmegen, 1989</i>
Nelissen, J. N. M., e.a.	Uitvoering van gemeentelijke monumentenzorg <i>Nijmegen, 1989</i>
Nelissen, J. N. M., e.a.	Herbestemming van grote monumenten <i>Nijmegen 1999</i>
Nelissen, J. N. M., e.a.	Monumentenzorg in de praktijk <i>Nijmegen 2008</i>
Provincie Limburg	Gemeentebeschrijvingen in het kader van het MIP <i>1990</i>
RAAP	Een archeologische verwachtings- en beleidsadvies- kaart voor de gemeente Leudal; rapport 1952 <i>juli</i> <i>2009</i>

Renes, J	De geschiedenis van het Landschap van Peel en Maas <i>Assen, 1988</i>
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed R.C.E.	Brochure Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg, November 2009
Rijksdienst voor de Monumentenzorg	Handleiding selectie en registratie jongere stedenbouw en bouwkunst (1850-1940) <i>Zeist, 1991</i>
Rijksdienst voor de Monumentenzorg	Cultuurhistorische kwaliteit in ruimtelijke ordening Het rijksmonumentenbeleid in de jaren negentig <i>Zeist, 1991</i>
Rijksdienst voor de Monumentenzorg	Monumenten in Limburg, Zwolle 2002
Websites	www.leudal www.kich.nl www.minocw.nl/moderniseringmonumentenzorg/ www.omgevingsvergunning.vrom.nl/ www.overheid.nl , diverse wet en regelgevingen www.sikb.nl www.watwaswaar.nl

Bijlage

Relevante landelijke ontwikkelingen

Inhoudsopgave

1.1	de veranderde maatschappelijke context	
1.1.0	inleiding	123
1.1.1	sociale en maatschappelijke ontwikkelingen	123
1.1.2	economische ontwikkelingen	123
1.1.3	de anders functionerende overheid	123
1.1.4	de prominentere positie van de klant	124
1.1.5	de ontwikkelingen van de informatietechnologie	124
1.1.6	één loket	124
1.1.7	Modernisering Monumentenzorg (MoMo)	125
1.2	het wetgevende kader	
1.2.1	het ontstaan van monumentenzorg	131
1.2.2	de huidige Monumentenwet	131
1.2.3	kernpunten Monumentenwet 1988	131
1.2.3.1	aanwijsprocedure	131
1.2.3.2	vergunningen	133
1.2.3.3	subsidie	139
1.2.3.4	stads- en dorpsgezichten	139
1.2.3.5	archeologie	139
1.3	financiële monumentenzorg	
1.3.1.0	inleiding	145
1.3.1.1	Naar planmatig onderhoud	145
1.3.2.1	Brim	146
1.3.2.2	woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie	148
1.3.2.3	grootschalige restauraties en wegwerken restauratieachterstand	148
1.3.2.4	Evaluatie Brim	148
1.3.3	Oude subsidieregelingen	149
1.3.3.1	BRRM (1997)	149
1.3.3.2	BROM	149
1.3.3.3	Brhb	149
1.3.4	fiscale aftrek	150
1.3.5	Provinciale subsidie	151
1.3.6	herbestemming en alternatieve financieringsmogelijkheden	151
1.4	ruimtelijke Monumentenzorg	
1.4.1	ruimtelijk rijksbeleid	152
1.4.1.1	nota Belvedere	152
1.4.1.2	overig relevant ruimtelijk beleid	153
1.4.2	Provinciaal ruimtelijk beleid	153
1.4.2.1	Het POL	153
1.4.2.2	nieuwe WRO en provinciale belangen	154
1.4.3	lokaal ruimtelijk beleid	155
1.4.3.1	instrumenten voor lokale ruimtelijke monumentenzorg	155
1.4.3.2	bestemmingsplan	155

1.4.3.3	landschapsontwikkelingsplannen	155
1.4.3.4	welstand en ruimtelijk kwaliteitsbeleid	156
1.4.3.5	Woningwet, vergunningsvrij bouwen en beschermingszone	157
1.5	autonome gemeentelijke monumentenzorg	
1.5.1	gemeentelijke erfgoedverordening	157
1.5.1.1	gemeentelijke monumenten	157
1.5.1.2	gemeentelijke stads- en dorpsgezichten	158
1.5.1.3	gemeentelijke groen- en landschapsmonumenten	158
1.5.1.4	beeldbepalende panden	159
1.5.2	subsiëring van cultuurhistorisch erfgoed	160
1.6	Cultuurtoerisme, erfgoededucatie, voorlichting en communicatie	
1.6.1	inleiding	161
1.6.2	cultuurtoerisme	162
1.6.3	voorlichting en communicatie	162
1.6.3.1	monumenteneigenaren	163
1.6.3.2	professionals	164
1.6.3.3	draagvlakvergroting bij het brede publiek	164
1.6.3.4	vergroting draagvlak door erfgoedpresentatie en ontsluiting	164
1.6.4	erfgoededucatie in het onderwijs	165

1.1 De veranderende maatschappelijke context

1.1.0 Inleiding

Het formuleren van gemeentelijk beleid en de uitvoering van de werkzaamheden van de gemeente geschiedt niet in een vacuüm. Zij moet gestalte krijgen in een weerbarstige en in verandering zijnde omgeving, waarbij sociaal maatschappelijke en economische aspecten van belang zijn.

1.1.1 Sociale en maatschappelijke ontwikkelingen

De economische ontwikkelingen, conjunctuur en welvaart hebben tot gevolg dat de mens minder werkt en meer vrije tijd heeft. Mede hierdoor is het besef voor cultuur(historie) in algemene zin toegenomen. Daarnaast wordt de vrije tijd veelal doorgebracht in de directe woon- en leefomgeving, hetgeen tot gevolg heeft dat er meer aandacht is ontstaan voor de kwaliteit van de omgeving. De belevingswaarde van de omgeving wordt veelal bepaald door het culturele erfgoed, dat een essentieel onderdeel vormt van de identiteit van een stad of dorp. Ook is er in algemene zin sprake van een hoger opleidingsniveau, waardoor mede gelet op de aandacht voor de woon- en leefomgeving een groeiende belangstelling is voor monumenten en cultureel erfgoed. De toename van vrije tijd en aandacht voor cultureel erfgoed geeft een belangrijke impuls aan het cultuurtoerisme en aan de recreatie, die op hun beurt een impuls aan de economie geven.

Door vergrijzing en vertrek uit de regio zal de bevolking in het komende decennia afnemen (krimpen). Hierdoor ontstaat er ook een overschot aan woningen. Dit heeft mogelijke gevolgen voor de herbestemming en behoud van monumenten.

1.1.2 Economische ontwikkelingen

Onder de bezuinigingsdruk van de rijksoverheid zijn in het midden van de jaren negentig een groot aantal taken van de rijksoverheid gedecentraliseerd naar de gemeenten. Dit gold ook voor de Monumentenzorg. Mede gelet op de vele taken die in het kader van nieuw beleid de laatste jaren bij de gemeenten zijn neergelegd, ontbreekt het vanwege bezuinigingen op de uitkering in het gemeentefonds aan middelen om alle taken adequaat te kunnen uitvoeren. Dit betekent dat er een steeds grotere noodzaak is om efficiënt en effectief te werken. De teruglopende gemeentefinanciën vragen dus om creatieve oplossingen. Ook zal de economische crisis een financiële weerslag hebben op het monumentenbeleid.

1.1.3 De anders functionerende overheid

Sinds het begin van de jaren tachtig is voorts sprake van een koerswijziging rond de rol van de overheid. Meer marktwerking, meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid en een terugtrekkende en efficiënter functionerende overheid. Niet langer is de wettelijke verankering op zichzelf reeds voldoende grondslag voor het instandhouden en functioneren van de overheid. Steeds meer moet de overheid en

haar organisatieonderdelen haar bestaansrecht in de dagelijkse praktijk bewijzen. De overheid dient steeds meer bedrijfsmatig te gaan werken. Dit betekent: een maximum aan rendement met een minimum aan inspanningen (lees: kosten). Rendement valt dan op te vatten als de mate waarin, kwantitatief en kwalitatief, de gestelde doelen worden gerealiseerd. Bedrijfsmatig werken veronderstelt voorts duidelijke, vooraf bepaalde en meetbare doelstellingen op heldere producten, een efficiënte en inzichtelijke bedrijfsvoering om die doelstellingen te bereiken en de noodzaak daarvan verantwoording te kunnen afleggen.

1.1.4 De prominere positie van de klant

De burger is, mede onder invloed van de algemene verhoging van het opleidingsniveau, steeds mondiger geworden. De burger kent zijn rechten. Dit vereist van de gemeenten meer duidelijkheid, meer snelheid, een betere informatievoorziening en communicatie met de burger alsmede een zorgvuldigere belangenafweging en motivering van een te nemen besluit. De rechten van de burger zijn verankerd in de Algemene wet bestuursrecht (Awb) in de vorm van de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, procedurevereisten en termijnen. De mondige burger vraagt een klantvriendelijke c.q. klantgerichte benadering. De klant is belangrijker geworden, waardoor van de gemeenten een meer individuele benadering wordt gevraagd. Hierbij dient behoudens de belangen van de primaire klant (de aanvrager) ook rekening te worden gehouden met de belangen van secundaire klanten in de vorm van burens en omwonenden etc.

1.1.5 Ontwikkelingen van de informatietechnologie

De ontwikkelingen in de informatietechnologie volgen zich in een steeds sneller tempo op. E-mail en internet is haast niet meer weg te denken uit de hedendaagse maatschappij. Door de ICT-ontwikkelingen en veranderende samenleving worden steeds hogere eisen gesteld aan de dienstverlening van de overheid. Burgers en bedrijven verwachten snel en eenvoudig toegang te krijgen tot overheidsinformatie en diensten. Internettoepassingen maken het mogelijk dat de burger op elk door hem gewenst moment informatie over gemeentelijke producten en diensten kan opvragen zonder dat de klant zich naar het gemeentehuis hoeft te begeven. Hiervoor is het echter noodzakelijk om toepassingen te ontwikkelen waarop klanten digitaal informatie kunnen opvragen. Monumentenzorg vormt echter zowel vakinhoudelijk als procedureel een complex werkterrein dat veelal specifieke kennis en maatwerk vraagt. Naast de algemene informatie aan het digitale loket c.q. de website van de gemeente zal altijd persoonlijke informatie op maat moeten worden aangeboden.

1.1.6 Één loket

Zoals reeds vermeld stelt de veranderende samenleving steeds hogere eisen aan de dienstverlening van de overheid. Burgers en bedrijven verwachten sneller en eenvoudiger door de overheid te worden geholpen. Om dat te bereiken zullen hun

wensen en behoeften het uitgangspunt moeten vormen bij het aanbieden van dienstverlening. De overheid dient een stap te maken naar vraaggerichte en geïntegreerde dienstverlening waarbij als uitgangspunt geldt dat de klant op één plaats een samenhangend pakket van overheidsdiensten op basis van zijn specifieke vraag ontvangt. Om dat te bereiken is vanuit de landelijke overheid de één-loketgedachte geïntroduceerd, waarbij niet meer de gemeentelijke organisatie of producten, maar de vraag van de klant centraal staat. De één-loketgedachte is overigens niet synoniem voor één fysiek loket. Ook de telefoon en een internetloket worden hiertoe gerekend. Er wordt uitgegaan van de logica van de klant. De gemeenten coördineren en organiseren de gemeentelijke producten in het belang van een geïntegreerde dienstverlening.

Met andere woorden niet het afhandelen van een aanvraag staat centraal, maar het afhandelen van de vraag van de klant onafhankelijk welke gemeentelijke producten hiervoor nodig zijn. In dit kader is dus de dienstverlening aan de klant het uitgangspunt voor de inrichting van de gemeentelijke organisatie, waarbij de kwaliteit wordt bepaald aan de hand van de verwachtingen van de klant. Belangrijkste criteria hierbij is dat de klant niet “van het kastje naar de muur wordt gestuurd”. Om te voorzien in de integrale dienstverlening aan de klant zijn vele gemeenten gestart met het inrichten van een centrale balie, vaak in de vorm van een front-office (waar de burger met zijn vragen terecht kan) en een back-office (waar de afhandeling van aanvragen plaatsvindt). Zoals echter reeds vermeld vormt de Monumentenzorg zowel vakinhoudelijk als procedureel een complex werkterrein dat veelal specifieke kennis en maatwerk vraagt. Naast de algemene informatie aan het centrale loket zal altijd persoonlijke informatie op maat moeten worden aangeboden.

Daarnaast zal in 2010 de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in werking treden. Door de Wabo komt er straks een omgevingsvergunning voor bouwplannen. Burgers en bedrijven moeten bij bouwplannen nu nog vaak verschillende vergunningen aanvragen, bij verschillende loketten binnen bijvoorbeeld de gemeente waar ze willen bouwen. Zij kunnen straks terecht bij een loket waar de omgevingsvergunning digitaal aangevraagd kan worden. Decentrale overheden, zoals gemeenten en provincies, moeten op het loket aansluiten. Het digitale aanvraagformulier vervangt een groot aantal aanvraagformulieren die nu gebruikt worden voor de verschillende vergunningen die op bouwplannen van toepassing zijn. Waarschijnlijk zal er op korte termijn meer duidelijkheid komen over de Wabo. Het staat in elk geval vast dat de invoering van de Wabo behoorlijke gevolgen zal hebben voor de gemeenten.

1.1.7 Modernisering Monumentenzorg (MoMo)

In de cultuurnota “Kunst van leven” had de minister van OCW aangekondigd dat hij in 2009 zijn visie op de modernisering van de monumentenzorg (MoMo) aan de Tweede Kamer zou voorleggen. Dit is inmiddels gebeurd. Op 28 september 2009 heeft de Minister de beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg naar de

tweede kamer gestuurd. De Minister heeft een koerswijziging aangekondigd waarbij twee hoofdlijnen zijn aangegeven: 'van objectgericht naar omgevingsgericht' (meer samenhang tussen monumentenzorg en ruimtelijke ordening) en van 'conserverend naar ontwikkelend' (behoud door ontwikkeling). Er zijn met de partijen uit het veld vijf werkgroepen geformeerd, die elk vanuit een andere invalshoek hebben nagedacht over de modernisering van de monumentenzorg. Als invalshoeken zijn gekozen bestuurlijke verhoudingen, ruimtelijke ordening/cultuurlandschap, kwaliteitszorg, instrumentarium en financiën. De verschillende werkgroepen hebben medio 2008 gerapporteerd aan de (ambtelijke) projectgroep MoMo. Onderstaand zijn de bevindingen en aanbevelingen kort samengevoegd:

Werkgroep bestuurlijke verhoudingen

De werkgroep adviseert bij de verdeling van bestuurlijke bevoegdheden de volgende uitgangspunten te hanteren:

- iedere overheidslaag een eigen duidelijke taak, met zo min mogelijk overlap daartussen; leg de taken daar waar een overheidslaag goed in is;
- maximale aansluiting bij de nieuwe WRO en WABO;
- geen rangorde in monumenten als ordeningsprincipe voor de verdeling van bevoegdheden (dus geen onderscheid tussen rijksmonumenten, provinciale monumenten en gemeentelijke monumenten); één monumentenregister.

Dat levert de volgende verdeling van taken over de overheidslagen op:

- Rijk: kaders, geld en kennis. Dit betekent een heldere visie van het Rijk op de aanwijzing en de omgang met monumenten; kennis op een centraal punt georganiseerd en geborgd, toegankelijk voor andere overheidslagen; financiering van rijkswege moet gewaarborgd zijn; fiscale mogelijkheden (voor zover van toepassing) voor het gehele monumentenbestand.
- Provincies: regisseur bij gebiedsgerichte ontwikkelingen.
- Gemeenten: beheerstaken (vergunningverlening, handhaving) met betrekking tot beschermde monumenten en beschermde gezichten binnen de gemeentegrenzen.

Een dergelijke verdeling vereist het nodige aan interbestuurlijk toezicht en financiële aansturing die gebaseerd is op het overdragen van verantwoordelijkheid, vertrouwen en geld. De werkgroep laat de keuze bij welke overheidslaag het aanwijzen van monumenten en beschermde gezichten gelegd moet worden, open. Dat kunnen zowel het Rijk als de gemeenten en in het geval van gemeentegrenzen overschrijdende gebieden de provincies zijn. Uitgangspunt moeten heldere kaders zijn waaruit blijkt wat het doel van de monumentenzorg is: het beschermen van een collectie of het behoud van de historische gelaagdheid van stad en landschap met een gedifferentieerd dynamisch beheer.

Werkgroep ruimtelijke ordening

De werkgroep begint met een krachtig pleidooi voor het inzetten op de maatschappelijke betekenis van cultuurhistorie. Cultuurhistorie is geen last, maar een

lust. Verleiden, samenwerken, uitgaan van eigen kracht, meer investeren in argumentatie, beeldende presentatie, het benoemen van essenties en het aangaan van allianties met andere sectoren zijn enkele van de aanbevelingen. De werkgroep komt tot de conclusie dat het probleem niet zozeer zit in het huidige instrumentarium. De nieuwe WRO biedt in principe een toereikend kader om de belangen van de monumentenzorg te borgen in ruimtelijke processen. Het gaat om de toepassing. De winst zit vooral in de wijze van (samen)werken tussen de betrokken partners en overheidslagen, de bereidheid van de monumentenzorg om op een hoger schaalniveau te denken en te werken, en het buitengebied van stad en dorp, de gave cultuurlandschappen in haar beleid te betrekken. Hiervoor moeten verbindingen gelegd worden met andere beleidsterreinen. Dit vereist investeringen in nieuwe kennis en nieuwe vaardigheden, een versterking van de capaciteit en deskundigheid op alle niveaus, van Belvedere leerstoel tot provinciale steunpunten, van Rijksdienst tot de medewerker in een kleine monumentengemeente. De werkgroep constateert dat voor wat betreft het juridisch ruimtelijk instrumentarium op een aantal punten aanvullingen nuttig en nodig zijn: een grotere inzet op het beschermde landschapgezicht en een zorgvuldige ontwikkeling daarvan, de mogelijkheid om kosten die samenhangen met cultuurhistorie (onderzoek, aanpassing, mitigatie) te verhalen op de ontwikkelaar, een aanpassing van de regelgeving voor provinciale en gemeentelijke gezichten.

Werkgroep kwaliteit zorg

Deze werkgroep kreeg als vragen mee: hoe staat het met de kwaliteit van de inhoud van de monumentenzorg? Is de doelstelling en de opgave helder. Welke definitie geven we aan het begrip monument? Hoe staat het met de kwaliteit van de kennisontwikkeling en van de kennisoverdracht. Is deze voldoende geborgd? De werkgroep heeft het doel van de monumentenzorg als volgt geformuleerd: beleefbaar en afleesbaar houden van de geschiedenis, bijdragen aan de kwaliteit van de ruimte en aan de kwaliteit van leven, bron van kennis en onderzoek. Het begrip monument wordt gedefinieerd als object, ensemble, structuur, gebied, interieur etc. van belang wegens zijn bovengemiddelde ruimtelijke, culturele en symbolische betekenis, en zijn betekenis voor algemene kennis en wetenschap. De leeftijdsgrens komt hiermee te vervallen; enige distantie (10 à 25 jaar) wordt aanbevolen. De waardestelling van een monument vraagt veel aandacht en moet een belangrijk document worden naast de redengevende omschrijving die vooral ingericht is op juridische gronden. De waardestelling moet de essentie van het monument in brede zin beschrijven, waarbij de betekenis van het monument in zijn omgeving en ook immateriële aspecten (het verhaal) van belang zijn. De waardestelling is bepalend voor de transformatiemogelijkheden, uitgaande van een gedifferentieerde aanpak wat de instandhouding betreft. Het onderscheid tussen rijks-, provinciale en gemeentelijke monumenten komt te vervallen. Ook een indeling in categorieën (A, B en C monumenten) acht de werkgroep niet opportuun. De omvang en diversiteit van het monumentenbestand vindt de werkgroep geen probleem. Iets is monument of niet. Het belangrijkste aspect van de

aanwijzing tot monument is de duiding (de waardestelling). Op basis van deze duiding is differentiatie mogelijk in bescherming, ontwikkeling en financiering. De voornaamste bestuurslaag is de gemeente (aanwijzing, vergunningverlening, begeleiding restauraties etc.). De werkgroep beschrijft de processen, actoren en de uitvoering van de monumentenzorg met daarin diverse aanbevelingen. Tenslotte beschrijft de werkgroep de kennisinfrastructuur, de linking pin in het kwaliteitsstelsel. Dit mondt uit in de aanbeveling om de kennis van de RCE te verdiepen en strategischer in te zetten, om de rol van de steunpunten te verduidelijken en te versterken met meer deskundigheid. Vooral de kennislacune bij kleine gemeenten is zorgelijk en dient via de steunpunten te worden verbeterd.

Werkgroep instrumentarium

De werkgroep constateert dat het bestaande instrumentarium in brede zin (juridische middelen, maar ook sturingsmogelijkheden door middel van kennis, draagvlak, eenvoud van procedures en financiën) mogelijkheden én tekortkomingen heeft. Verbeteringen zijn haalbaar, soms gaat het om betrekkelijk kleine aanpassingen, vaak gaat het om het beter gebruiken van bestaande mogelijkheden. Om het erfgoed een steviger formele positie te geven is de aanbeveling om te komen tot een wettelijk verplichte erfgoedtoets. Deze toets is in een helder schema op verschillende schaalniveaus voor wat betreft doelstelling, criteria, beleidsmiddelen en bestuurlijke verantwoordelijkheid uitgewerkt. In het oog springt de aanbeveling om de eigenaar en organisaties veel beter te faciliteren en bij cultuurhistorie te betrekken. Ook stelt de werkgroep dat het politieke debat over cultuurhistorie onmisbaar is om het draagvlak en de publieke belangstelling voor het erfgoed te vergroten. Een andere aanbeveling richt zich op het verplicht stellen van een cultuurhistorische paragraaf in bijvoorbeeld de welstandnota of een toets in de nieuwe WRO. Op het gebied van kennis komt de werkgroep met enkele aanbevelingen die zich richten op voortdurende kennisopbouw, niet alleen op cultuurhistorisch gebied maar ook op het terrein van zaken als exploitatie van gebouwen en proceskennis. Op het gebied van procedures kan volgens de werkgroep nog veel verbeterd en vereenvoudigd worden; een verstandige balans tussen confectie, maatconfectie en haute couture moet daarbij uitgangspunt zijn.

Werkgroep financiën

De werkgroep heeft zes uitgangspunten geformuleerd voor een nieuw financieersstelsel. De werkgroep stelt dat de huidige methodiek zijn grenzen heeft bereikt. De overheid moet het als haar (financiële) taak zien om bij te dragen aan de maatschappelijke waarde van het te behouden erfgoed, voor zover deze de economische/marktwaarde van de investering van de eigenaar/investeerder te boven gaat (onrendabele top). De werkgroep geeft aan dat monumenten economische en functionele dragers hebben die soms (grotendeels) samenvallen, soms helemaal niet (bv. St. Jan in Den Bosch). Wanneer de dragers niet in evenwicht zijn kan dat spanning opleveren bij herbestemmingopgaven. In de aanbevelingen ligt de nadruk op continuïteit bij welke vorm van financiering of subsidiëring dan ook. De eigenaar staat centraal (= hoofdinvesteerder) en moet worden geholpen door een

uitgekiend stelsel van exploitatie ondersteuning, laagrentende leningen en subsidie. Het begrip multiplier moet veel sterker een rol spelen bij de verdeling van middelen. De werkgroep adviseert om bij gebiedsgericht beleid aan te sluiten bij bestaande successen voor objecten (leningen) en de subsidie en financiering in te zetten voor het ruimere begrip ruimtelijke kwaliteit. Bij herbestemming komt de werkgroep o.a. tot de volgende prikkelende aanbeveling “overweeg een belasting op leegstand”. En bij de fiscaliteit tenslotte de aanbeveling om het BTW tarief te verlagen naar 6%.

Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg van 28 september 2009.

Minister Plasterk heeft de beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg op 28 september 2009 naar de Tweede kamer gestuurd. In de beleidsbrief is te lezen dat de nieuwe monumentenzorg zal rusten op drie pijlers. De verwachting is dat in 2011 de veranderingen in het kader van de Modernisering Monumentenzorg in de Monumentenwet 1988 zullen zijn doorgevoerd.

Pijler 1: Cultuurhistorische belangen meewegen in de ruimtelijke ordening.

Om meer vorm en inhoud te geven aan de borging van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening zullen gemeenten bij het vaststellen van bestemmingsplannen rekening moeten gaan houden met cultuurhistorische waarden. Dat betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan moeten verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden.

Bijbehorende geplande maatregelen van de rijksoverheid:

- Wettelijke verankering regelen in het bestemmingsplan
- Structuurvisie voor monumentenzorg opstellen
- Ruimte voor inspraak bij inbedding in bestemmingsplannen en structuurvisies

Pijler 2: Krachtiger en eenvoudiger regelgeving.

Er moet meer ruimte komen voor burgers en eigenaren van monumentale panden. De

Minister wil de kennis van burgers beter gebruiken, ook de waarden van burgers moeten sterker door gaan klinken. Experts bewaken de authenticiteit en representativiteit van monumenten. Burgers vinden de vraag naar 'echt' en 'onecht' weliswaar vaak ook belangrijk, maar meestal zien ze andere zaken als belangrijker: de sociale of sociaal-economische functie van een monument, hun beleving van het gebouw, de herinneringen die ze er hebben liggen. Dat perspectief verdient meer ruimte in een modern monumentenbeleid. De monumenteneigenaar krijgt meer ruimte. De Minister wil de burger het vertrouwen schenken dat zij verdienen, door meer vrijheden en keuzemogelijkheden te geven en hen optimaal te faciliteren. De sectorale regelgeving wordt gerestyled, eenvoudiger en doeltreffender.

Daar waar mogelijk komen er kortere en eenvoudigere procedures. Er zal meer energie gaan naar wat echt een meerwaarde kan leveren: transformaties van panden, complexen en landschappen, naoorlogse woonwijken en herbestemming. Om de eigenaren goed te ondersteunen in het onderhouden en ontwikkelen van monumenten, zal de Minister zijn budget anders verdelen door extra te investeren in de kwaliteit van monumentenzorg, door vereenvoudiging van regels en door kennis en kwaliteitsimpulsen voor zowel het object als de directe omgeving daarvan. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed zal hierin gaan functioneren als kenniscentrum. Monumentenzorg wordt zo meer een lust en minder een last.

Bijbehorende geplande maatregelen van de rijksoverheid:

- Strategisch aanwijzen van monumenten
- Vergunningplicht voor veel kleine ingrepen afschaffen
- Kwaliteitsnormen opstellen
- Snellere procedures
- Krachtiger en eenvoudiger subsidiesysteem
- Geen grootscheepse herselectie van monumenten, wel geleidelijke actualisering van het register
- Mobiel erfgoed

Pijler 3: Bevorderen van herbestemming.

Onze leefomgeving transformeert voortdurend. Met het veranderen van onze maatschappij veranderen ook leefstijlen en ruimtegebruik. Daarmee ontwikkelt zich dus ook de manier waarop we onze historische omgeving gebruiken. Dit heeft gevolgen voor gebouwen, complexen, terreinen en landschappen, die hun functie en daarmee hun gebruik kunnen verliezen. Wanneer vervolgens het verval toeslaat, kunnen belangrijke cultuurhistorische waarden verloren gaan.

We moeten meebewegen met ontwikkelingen in de maatschappij. Historische gebouwen, complexen of terreinen horen ook vandaag de dag betekenis te hebben. Functieveranderingen moeten rekening houden de cultuurhistorische waarden. Een nieuwe bestemming kan het gebruik en daarmee de mogelijkheden tot behoud vergroten, denk daarbij aan "behoud door ontwikkeling". Belangrijk zijn ook de kansen die ontstaan in de omgeving van het betreffende project.

Het beleid in deze derde pijler is er op gericht de gebouwen in de planperiode tegen verloedering te beschermen, en rust, ruimte en tijd te bieden om plannen te ontwikkelen en financiers te vinden.

Bijbehorende geplande maatregelen van de rijksoverheid:

- Onnodige schade en verval voorkomen
- Budget voor herbestemming
- Opzetten van een kennisprogramma

1.2 Het wetgevend kader

1.2.1 Het ontstaan van Monumentenzorg

Victor de Stuers (1843-1916) wordt gezien als de grondlegger van de 'georganiseerde' monumentenzorg in Nederland. Onder zijn leiding heeft, in de periode vanaf 1880, een aantal vrijwilligers de belangrijkste monumenten (waaronder kasteel Schaesberg en de slothoeve) geïnventariseerd en gedocumenteerd en getracht de grootscheepse sloopactiviteiten af te remmen. Gaandeweg werd deze taak overgenomen door de rijksoverheid. In eerste instantie werd daarvoor een aparte afdeling Kunsten opgericht. Deze afdeling begon met een systematische beschrijving van monumenten. In 1903 werd deze afdeling vervangen door een speciale Rijkscommissie onder leiding van de bekende bouwmeester P.J.H. Cuypers. Uiteindelijk werd in 1947 voorloper van huidige Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) opgericht met als belangrijkste taak het beschermen en in standhouden van monumenten. In 1961 is een speciale wet in het leven geroepen: de Monumentenwet, die de wettelijke bescherming van afzonderlijke monumenten en van stads- of dorpsgezichten door het Rijk regelde. De wet legde de bevoegdheden van de overheid en de regels, waaraan de eigenaar van een beschermd monument zich moest houden, vast. De eerste wet uit 1961 werd in 1988 vervangen door de huidige Monumentenwet 1988. In de wet van 1961 werd de monumentenzorg centraal geregeld, terwijl de huidige Monumentenwet die dateert uit 1988 een groot aantal taken en bevoegdheden bij de gemeenten heeft gelegd.

1.2.2 De huidige Monumentenwet

Vanaf 1988 werd de loketfunctie voor de monumentenzorg bij de gemeente gelegd. Ook konden de gemeenten de beslissingsbevoegdheid met betrekking tot het wijzigen van (rijks)monumenten en de bevoegdheden inzake de verdeling en toewijzing van budgetten ten behoeve van de restauratie van (rijks)monumenten krijgen. Om deze bevoegdheden te verkrijgen, moesten de gemeenten echter een Monumentenverordening vaststellen en een Monumentencommissie benoemen. Met het vaststellen van een Monumentenverordening kregen gemeenten tevens de mogelijkheid om een eigen monumentenbeleid vast te stellen. Het doel van de Monumentenwet 1988 is tweeledig. De wet heeft het behoud van monumenten van bouwkunst en archeologie tot doel en streeft er tevens naar dit behoud meer een zaak van lagere overheden te maken. Ten gevolge van de recente wijziging van de Monumentenwet zijn de taken ten behoeve van het behoud van cultuurhistorisch erfgoed, verder gedecentraliseerd naar de gemeenten.

1.2.3 Kernpunten Monumentenwet 1988

1.2.3.1 Aanwijzingsprocedure

Hoewel de Monumentenwet 1988 grotendeels is gedecentraliseerd, is de aanwijzing tot een beschermd rijksmonument nog primair de taak van de rijksoverheid

(de staatssecretaris OC&W, in casu RCE). De gemeente heeft een adviserende rol in deze aanwijspprocedure.

Tijdelijke beleidsregel aanwijzing

Vanaf 1 januari 2007 is een tijdelijke beleidsregel van kracht waarin wordt gesteld dat geen monumenten van voor 1940 meer worden aangewezen tot beschermd rijksmonument. Deze beleidsregel heeft consequenties voor de gemeente; er zal immers in het geval er sprake is van bedreigd erfgoed een beroep gedaan worden op de gemeente om een object aan te wijzen tot gemeentelijk monument.

Actualisatie monumentenregister

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is enige tijd geleden gestart met de actualisatie van het monumentenregister. In het kader van dit project zouden alle rijksmonumenten worden bezocht en aanvullend beschreven en gedocumenteerd. Ook was het de bedoeling dat de fouten uit de administratieve gegevens zouden worden gehaald. Het project is inmiddels afgerond, doch heeft echter niet geresulteerd in een algehele opschoning van het monumentenregister.

Alhoewel de primaire verantwoordelijkheid voor de correctheid van de administratieve gegevens bij de Rijksdienst ligt, is de gemeente het loket en eerste aanspreekpunt voor de burger. Helaas is gebleken dat de administratieve gegevens meestal niet correct zijn. In verband met informatieverstrekking en behandeling van (sloop- en wijzigings)vergunningen is het voor de gemeente echter van belang dat de administratieve gegevens van monumenten correct zijn. Door foute adressen en kadastrale nummers bestaat het risico dat monumenten zonder de benodigde vergunning wordt gewijzigd en verminkt en in het ergste geval worden afgebroken. Voor een goede taakuitvoering van de gemeente is het derhalve van belang dat deze gegevens worden gecontroleerd en gecorrigeerd. Om deze gegevens voor alle gemeentelijke diensten te ontsluiten is het wenselijk om de gegevens op te nemen in c.q. te koppelen aan de (geografische) basisadministratie van de gemeente.

Naoorlogse bouwkunst

Omdat in de Monumentenwet een leeftijdsgrens van 50 jaar is aangehouden, is bij het opstellen van het eerste monumentenregister omstreeks 1900 alleen de bebouwing van vóór 1850 opgenomen. Vervolgens heeft in de periode 1990-1995 inventarisatie, selectie en aanwijzing plaatsgevonden van de jongere bouwkunst uit de periode 1850-1940. Thans is de bouwkunst uit de wederopbouwperiode (1940-1965) aan de beurt.

Op basis van de tijdelijke beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2007 is besloten om slechts een beperkt aantal wederopbouwmonumenten aan te wijzen. Recent heeft de Minister 100 topmonumenten uit de wederopbouwperiode aangewezen. Gelet op het aanwijzingsbeleid van de Rijksdienst zullen buiten de 100 topmonumenten verder geen naoorlogse objecten worden aangewezen.

Waardevolle naoorlogse gebouwen zonder bescherming lopen het risico vroegtijdig te worden gesloopt of verminkt. Om deze reden is het wenselijk dat de ge-

meente in het monumentenbeleid en het ruimtelijke beleid rekening houdt met deze architectuurperiode.

1.2.3.2 Vergunningen

Artikel 11 van de Monumentenwet 1988 stelt dat het verboden is aan een beschermd monument wijzigingen aan te brengen zonder vergunning. Voor het aanbrengen van wijzigingen, voor afbraak of sloop heeft de eigenaar (behoudens de gebruikelijke bouwvergunning in het kader van de Woningwet) een monumentenvergunning nodig.

Beslissingbevoegdheid

Bij de introductie van de Monumentenwet 1988 konden gemeente kiezen om zelfstandig te beslissen over vergunningaanvragen. Om de beslissingsbevoegdheid te verkrijgen moesten gemeenten ingevolge artikel 15 van de Monumentenwet 1988 een Monumentenverordening vaststellen waarin de inschakeling van een monumentencommissie is geregeld. Vanaf 1 januari 2009 bestaat er geen keuze meer. De beslissingbevoegdheid is vanuit de Monumentwet opgedragen aan het college van burgemeester en wethouders.

Monumenten of Erfgoedverordening

In de Monumenten- of erfgoedverordening moet de inschakeling van een Monumentencommissie en voorts de wijze waarop met een aanvraag voor het wijzigen van een rijksmonument wordt omgegaan, zijn vastgelegd. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft bij de introductie van de Monumentenwet 1988 een model-verordening opgesteld waarin tevens een aantal autonome bevoegdheden van de gemeenten zijn geregeld. Het betreft met name de aanwijzing van gemeentelijke monumenten. Hierop wordt verder in dit hoofdstuk bij het autonome gemeentelijke monumentenzorg op teruggekomen.

Procedure

Voorafgaand aan het te nemen besluit wint de gemeente advies in bij de Monumentencommissie, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en - wanneer het object is gelegen buiten de in de Wegenverkeerswet vastgestelde bebouwde kom - tevens bij de provincie. De gemeente neemt op basis van deze adviezen een besluit op de aanvraag. Tot voor kort moesten alle aanvragen voor advies worden voorgelegd aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Met ingang van 1 januari 2009 is deze algehele adviesplicht vervallen. Alleen wanneer er sprake is van geheel of gedeeltelijke sloop of reconstructie of herbestemming van een monument, moet nog advies worden gevraagd aan de Rijksdienst. De wijziging van de adviesplicht naar adviesbevoegdheid geldt eveneens voor de provincies. Indien het monument buiten de bebouwde kom ligt, zijn burgemeester en wethouders verplicht om een afschrift van de aanvraag aan gedeputeerde staten te zenden. Gedeputeerde staten kunnen de adviesbevoegdheid vervolgens naar eigen inzicht

invullen en al dan niet tot advisering overgaan. De provincie Limburg heeft echter besloten om het advies van provincie voor monumenten buiten de bebouwde kom te handhaven. Door het afschaffen van de adviesverplichting door de RCE wordt met name bij eenvoudige plannen belangrijke tijdwinst geboekt, hetgeen ten goede komt aan de dienstverlening richting de aanvrager.

Monumentencommissie

In de Monumentenwet 1988 zijn slechts minimale eisen gesteld aan de samenstelling en de kwaliteit van deze Monumentencommissie. Er wordt een monumentenverordening verlangd die de advisering door een deskundige commissie regelt. Het is aan de gemeente overgelaten om te bepalen wie als deskundig is aan te merken. De deskundigheid werd tot voor kort gewaarborgd en ingebracht middels het (verplichte) advies van de RCE. Met ingang van januari 2009 is het verplichte advies van de minister bij het merendeel van de vergunningaanvragen vervallen. Derhalve dient de deskundige inbreng op een andere manier te zijn zeker gesteld. Daarom is in het wetsvoorstel opgenomen dat de bij verordening in te stellen commissie zowel onafhankelijk als deskundig op het gebied van de monumentenzorg moet zijn. De samenstelling van de commissie dient met andere woorden zodanig te zijn dat een onafhankelijk en deskundig oordeel kan worden gevormd. Met betrekking tot de deskundigheid van de commissie wordt opgemerkt dat de commissie ten minste beschikt over deskundigheid op het gebied van cultuurhistorie, bouw-/architectuurhistorie, restauratie en landschap/stedenbouw. Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente om er voor te zorgen dat deskundigheid in de commissie voorhanden is. Veel gemeenten moeten de samenstelling van hun monumentencommissie hierop nog afstemmen. In algemene zin betekent het wijzigen van de adviesbevoegdheid voor gemeenten dat zij hun monumentencommissies meer zullen moeten professionaliseren om kwalitatief weloverwogen beslissingen op de aanvragen om monumentenvergunning te kunnen nemen.

Gecombineerde welstands- en monumentencommissie

In het besef dat historische en hedendaagse elementen samen de essentie vormen van onze belevingswereld en het fundament zijn voor de toekomst, alsmede het feit dat er een overlap bestaat tussen de esthetische component van de monumentenzorg en welstand, hebben overigens veel gemeenten inmiddels gekozen tot het samenvoegen van de afzonderlijke welstands- en monumentencommissies tot een gecombineerde commissie. Voor deze samengestelde commissies geldt dat de deskundigheid bij enkele leden gewaarborgd moet zijn. Met het instellen van een gecombineerde commissie worden doublures in advisering voorkomen, de efficiëntie bevordert en tijdwinst geboekt, hetgeen ten goede komt aan de dienstverlening naar de aanvrager. Wel is het belangrijk dat sprake is van een evenwichtig samengestelde commissie, waarbij de deskundigheid ten aanzien van welstands- en monumentenaspecten evenredig is verdeeld.

Beleid adviesbevoegdheid

Alhoewel de gemeente slechts in het geval van (gedeeltelijke) sloop, reconstructie en herbesteding advies hoeven te vragen bij de RCE, kan de gemeente er ook in andere gevallen voor kiezen om advies bij de Rijksdienst te vragen. Dit is met name wenselijk bij specifieke monumenten zoals molens en specialistische werkzaamheden aan bijvoorbeeld natuursteen, wandschilderingen etc. Ook kan de gemeente gecompliceerdere plannen voor advies blijven voorleggen aan de Rijksdienst. Een en ander is mede afhankelijk van de samenstelling en deskundigheid van de Monumentencommissie. De gemeente zal hiervoor beleid moeten ontwikkelen.

Behoud van monumentale waarden:

Bij behoud van monumentwaarden gaat het niet alleen om behoud van het exterieur, maar ook om het behoud van de structuur en interieuronderdelen. Veelal zijn hierbij details van belang, die in eerste instantie onbelangrijk lijken of over het hoofd worden gezien. Door bijvoorbeeld het vervangen van vensters kunnen historische waarden verloren gaan en kan ook de architectuur of het historische karakter van een pand sterk worden aangetast. Voor wat betreft het interieur zijn bijvoorbeeld niet alleen rijk versierde trappen of stucplafonds van belang maar ook houten vloeren. Deze vloeren, hoe weinig monumentaal zij soms mogen lijken, zijn onlosmakelijk verbonden met het historische interieur en vertellen mede in relatie tot de rijkere interieur elementen iets over de wijze waarop men in het verleden aan het interieur vorm gaf. Deze ogenschijnlijke ondergeschikte details zijn in hoge mate van belang voor de monumentale waarden. Hedendaagse monumentenzorg streeft naar functioneel gebruik van monumenten, omdat dit de beste garantie voor instandhouding van een monument is. Hoewel vanwege de functionele bruikbaarheid van een monument aanpassingen mogelijk moeten zijn, dient dit met respect voor monumentale waarden en authentieke materialen te geschieden. Hierbij geldt de stelregel dat behoud voor vernieuwen gaat. Door onwetendheid van eigenaren, maar ook omdat de beoordeling en vergunningverlening door de monumentencommissie en gemeente zich vaak beperkt tot de hoofdlijnen van een restauratie- of wijzigingsplan, gaan in de praktijk helaas veel waardevolle monumentale onderdelen en waarden verloren. Door het vooraf informeren van eigenaren, een zorgvuldige vergunningprocedure met oog voor detail, alsmede door een zorgvuldige en deskundige begeleiding van restauraties kan dit worden voorkomen.

Richtlijnen behoud kwaliteit monumenten:

Om eigenaren en architecten in een vroegtijdig stadium te informeren over de uitgangspunten die voor restauratie en wijzigingen aan monumenten gelden, hebben een aantal gemeenten richtlijnen voor behoud van de kwaliteit van monumenten opgesteld. Deze richtlijnen zijn gebaseerd op twee beginselen van de monumentenzorg te weten: 'behoud gaat voor vernieuwen' en 'de bouwgeschie-

denis eerbiedigen'. In de richtlijnen staan naast de *uitgangspunten* eveneens *uitvoeringseisen*, eventueel een *functionele toets* of *aanwijzing* en indien nodig een aanvullende *toelichting*. Zowel gemeente eigenaren als architecten kunnen hiermee voordeel behalen.

Verbetering dienstverlening door waarden en ontwikkelingsperspectief

De uitgangspunten bij het veranderen van een monument zijn altijd de monumentale waarden. Deze monumentale waarden zijn over het algemeen summier vastgelegd in de redengevende omschrijving van het monument (en af en toe in een aanvullend bouwhistorisch onderzoek). De praktijk laat zien dat eigenaren en architecten vaak onvoldoende deskundig zijn om monumentale waarden te herkennen. De voornaamste oorzaak hiervan is dat in het voortraject niet expliciet duidelijk is welke cultuurhistorische uitgangspunten voor de planontwikkeling relevant zijn. Uit feitelijke beschrijvingen en richtlijnen is namelijk niet direct een vertaalslag te maken naar de uitgangspunten voor planontwikkeling. Zeker niet wanneer eigenaren veel moeite hebben om cultuurhistorische waarden te herkennen.

Het gevolg is dat er bouwplannen worden ontwikkeld waarbij de monumentale waarden onvoldoende zijn gerespecteerd en geïntegreerd. Hierdoor ontstaat het probleem dat plannen regelmatig heen en weer tussen de klant en de gemeente gaan om uiteindelijk tot een aanvaardbaar plan te komen. Pas op het moment van advisering door de Monumentencommissie worden de uitgangspunten expliciet geformuleerd. Planontwikkeling vindt op die manier in wezen te lang plaats in een 'grijs gebied' met alle gevolgen van dien. Dit kost zowel de eigenaar als de gemeente veel energie en het levert daarnaast vaak veel frustratie op.

De oorzaak is gelegen in het feit de uitgangspunten voor planvorming onvoldoende bekend zijn. Het vertrekpunt zou eigenlijk moeten zijn dat de gemeente reeds in het voortraject duidelijk kenbaar maakt welke uitgangspunten en randvoorwaarden voor beoordeling worden gehanteerd. Deze randvoorwaarden en uitgangspunten zijn echter afhankelijk van de klantvraag en specifieke kenmerken van het monument. De specifieke kwaliteiten en kenmerken van een monument zijn telkens anders en veelal niet in algemene regels te bevatten.

Om een oplossing hiervoor te bieden is een waarden- en ontwikkelingsperspectief ontwikkeld. In de gemeentelijke dienstverlening is het waarden- en ontwikkelingsperspectief een nieuw fenomeen. Hierin worden de uitgangspunten en randvoorwaarden voor het bouwplan aan het begin van het planproces vastgelegd. Op deze wijze weet de klant dus in een vroegtijdig stadium aan welke eisen moet worden voldaan. De gemeente slaat in het kader van de dienstverlening, bij bepaalde type restauratieplannen, de brug tussen de feitelijke beschrijvingen en de voornemens van de klant. De beschrijvingen worden uitgewerkt tot een inventarisatie van relevante cultuurhistorische waarden, hun bouwkundige situatie en de mate waarin wijzigingen (onder welke voorwaarden) mogen worden aangebracht.

Bouwhistorisch onderzoek

Bij grotere en gecompliceerdere ingrepen en verbouwingen is meestal een bouwhistorisch onderzoek nodig. Zeker wanneer het monument meerdere bouwfasen bevat

zijn de monumentale waarden niet in een oogopslag te herkennen. In dit geval biedt een bouwhistorisch onderzoek uitkomst. Het uitvoeren van een dergelijk onderzoek is in eerste instantie de verantwoordelijkheid van de aanvrager.

Bouwhistorisch onderzoek was tot voor kort het enige instrument om de monumentale waarden op een zorgvuldige wijze in beeld te brengen. Het bouwhistorisch onderzoek moet een objectief beeld geven van de historische waarde van een pand. De plannen tot het wijzigen van het monument worden aan de resultaten van dit bouwhistorische onderzoek getoetst. Omdat het waarden en ontwikkelingsperspectief een betrekkelijk nieuw en nog onbekend product is, eisen de meeste gemeenten nog een bouwhistorisch onderzoek als onderlegger en toetsingskader voor het verbouwen van een monument. Het is niet altijd even duidelijk wanneer wel of geen bouwhistorisch onderzoek wordt gevraagd. De meeste gemeenten laten dit afhangen van de mate waarmee de wijzigingen aan het monument ingreep doen op de monumentale waarden en de mate waarin de monumentale waarde duidelijk zijn. Bouwhistorische onderzoek is met name noodzakelijk wanneer de bouwfasering en historische constructies niet in één oogopslag duidelijk zijn en/of wanneer er wijzigingen plaatsvinden waarbij de structuur en grote delen van het interieur worden gewijzigd en dit interieur nog vele authentiek onderdelen bevat.

De uitkomsten van een bouwhistorisch onderzoek kunnen middels een waarden- en ontwikkelingsperspectief worden vertaald naar randvoorwaarden voor wijziging van het pand. De beschrijvingen worden uitgewerkt tot een inventarisatie van relevante cultuurhistorische waarden, hun bouwkundige situatie en de mate waarin wijzigingen (onder welke voorwaarden) mogen worden aangebracht. Het is wenselijk om dit proces voorafgaande aan de planvorming te laten plaatsvinden. Op deze wijze kan de architect in een vroegtijdig stadium rekening houden met de waardevolle onderdelen en structuren van het monument en kunnen deze onderdelen worden ingepast in het verbouwingsplan. Daarnaast kan het bouwhistorische onderzoek voor de architect dienst doen als inspiratiekader. Het bouwhistorische onderzoek geeft dus een belangrijke impuls aan de kwaliteit van een verbouwingsplan en aan het behoud van monumentale waarden.

Om dit proces objectief te laten verlopen moet, volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, zowel het bouwhistorische onderzoek als het waarden en ontwikkelingsperspectief door een onafhankelijke en gekwalificeerde deskundige (bouwhistoricus) worden opgesteld.

Uitvoering toezicht en handhaving

Voorts is het niet alleen zaak dat tijdens de planvorming en vergunningprocedure zorgvuldig met monumentale waarden en details wordt omgegaan, maar ook

tijdens de uitvoering. Door onwetendheid van eigenaren en uitvoerende partijen gaan in de praktijk helaas veel waardevolle monumentale onderdelen en authentieke materialen verloren. Dit kan worden voorkomen door voorafgaande aan de aanvang van de bouwwerkzaamheden met de monumenteneigenaar en bij de bouw betrokken partijen een overleg te voeren waarbij het bouwplan en de uitvoering in relatie tot de vergunning in detail worden afgestemd en belangrijke details en restauratie technieken worden doorgesproken. Ook is een zorgvuldige en deskundige begeleiding van bouwplannen en restauraties noodzakelijk. Dit wordt echter in zekere mate belemmerd doordat de inspectie-VROM een functiescheiding wenst tussen de medewerker die de vergunning verleent en degene die toezicht houdt op de uitvoering van de bouwwerkzaamheden. Over het algemeen vindt de controle plaats door bouwkundig medewerkers die inhoudelijk weinig kennis hebben van de voor het monument kritische details en uitvoeringstechnieken. Hiervoor is het wenselijk dat de toezichthouder in enige mate affiniteit ontwikkeld met monumentenzorg. Dit kan worden bereikt door een gerichte training of opleiding. Ook is het noodzakelijk dat de toezichthouder door de inhoudelijk medewerker monumentenzorg nauwkeurig op de hoogte wordt gesteld van de kritische details en uitvoeringstechnieken. Het is wenselijk om de toezichthouder te betrekken bij het afstemmingsoverleg met de opdrachtgever en uitvoerende partijen. Ook zal regelmatige communicatie tussen de toezichthouder en de inhoudelijke medewerker monumentenzorg moeten plaatsvinden. Mede gelet op de benodigde specialistische kennis zal daarnaast op gezette tijden toezicht door de inhoudelijk medewerker monumentenzorg nodig blijven. Tot slot is het belangrijk dat bij afwijkingen van de vergunning of (ver)bouwen zonder vergunning stringent wordt opgetreden. Dit kan immers tot gevolg hebben dat authentieke constructies en materialen en daarmee de monumentale waarden verloren gaan, welke met reconstructie van de onderdelen niet zijn terug te brengen. Om dit te voorkomen zal met monumenteneigenaren duidelijk moeten worden gecommuniceerd en tegen mogelijke overtreders consequent moeten worden opgetreden. Een groot aantal gemeenten heeft hiertoe in haar handhavingsbeleid opgenomen dat behouden een bestuursrechtelijke traject (aanvraag tot legalisatie of ongedaan maken van wijziging) bij monumenten tevens in strafrechtelijke vervolging van de overtreders plaatsvindt.

Instandhouding van monumenten

Hedendaagse monumentenzorg streeft naar een (functionele) gebruik van monumenten, omdat dit de beste garantie is voor de instandhouding en behoud van het monument. Om een monument voor de toekomst te bewaren dient dus te worden gezocht naar (economisch rendabele) herbestemmingen. Het wijzigen van een monument kan dan noodzakelijk zijn. Ten behoeve van de functionele bruikbaarheid van het monument zullen verantwoorde aanpassingen mogelijk moeten zijn. De nieuwe functie dient hiervoor te worden ingepast met respect voor de monumentale waarde.

1.2.3.3 Subsidie

De Monumentenwet 1988 vormt het kader voor de subsidieregeling die vastgelegd is in het Besluit Rijkssubsidiëring Instandhouding Monumenten (Brim) In het vervolg van deze nota wordt verder op subsidie en financiering van monumenten ingegaan.

1.2.3.4 Stads- en dorpsgezichten

Volgens de begripsomschrijving in de Monumentenwet 1988 zijn stads- of dorpsgezichten groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich één of meer monumenten bevinden. Een beschermd stads- of dorpsgezicht wordt aangewezen door de ministers OC&W en VROM.

Methodiek bescherming

Wanneer een stads- en dorpsgezicht aangewezen is, dient een gemeente een bestemmingsplan vast te stellen om de bescherming van dit gezicht te waarborgen. Thans wordt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed een nieuwe methodiek ontwikkeld voor dergelijke beschermende bestemmingsplannen. Monumentenzorg ontwikkelt zich steeds meer van een objectgerichte naar een gebiedsgerichte benadering. De zorg voor op zichzelf staande bouwwerken verschuift naar de zorg voor de historisch gegroeide omgeving en als zodanig voor het cultuurhistorisch erfgoed als geheel. Ook als binnen de grenzen van de gemeente geen van rijkswege aangewezen stads- of dorpsgezicht aanwezig is, kunnen er binnen de gemeente wel waardevolle historische bebouwingsstructuren en ensembles aanwezig zijn. Het verdient aanbeveling om hiermee bij het opstellen van een gemeentelijke monumentenverordening rekening te houden en overeenkomstig de Monumentenwet 1988 in de verordening een beschermingsinstrument voor deze waardevolle structuren op te nemen. Hierop wordt later in deze nota teruggekomen.

1.2.3.5 Archeologie

Inleiding

Behoudens de gebouwde monumenten kent de Monumentenwet 1988 ook archeologische monumenten. Voor archeologische monumenten gelden dezelfde vergunningbepalingen in de Monumentenwet als voor gebouwde monumenten. Verschil hierbij is wel dat niet Burgemeester en Wethouders maar de Minister (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) over de vergunningaanvraag beslist. Daarnaast is in de monumentenwet 1988 een aantal bepalingen opgenomen ten behoeve van opgravingen en vondsten. Om opgravingen te mogen verrichten dient degene die de opgraving verricht over een opgravingsvergunning te beschikken. Terzake zijn beleidsregels en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeolo-

gie opgesteld op basis waarvan in te schakelen gecertificeerde bedrijven dienen te werken volgens bepaalde kwaliteitsnormen. Recent is de Wet op de archeologische monumentenzorg in werking getreden. Deze wet houdt met name verband met de ratificatie van het “Verdrag van Valletta” (ook wel Malta) in verschillende andere wetten zoals de Monumentenwet en Woningwet en dergelijke.

Verdrag van Malta

In 1992 is in Valletta het Verdrag van Valletta ('Malta') ondertekend. In dit verdrag zijn op Europees niveau afspraken over archeologie gemaakt. Met het verdrag van Valletta wordt beoogd om archeologisch erfgoed zoveel mogelijk in de bodem (in situ) te bewaren. Archeologische resten blijven namelijk het beste bewaard in hun oorspronkelijke context. Bovendien wordt ervan uitgegaan dat ons nageslacht met toekomstig nieuwe technieken bij opgravingen meer informatie over ons verleden kan achterhalen. Daar waar behoud in situ (op de locatie) niet mogelijk is, betalen de bodemverstoorders het archeologisch onderzoek en mogelijke opgravingen

De geest van Malta:

Vanaf het Verdrag van Malta wordt er reeds gewerkt ‘in de geest van Malta’. Het beleid op provinciaal en rijksniveau is immers al een hele tijd afgestemd op Malta. Met name bij ruimtelijke planvorming en bestemmingsplannen werd al rekening gehouden met archeologische aspecten. Dit was ingegeven door het feit dat met name de Provincie ten aanzien van de goedkeuring van bestemmingsplannen de gemeente eisen oplegde om rekening te houden met archeologische waarden.

Het huidige kader

Het verdrag van Malta is inmiddels vertaald in wetgeving: de wet op de archeologische monumentenzorg (WamZ). De WamZ heeft als doel bodemverstorende activiteiten beter te reguleren. De wet is verder uitgewerkt in de wijzigingen van de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Wet Milieubeheer en de Woningwet".

De verantwoordelijkheid voor archeologische monumentenzorg is in de wet zoveel mogelijk gedecentraliseerd. De praktijk “in de geest van Malta”, waarbij archeologie deel uitmaakt van de afwegingen in het kader van de ruimtelijke ordening, zijn in wetgeving verankerd evenals het principe “de veroorzaker betaald”. Rijk, provincies en gemeenten hebben ieder hun eigen verantwoordelijkheid. De belangrijkste taken zijn echter voor de gemeente.

Rijk

Het rijk heeft met name een voorwaarde scheppende en ondersteunende taak. Dit betekent dat naast het ontwikkelen van wet- en regelgeving, bij de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed (RCE) een kenniscentrum aanwezig is dat betrokken partijen actief ondersteunt met informatie, kennis en expertise. Hiertoe behoort

o.a. het bijhouden van het centrale archeologische informatiesysteem Archis, een databank waarin allerlei gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen.

Provincie

Tot voor kort had de provincie een controlerende taak ten aanzien van de totstandkoming van ruimtelijke plannen. Ter goedkeuring van bestemmingsplannen moest, ook ten aanzien van de archeologie, in het bestemmingsplan aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Sinds het in werking treden van de nieuwe WRO zijn de bestuurlijke verhoudingen veranderd. Gemeente, Provincie en Rijk hebben veel meer dan voorheen een eigen verantwoordelijkheid gekregen. Beleid werkt niet meer automatisch door van rijk en provincies naar de gemeenten en de goedkeuring van bestemmingsplannen is vervallen. In het kader van het nieuwe bestel heeft de provincie geen controlerende taak meer, maar wel de mogelijkheid om vooraf kaders te stellen. Voor de archeologie betekent dit dat de provincie, voor zover geldende bestemmingsplannen uit een oogpunt van archeologische monumentenzorg onvoldoende bescherming bieden, attentiegebieden kan aanwijzen. Op basis van deze aanwijzing tot attentiegebied moet de gemeenteraad van de gemeente waarin het attentiegebied is gelegen, binnen een door provinciale staten te stellen termijn, een nieuw bestemmingsplan vaststellen dat tegemoet komt aan de bescherming van archeologisch belangen. De provincie Limburg heeft er voor gekozen om geen attentiegebieden maar aandachtsgebieden aan wijzen. De provincie Limburg wil niet met dwang maar met overleg en stimuleringsubsidies de gemeenten bewegen hun verantwoordelijkheid te nemen op het gebied van archeologiebeleid. Om gemeenten in de gelegenheid te stellen zich hierop gedegen voor te bereiden hebben Gedeputeerde Staten een subsidieregeling voor gemeentelijke archeologische beleidskaarten en daaraan gekoppeld beleid opgesteld.

Niet alle archeologische waarden kunnen echter in de bodem behouden blijven. In de Monumentenwet is bepaald dat de vondsten en de documentatie van de archeologische opgravingen in een Provinciaal depot voor bodemvondsten moeten worden bewaard en ontsloten voor onderzoek. Een klein deel van het materiaal is doorgaand in bruikleen aan musea, archeologische onderzoeksinstituten en tentoonstellingen. Veel topstukken zijn permanent te bezichtigen in de Limburgse Musea.

Gemeenten

De belangrijkste (uitvoerende) taken op het gebied van Archeologie liggen echter bij de gemeenten. Centraal daarbij staat de verplichting om archeologische waarden in bestemmingsplannen vast te leggen. Gemeenten zijn daarbij bevoegd gezag in zake de omgang met archeologische waarden. Binnen de kaders van rijksbeleid en provinciaal beleid hebben zij de vrijheid naar eigen inzicht beleidsmatig en

financieel invulling te geven aan de zorg voor de archeologie binnen hun grondgebied.

Deze nieuwe verantwoordelijkheid heeft consequenties bij de uitvoering van ruimtelijke inrichtingsprojecten en het afgeven van vergunningen voor werkzaamheden waarbij de bodem wordt geroerd. Bij de uitvoering van archeologische werkzaamheden heeft de gemeente een taak in het formuleren van of het goedkeuren van het Programma van Eisen en (regie op) de uitvoering zelf.

De nieuwe wet vraagt van gemeenten om inhoudelijke kennis te hebben van het eigen bodemarchief. Daarnaast moeten gemeenten een beleid formuleren waaruit blijkt hoe de gemeente omgaat met archeologische waarden bij ruimtelijke ingrepen.

Afweging van archeologische belangen

Om deze afweging op de juiste wijze te kunnen maken is het belangrijk dat een beter beeld bestaat van de archeologische waarden. Hiervoor kan op basis van nader onderzoek een gedetailleerdere archeologische kaart worden vervaardigd. De Provincie Limburg verleent subsidie op de vervaardiging van een dergelijke kaart. Op grond van deze gedetailleerdere archeologische kaart volgt een nadere waardering op basis waarvan een selectie kan worden gemaakt. Deze zaken moeten worden vastgelegd in een gemeentelijk archeologiebeleid. Door een totaaloverzicht bestaat de mogelijkheid om in te zetten op de belangrijkste zaken; niet alles hoeft immers bewaard te blijven, maar hieraan dient wel een verantwoorde afweging aan ten grondslag te liggen. Hiertoe is het noodzakelijk om voor gebieden met archeologische waarden of verwachtingen een waardestellend onderzoek te laten uitvoeren.

Op basis van dit waardestellend onderzoek is er een drietal mogelijkheden:

1. behoud van archeologische relictten in-situ (ter plekke) zo mogelijk / zo nodig door planaanpassing
2. behoud van archeologische relictten ex-situ (verder onderzoeken en opgraven)
3. geen behoud in-situ of ex-situ

Behoud in-situ

Als er sprake is van hoge archeologische waarden dient primair te worden uitgegaan van behoud van archeologisch erfgoed in-situ (ter plekke). In dit geval zullen mogelijke bouwplannen worden aangepast (andere locatie of minder diepe bouwmethode) en dient bescherming van de locatie via de voorschriften van het bestemmingsplan plaats te vinden.

Behoud ex-situ

Als de archeologische relictten van waarde zijn doch het behoud van de archeologische waarde middels planaanpassing niet mogelijk is, bestaat de mogelijkheid om na zorgvuldig onderzoek de archeologische relictten op te graven. De kosten van onderzoek en de opgraving komen in dit geval voor rekening van “de veroorzaker” van de bodemverstoring. De gemeente heeft alleen vooraf de mogelijkheid om de

kosten van archeologisch onderzoek en opgraving op de veroorzaker te verhalen.

Geen behoud in- of ex-situ

Indien er sprake is van geringe archeologische verwachtingen of waarden of indien het archeologische relict weinig toevoegt aan onze kennis over het verleden, kan op basis van het selectiebeleid worden besloten om het archeologische relict te verwijderen zonder dat een verdergaand onderzoek en een opgraving (behoud ex-situ) plaatsvindt. Dit vereist echter een gedegen motivering en belangenafweging. Eveneens kan het noodzakelijk zijn om de bodemingreep en ontgravingwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden. Indien tijdens de ontgraving blijkt dat alsnog waardevolle archeologische relictten worden aangetroffen dient alsnog te worden overgegaan tot nader onderzoek of opgraving. Als er door de gemeente vooraf in een vergunning geen voorwaarden volgens het “veroorzakers”-principe zijn vastgelegd, zijn de kosten van de opgraving voor de gemeente.

Archeologie in bestemmingsplannen

De verankering van de archeologie vindt plaats in het bestemmingsplan. De gemeenteraad zal bij het opstellen van een bestemmingsplan rekening moeten houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten (archeologische relictten). Voor zover deze verplichting voor de gemeente tot kosten leidt, als gevolg van het doen van opgravingen, kunnen deze kosten (alleen) vooraf worden verhaald op degenen voor wie medewerking wordt verleend aan een bouwvoornemen (de veroorzaker betaalt).

Door Royal Haskoning is in opdracht van de RCE (voorheen RACM of RMDZ) een handreiking opgesteld waarin de juridisch-planologische mogelijkheden voor bescherming van archeologische waarden in bestemmingsplannen zijn opgenomen. In de handreiking, die dateert uit december 2003 zijn o.a. voorbeeldvoorschriften van de dubbelbestemming “Archeologisch waardevol gebied” voor zowel de bebouwde omgeving als het buitengebied opgenomen. Binnen deze bestemmingen kunnen aanlegvergunningstelsels en vrijstellingsmogelijkheden voor bouwmogelijkheden worden opgenomen waaraan voorschriften worden verbonden ten behoeve van de archeologie. Ook kunnen binnen deze bestemmingen voor bouwmogelijkheden vrijstellingsmogelijkheden worden opgenomen, waarbij vervolgens aan de vrijstelling voorschriften worden verbonden ten behoeve van de archeologie.

Voorwaarden vergunningen

Naast het opnemen van archeologische bepalingen in bestemmingplannen, heeft de gemeente eveneens de mogelijkheid om archeologische voorwaarden te verbinden aan bouw- sloop-, of aanlegvergunningen. Hierbij kan echter geen sprake zijn van willekeur. De gemeente zal een beleid moeten ontwikkelen waaruit blijkt in welke gevallen nadere archeologische voorwaarden aan vergunningen worden verbonden. Dit moet vervolgens juridisch in het bestemmingsplan worden verankerd. Zonder archeologische bepalingen in het bestemmingsplan kunnen dus ook

geen voorwaarden worden gesteld aan bouw- sloop- of aanlegvergunningen. Voor sloopvergunningen geldt bovendien dat het object moet zijn gelegen binnen een rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht. Juridisch is de afdwingbaarheid van het veroorzakersprincipe dus niet zo eenvoudig als het lijkt.

Bevoegd gezag

Gemeenten zijn vanuit de wetgeving bevoegd gezag in zake de omgang met archeologische waarden. Dit brengt ook een aantal wettelijke taken met zich mee. Zo moeten o.a. de programma's van eisen (Pve) voor archeologische onderzoeken en opgravingen ter goedkeuring aan de gemeenten worden voorgelegd. Het uitgevoerde onderzoek wordt ook door het bevoegd gezag gecontroleerd en geaccordeerd. Deze wettelijke taken vragen specifieke kennis (gekwalficeerde archeoloog) die vaak alleen bij grotere gemeenten aanwezig is.

Gemeentelijk archeologische beleid en risicomanagement

Alhoewel de wetgeving de gemeente niet direct expliciete verplichtingen oplegt, is het voor de gemeente onvermijdelijk archeologiebeleid te ontwikkelen. De gemeenten hebben de vrijheid om binnen de (ruime) kaders van rijks- en provinciaal beleid op eigen wijze invulling te geven aan de zorg voor archeologie binnen hun grondgebied.

Een overdreven stringent archeologiebeleid kan er toe leiden dat burgers en ontwikkelaars worden geconfronteerd met hoge kosten voor archeologisch onderzoek, waardoor bouwinitiatieven niet haalbaar zijn. Een vrijblijvend archeologiebeleid kan er toe leiden dat de gemeente zelf met hoge kosten wordt geconfronteerd. Enerzijds omdat de kosten voor opgraving achteraf voor rekening van de gemeente zijn en anderzijds doordat noodzakelijke wijzigingen en vertraging van bouwplannen kan leiden tot aanzienlijke schadeclaims. De gemeente is verantwoordelijk voor en aanspreekbaar op, haar archeologische beslissingen en keuzen. Archeologiebeleid bestaat enerzijds uit de coherente zorg voor het kwetsbare bodemarchief en anderzijds uit de afweging daarvan tegen overige maatmaatschappelijke belangen, waarbij extensieve kosten voor bouwinitiatiefnemers en gemeente moeten worden voorkomen.

Schaalvergroting en regionale samenwerking

Kleine gemeente beschikken vaak niet over de kennis en capaciteit om op adequate wijze uitvoering te geven aan de archeologische taken die hen zijn toegedeeld. In dit kader is het wenselijk om in regionaal verband samen te werken met een grotere buurgemeente. Behoudens de efficiëntie die door de schaalvergroting ontstaat, biedt deze samenwerking nog meer voordelen. De archeologische afwegingen kunnen voor een groter gebied worden gemaakt. Dit betekent bijvoorbeeld dat gelijksoortige archeologische resten, die in regiogemeenten in ruime mate aanwezig of onderzocht zijn, niet meer in alle gevallen hoeven te worden bewaard of onderzocht. Het is hierbij wenselijk om een regionale onderzoeksagenda op te

stellen. Binnen het samenwerkingsverband blijft iedere gemeente echter autonoom bevoegd.

Bestuurslastenvergoeding

De kosten die gemoeid zijn met de implementatie en uitvoering van de nieuwe archeologiewetgeving worden (deels) door een bestuurslastenvergoeding gecompenseerd. Iedere gemeente krijgt hiervoor een uitkering in het gemeentefonds. Dit geld is echter niet geormerkt. Het is echter wenselijk dat deze gelden worden aangewend voor het doel waarvoor ze bestemd zijn.

1.3 Financiële Monumentenzorg

1.3.1.0 Inleiding

Uitgaande van de gedachte dat de monumenteneigenaar gecompenseerd moet worden voor het verlies van "vrijheid" ten gevolge van het aanwijzen van zijn pand tot rijksmonument zijn bij de invoering van de Monumentenwet compensatieregelingen in het leven geroepen in de vorm van subsidieregelingen en/of fiscale aftrek voor het onderhoud aan monumentenpanden. Vanuit de traditionele monumentenzorg bestond de subsidieregeling met name uit een tegemoetkoming in de restauratiekosten van een monument (Besluit rijkssubsidiëring restauratie monument, Brm). Daarnaast werden voor bepaalde categorieën monumenten tegemoetkomingen in het onderhoud van monumenten in het leven geroepen (Besluit rijkssubsidiëring onderhoud monument, Brom en Besluit rijkssubsidiëring historische buitenplaatsen, Brhb). Het accent van de subsidieregelingen lag echter grotendeels op de restauratie van rijksmonumenten. In 1994 heeft een aantal onderzoeken plaatsgevonden naar de toestand van rijksmonumenten. Deze onderzoeken zijn vertaald in de rijksnota "Monumenten breder bekeken". Hierbij werd geconstateerd dat in Nederland een grote restauratieachterstand bestond. Om deze restauratieachterstand tot aanvaardbare proporties terug te brengen werd "het strategische plan voor de Monumentenzorg" gemaakt, waarin de Rijksoverheid zich tot doel stelde om de aanwezige restauratieachterstand binnen een termijn van tien jaar (2010) weg te werken. Hiertoe werden extra gelden voor de Monumentenzorg beschikbaar gesteld. Vanaf het jaar 2010 moest er sprake zijn van een normale beheerssituatie met een beperkte restauratievoorraad (10 %), waarbij het beschikbare subsidiebudget zou worden beperkt. Omdat de BRRM-regeling uitging van het zes jaren vooruit toekennen van restauratiesubsidies, is de regeling in 2005 beëindigd. In 2006 is een nieuwe subsidieregeling geïntroduceerd, die is gestoeld op de instandhoudinggedachte, hetgeen betekent dat de regeling zowel voorziet in (kleine) restauratie als in onderhoud.

1.3.1.1 naar planmatig onderhoud

Op grond van het Werkplan Monumentenzorg gaat de rijksoverheid ervan uit dat

vanaf 2010 de meeste achterstanden zullen zijn weggewerkt en dat er een situatie ontstaat van enig evenwicht, een gezonde en overzichtelijke werkvoorraad van nog te restaureren monumenten. Het accent verschuift van restauratie naar planmatig onderhoud van monumenten. Restauratie en onderhoud van monumenten hangen zeer nauw samen. Investeren in restauratie heeft immers weinig zin als na herstel niet continu planmatig onderhoud plaatsvindt. Van groot belang is de toestand van de objecten zelf. Wanneer het monument eenmaal in goede conditie is gebracht, is goed onderhoud cruciaal. Een monument waaraan geen onderhoud wordt gepleegd zal een aantal jaren na de restauratie immers opnieuw moeten worden gerestaureerd.

Met planmatig onderhoud wordt de snelle veroudering van objecten voorkomen en worden de kosten van toekomstige restauratie beperkt of uitgesteld.

1.3.2.1 Brim

In 2006 is het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (Brim) in werking getreden. In het Brim wordt geen onderscheid gemaakt tussen onderhoud en kleinschalige restauraties. De subsidie zal aan de monumenteigenaar worden verstrekt op basis van een op te stellen instandhoudingplan dat een periode van zes jaar beslaat. Dit instandhoudingplan dient te worden vergezeld van een recent bouwkundig inspectierapport dat dient als een nulmeting. In tegenstelling met de eerdere gang van zaken is de uitvoering van het Brim weer centraal geregeld. De behandeling van subsidieaanvragen vindt dus plaats door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De gemeente blijft echter vanwege de loketfunctie van de gemeente bij monumentenvergunningen met name bij grotere ingrepen betrokken bij de restauratieplannen. Met betrekking tot de subsidie in het kader van het Brim wordt onderscheid gemaakt in een aantal monumentencategorieën. Er vindt een gefaseerde instroom van de verschillende monumentencategorieën plaats. Zolang de categorie nog niet in het Brim is ingestroomd kan nog gebruik worden gemaakt van de (oude) Brom regeling voor onderhoud. Dit geldt met name voor kerken. Onderstaand is de gefaseerde invoering van de verschillende monumenten aangegeven:

2007	Molens, kastelen, landhuizen e.d. Horeca-instellingen
2008	Agrarische gebouwen, woonhuizen, delen van gebouwen en woonhuizen alsmede weg- en waterwerken
2009	Openbare gebouwen, verdedigingswerken, liefdadige instellingen en losse objecten e.d.
2010	Kerkelijke gebouwen en kerkonderdelen/-objecten met de rijksmonumentnummers 45.950 tot 530.000
2011	Kerkelijke gebouwen en kerkonderdelen/-objecten met de rijksmonumentnummers 1 tot 26.099
2012	Kerkelijke gebouwen en kerkonderdelen/-objecten met de rijksmonumentnummers 26.100 tot 45.949

De gefaseerde inwerkingtreding is gebaseerd op de oorspronkelijke functie van monumenten en vastgelegd bij de Objectendatabank van de RCE. De gegevens zijn openbaar en op te vragen bij de RCE. Een subsidieaanvraag kan worden ingediend van 1 april tot 1 september voorafgaand aan het kalenderjaar waarop de eigenaar in aanmerking komt voor subsidie. De hoogte van de subsidie is afhankelijk van het soort monument, de eigenaar en de maximale subsidiabele kosten die door de RCE zijn vastgesteld.

De maximale subsidiabele kosten bedragen:

- voor woonhuizen en boerderijen € 25.000 van eigenaren zonder fiscaal voordeel
- voor kerkgebouwen, kastelen en landhuizen € 100.000 (voor kerkgebouwen zijn deze per 1 april 2009 verhoogd tot € 1.000.000)
- voor molens en gemalen en overige beschermde monumenten € 50.000.

In de onderstaande tabel het subsidiepercentage aangegeven. Dit percentage is afhankelijk van het soort monument en de eigenaar.

Monumentencategorie	Geen recht op fiscale afrek onderhoudskosten	Recht op fiscale afrek onderhoudskosten
Kerken	65	55
Kastelen, buitenplaatsen en landhuizen	60	50
Molens en gemalen	60	50
Monumenten eigendom van lagere overheden	30	30
Overige monumenten	50	40

Zo kan een kasteleigenaar die geen recht heeft op fiscale aftrek maximaal (60 % van

€ 100.000,- =) € 60.000,- subsidie ontvangen verdeeld over zes jaar.

Voor lagere overheden en aangewezen organisaties voor monumentenonderhoud gelden afwijkende percentages. Voor overheden geldt een subsidiepercentage van 30 %. Voor organisaties voor monumentenbehoud die door de minister zijn aangewezen en geen winstoogmerk hebben, geldt afhankelijk van de categorie monument een percentage van 25 tot 65 %. In dit kader kan het voor de overheid gunstig zijn om de monumenten die zij in eigendom hebben af te stoten en onder te brengen in een stichting of organisatie voor monumentenbehoud. Er is overigens gebleken dat niet alle monument eigenaren op de hoogte zijn van de gewijzigde subsidieregeling. Er zijn veel eigenaren die (nog) geen gebruik maken van de regeling. De loketfunctie voor monumentenzorg is gelegen bij de gemeente. Mede in het belang van de instandhouding van monumenten zou de gemeente de monumenteneigenaren moeten informeren over de subsidiemogelijkheden.

1.3.2.2 Woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie

Voor woonhuizen en boerderijen zonder agrarische functie kent het Brim een afzonderlijke regeling. Deze monumenten kunnen niet voor subsidie in aanmerking komen, maar in plaats hiervan wel voor een laagrentende hypothecaire lening. De Belastingdienst bepaalt de fiscale aftrek en bij het Nationaal Restauratiefonds (NRF) kan de eigenaar de goedkope lening krijgen. De grote winst zit in de veel snellere afhandeling van de aanvraag: van vele maanden naar enkele weken. De hoogte van de laagrentende restauratiefondshypothecaire lening (thans ongeveer 1 % rente op jaarbasis) is 70 % van de fiscaal aftrekbare kosten. Het renteniveau van deze lening ligt 5% onder de gemiddelde marktrente. De restauratiehypothecaire lening bedraagt maximaal € 250.000,-. Daarnaast is er bij deze categorie veelal ook sprake van fiscale aftrek, waarop later wordt terug gekomen.

1.3.2.3 Grootschalige restauraties en wegwerken restauratieachterstand

De reguliere subsidiefaciliteiten in het Brim voorzien alleen in onderhoud en kleinschalige restauraties. Grotere restauraties zullen echter nooit helemaal kunnen worden voorkomen. Na verloop van een langere periode zullen ook aan Brim-objekten restauraties noodzakelijk zijn. Ook is gebleken dat er nog steeds sprake is van een restauratieachterstand die met het werkplan voor de monumentenzorg en het Brim niet is opgelost. Om deze knelpunten op te lossen zijn in het Brim de mogelijkheden voor reparatieregelingen opgenomen. De RCE heeft inmiddels vier jaar op rij (2006 t/m 2009) een tijdelijke regeling hiervoor in het leven geroepen. Het betreft de Regeling Rijkssubsidiëring Wegwerken Restauratieachterstand (Rrwr).

De doelstelling is om de restauratieachterstand voor 2011 zo veel mogelijk weg te werken en er tevens voor te zorgen dat er voor de instandhouding van gerestaureerde monumenten vervolgens een beroep op het reguliere Brim kan worden gedaan. In 2009 is, mede op basis van crisisgeld, opnieuw budget beschikbaar gesteld voor het inhalen van restauratieachterstanden. Ook hiervoor is ad-hoc een "last-minute" regeling in het leven geroepen. Om gebruik te kunnen maken van dergelijke regelingen is het vaak nodig om reeds een restauratieplan op de plank te hebben liggen. Hiervoor is het zaak dat restauratieplannen zo vroeg mogelijk worden voorbereid. Op deze wijze kunnen concrete knelpunten bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed inzichtelijk worden gemaakt en kan er op het moment dat zich een subsidieregeling aandient direct hiervan gebruik worden gemaakt.

1.3.2.4 Evaluatie Brim

Medio 2008 heeft een eerste evaluatie van het Brim plaatsgevonden. Conclusie uit deze evaluatie is dat het Brim niet voor alle categorieën monumenten evengoed werkt. Daardoor komt het breed gedragen beginsel van het Brim een samenhang tussen preventief onderhoud en incidentele restauratie in de knel. Grote knelpunt

is (achterstallige) restauratie. Er is onvoldoende budget om deze op te lossen.

Het Brim veroorzaakt hoge administratieve lasten bij de subsidieontvanger die in voorkomende gevallen in geen verhouding staan tot de ontvangen subsidie. De rijksoverheid heeft geen of te weinig zicht op de toestand van de monumenten en prioriteiten die hier bij horen. Daarnaast is de Brim regeling veel te complex.

De verwachting is dan ook dat, mede in het kader van de Modernisering van de Monumentenzorg, een herziening van het huidige subsidie- en financieringsstelsel zal plaatsvinden. Binnen welke termijn dit zal gebeuren is op dit moment onbekend. Naar verwachting zullen de subsidies en financieringen zich in toekomst meer richten op het onrendabele deel (top) van monumenten.

1.3.3. Oude subsidieregelingen

De BRRM en BROM regelingen zijn inmiddels grotendeels opgegaan in de nieuwe BRIM-regeling. Er zijn nog elke overgangsbepalingen van kracht. Van de oude regelingen is alleen de Brhb (voorlopig) blijven bestaan.

1.3.3.1 BRRM (1997)

Omdat de BRRM-subsidie zes jaar vooruit zijn gepland en lopen tot 2011, zijn er nog enkele restauraties die nog op grond van de oude regeling (moeten) worden afgerond. Het betreft vooral financiële afhandelingen.

In het BRRM (1997) werd de verdeling van het restauratiebudget naar rato van behoefte geïntroduceerd. Dit betekende dat de gemeente één maal in de vier jaar de technische kwaliteit van de in de gemeente gelegen rijksmonumenten via een door de Rijksdienst bepaalde systematiek moest inventariseren. Op basis van deze behoeferaming werd het beschikbare budget onder de Nederlandse gemeenten verdeeld. In 1997 en 2001 heeft een inventarisatie van de monumenten plaatsgevonden. Deze inventarisaties leverden, behalve een verdeelsleutel voor het te verdelen restauratiebudget, voor de gemeente zeer waardevolle informatie op ten aanzien van de restauratieknelpunten bij de in de gemeente gelegen rijksmonumenten. Dit geldt ook voor de prioriteitenlijsten die in het verleden ten behoeve van budgetreserveringen moesten worden gemaakt. Deze gegevens, die weliswaar deels zijn achterhaald, leveren vaak nog waardevolle informatie op over de onderhoudstoestand van de rijksmonumenten.

1.3.3.2 BROM

De meeste categorieën monumenten waarvoor subsidie kon worden gekregen op grond het Brom, zijn inmiddels ingestroomd. Kerkgebouwen stromen echter eerst in 2010-2012 in het Brim in. Deze categorie monumenten kan (voor zover ze nog niet zijn ingestroomd in het Brim), vooralsnog een beroep blijven doen op het Brom.

1.3.3.3 Brhb

Het Besluit rijkssubsidiëring historische buitenplaatsen, (Brhb 1997) geldt voor park en tuinonderdelen van historische buitenplaatsen die in het monumentenre-

gister als zodanig staan vermeld en waarin van oorsprong één of meer gebouwen een compositorisch geheel vormen met een tuin of met een park van tenminste een hectare, waarvan de aanleg dateert van vóór 1850 en nog herkenbaar aanwezig is. Het gaat om gebouwen, bouwwerken en objecten, die vervaardigd zijn ten behoeve van de inrichting, aankleding en het gebruik van de parken en tuinen.

Bijvoorbeeld:

- objecten die als tuinsieraad zijn aan te merken;
- gebouwen, bouwwerken en ornamenten die in compositie en structuur van de aanleg historisch een essentiële rol spelen;
- opstallen met een functionele relatie tot tuin of park.

Deze objecten komen in aanmerking voor subsidie op grond van het Bhrb en kunnen geen aanspraak maken op Brim-subsidie.

Voor sommige onderdelen van een historische buitenplaats geldt echter het omgekeerde. Deze komen niet voor Brhb-subsidie maar wel voor Brim-subsidie in aanmerking. Het betreft:

- hoofdhuis; - aan het hoofdhuis vastgebouwde objecten
- bijgebouwen zoals bouwhuizen en koetshuizen;
- boerderijen, schuren;
- molens;
- rentmeesterwoningen

De Brhb-aanvraag wordt door de eigenaar rechtstreeks ingediend bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Het Besluit rijkssubsidiëring historische buitenplaatsen, zal echter op termijn ook opgaan in het BRIM.

1.3.4 Fiscale aftrek

Sinds 1986 maakt de fiscale aftrekregeling voor onderhoud en restauratie deel uit van de subsidiesystematiek. Eigenaar-bewoners van een rijksmonument kunnen onder bepaalde voorwaarden en met inachtneming van een drempel (0,75 % van de WOZ-waarde) de onderhouds- en restauratiekosten aan hun woning fiscaal verrekenen. Deze fiscale aftrek beperkt zich niet alleen, zoals bij de subsidieregeling, tot het casco en monumentale onderdelen. De fiscus beschouwt het monument als een bron van inkomsten. Alles dat de eigenaar moet doen om deze bron van inkomsten in stand te houden is fiscaal aftrekbaar. In dit kader zijn dus ook het vervangen van de elektra- en cv-installatie, interieurdelen als de keuken etc. fiscaal aftrekbaar. Geriefverbeteringen, zoals o.a. het aanbrengen van dubbelglas, zijn niet aftrekbaar.

Zoals reeds vermeld beschouwt de fiscus het monument als een bron van inkomsten. Indien deze bron wordt gewijzigd is er geen sprake meer van fiscale aftrek. Dit geldt bijvoorbeeld wanneer een gedeelte van het monument zoals de schuur wordt gewijzigd tot een woonhuis. In dit geval zullen de restauratiekosten uit de toekomstige exploitatie van de herbestemming moeten worden gefinancierd. Als de fiscale bron eenmaal is gerealiseerd bestaat overigens wel de mogelijkheid tot fiscale aftrek van onderhoudskosten en toekomstige restauraties. Gebleken is dat

veel eigenaren niet van de fiscale regeling op de hoogte zijn. Vanuit de loketfunctie ligt er een taak bij de gemeente om de eigenaren te informeren.

1.3.5 Provinciale subsidie

Sinds 2006 is de provinciale regeling ingrijpend veranderd. De provincie verstrekt alleen een subsidie indien de gemeente bereid is dezelfde subsidie te verstrekken als de provincie. De provincie wil hiermee bewerkstelligen dat de gemeentelijke overheid eveneens haar verantwoordelijkheid neemt ten aanzien van de instandhouding van het cultuurhistorische erfgoed. De provincie heeft evenwel de subsidiemogelijkheden beperkt en geeft alleen nog maar een bijdrage aan monumenteigenaren die geen fiscale aftrek hebben. Het betreft met name subsidie aan stichtingen en kerkbesturen, die vaak eigenaar zijn van grotere onrendabele monumenten en de restauratie en het onderhoud aan hun monument slechts moeizaam zelf kunnen bekostigen. In dit kader is het wenselijk dat de gemeenten ook de benodigde middelen hiervoor reserveren om daarmee de instandhouding van met name het onrendabele erfgoed mogelijk te maken. De provinciale subsidie heeft met name betrekking op co-financiering van Brim- en Rrwr-subsidies. De provincie kent echter sinds kort ook een regeling voor het herstel van historische groenelementen. Ook geldt er tijdelijk extra middelen voor herbestemming van leegstaande of leegkomende kloosters en ander religieus erfgoed.

1.3.6 Herbestemming en alternatieve financieringsmogelijkheden

De hedendaagse monumentenzorg streeft naar een (functioneel) gebruik van monumenten, omdat dit de beste garantie is voor de instandhouding. Wanneer de reguliere financieringsinstrumenten geen soelaas bieden moet worden gezocht naar alternatieve mogelijkheden tot financiering van de restauratie en instandhouding van een monument. In dit geval zullen de restauratiekosten uit de toekomstige exploitatie van de herbestemming moeten worden gefinancierd. Er moet dus worden gezocht naar een rendabele bestemming. Dit is echter niet in alle gevallen mogelijk. In zo'n geval bestaat bijvoorbeeld de mogelijkheid om het monument te betrekken in een groter (woningbouw)project, waardoor de onrendabele kosten van de restauratie naar het grotere project kunnen worden toegerekend. Vaak komen restauraties van monumenten tot stand dankzij geld van verschillende partijen. Hierbij kan worden gedacht aan aangewezen organisaties voor monumentenbehoud, woningstichtingen of projectontwikkelaars. Verschillende vormen van PPS-constructies blijken mogelijk bij restauratie, onderhoud en exploitatie van monumenten. Zo kunnen afspraken gemaakt worden tussen publieke en private partijen, bijvoorbeeld in de vorm van onderhouds- en exploitatieovereenkomsten.

1.4 Ruimtelijke Monumentenzorg

1.4.1 Ruimtelijk rijksbeleid:

De hedendaagse monumentenzorg ontwikkelt zich steeds meer van objectgerichte naar een gebiedsgerichte benadering. De zorg voor op zichzelf staande bouwwerken verschuift naar de zorg voor de historisch gegroeide omgeving en als zodanig voor het cultuurhistorisch erfgoed als geheel. Dit wordt veroorzaakt door de verschillende vernieuwingen in het denken over de ruimte door deskundigen op het gebied van historische geografie, monumentenzorg, planologie en volkshuisvesting, waaraan zowel de rijksoverheid als de provincie een belangrijke bijdrage hebben geleverd. Deze ontwikkelingen hebben in meer of mindere mate gevolgen voor het lokale ruimtelijke beleid.

1.4.1.1 Nota Belvedere

In 1999 is de rijksnota Belvedere geïntroduceerd, welke een vernieuwing inhoudt in het denken over de ruimte in relatie tot cultuurhistorie. Traditioneel staan cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting vaak tegenover elkaar. Cultuurhistorie is gericht op het beschermen van het verleden, ruimtelijke ordening is gericht op het ontwerpen voor de toekomst. Om deze kloof tussen 'verleden en toekomst' te dichten hebben de Ministeries van OCenW, LNV, VROM en V&W in 1999 de Nota Belvedere opgesteld. Het project Belvedere is in 2009 beëindigd. De uitgangspunten van de nota Belvedere blijven echter van kracht en zijn geïmplementeerd in andere landelijke nota's en wetgeving. In de gedachtenlijn van Belvedere wordt voorgestaan om cultuurhistorie en ruimtelijke ordening aan elkaar te koppelen en van elkaar gebruik te laten maken door middel van een ontwikkelingsgerichte benadering. Daarbij vormt de ruimtelijke dynamiek die Nederland eigen is het uitgangspunt en wordt gezien hoe de cultuurhistorie die ruimtelijke inrichting kan versterken, en omgekeerd.

De cultuurhistorie moet als het ware niet buiten het economisch verkeer worden geplaatst, maar kan er onderdeel van vormen en er mede richting aan geven. Om hieraan invulling te geven moet het cultureel erfgoed (archeologie, gebouwde monumentenzorg en historisch landschap) integraal worden benaderd. Bovendien moet een ontwikkelingsgerichte benadering van het cultureel erfgoed wordt geaccentueerd, waardoor er een nieuwe balans totstandkomt tussen 'behoud en ontwikkeling'. Het motto van Belvedere is namelijk 'behoud door ontwikkeling'. De ontwikkelingsgerichte benadering maakt het mogelijk meer in termen van 'kansen' dan in termen van 'bedreigingen' te denken. Het beleid gaat er vanuit dat de cultuurhistorie een inspiratiebron voor planontwikkeling kan zijn. Op deze wijze moet worden voorkomen dat Nederland eenvormig wordt en de eigen identiteit van steden, dorpen en regio's verloren gaat.

1.4.1.2 Overige relevante ruimtelijke rijksbeleid:

Op rijksniveau is er voor gekozen om het ruimtelijke beleid van het rijk vast te leggen in een integrale ruimtelijke nota. Deze nota die de status van planologische kernbeslissing heeft, is op 17 januari 2004 in de Tweede kamer behandeld. De Nota Ruimte bevat de visie van het kabinet op de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. De nota bevat de ruimtelijke bijdrage aan de economie, een veilige en leefbare samenleving en een aantrekkelijk land. Het gaat om de inrichtingsvraagstukken die spelen tussen nu en 2020, met een doorkijk naar 2030. Hoofddoel van het nationaal ruimtelijk beleid is om ruimte te scheppen voor de verschillende ruimtevrage functies. Het beperkte oppervlak dat Nederland ter beschikking staat, maakt het nodig dit op een efficiënte en duurzame wijze te doen en niet alleen in kwantitatieve, maar ook in kwalitatieve zin vorm te geven. In kwalitatieve zin dragen ruimtelijke kwaliteit en cultuurhistorie in hoge mate bij aan de belevingswaarde en het behoud van de identiteit van de leefomgeving.

De Nota Ruimte vormt het integrale kader voor het ontwikkelen van ruimtelijk beleid. Dit rijksbeleid zal door de provincies en gemeenten verder vertaald moeten worden in streek- en bestemmingsplannen. Hierbij is binnen de aangegeven kaders voor zowel de provincie als de gemeente de mogelijkheid aanwezig om uitgaande van haar eigen verantwoordelijkheid invulling te geven aan haar taken. Daarnaast biedt de Reconstructiewet een belangrijk kader voor de verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving van met name het buitengebied. De Reconstructiewet heeft primair tot doel om concentratiegebieden met intensieve veehouderij op te heffen om op deze wijze verspreiding van dierziekten (zoals varkenspest, mkz en vogelpest) te voorkomen. Daarnaast wordt met de Reconstructiewet een aantal andere samenhangende doelen nagestreefd zoals herstel van de ecologische hoofdstructuur (EHS), duurzame landbouw, verhoging van de kwaliteit van natuur en landschap, het bevorderen van diversificatie van economische dragers door o.a. recreatie en toerisme en het verbeteren van de leefbaarheid o.a. gericht op het voorzieningsniveau. Ook de cultuurhistorische component speelt een belangrijke rol en biedt belangrijke kansen voor de verbetering van het landschap. De uitvoering van de Reconstructiewet is in handen van de provincie.

1.4.2 Provinciaal ruimtelijke beleid:

Naast het rijk voert ook de provincie een actief beleid ten aanzien van de planologische monumentenzorg. Het planologische beleid op het gebied van monumentenzorg is door de provincie vertaald in een cultuurhistorische waardenkaart, die deel uitmaakt van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL).

1.4.2.1 Het POL

Het POL is een integraal plan voor het omgevingsbeleid voor het grondgebied van de provincie Limburg. Dat houdt in dat het POL tegelijkertijd een streek-, milieu-beleids-, waterhuishoudings-, verkeers- en vervoer- en grondstoffenplan is. Tevens is het POL een economisch beleidskader, voorzover het de fysieke elementen daarvan betreft. Het POL is niet rechtstreeks bindend voor burgers. Tot voor kort toetste de provincie de door gemeente opgestelde bestemmingsplannen aan de uitgangspunten van het POL.

Met het planologische monumentenbeleid in het POL beoogde de provincie het landschappelijke, aardkundige en cultuurhistorische erfgoed voor het nageslacht te behouden. Het betreft met name behoud, herstel en inpassing van de diversiteit aan historische landschappen in hun historische context. Evenals het Belvédère-beleid beoogde het POL om de eigen identiteit van steden, dorpen en onze typisch Limburgse landschappen niet verloren te laten gaan. De openheid van het landschap, de natuurlijke en cultuurhistorische waarden en de karakteristieke stadjes en dorpen, zijn bepalend voor de beleving van de ruimtelijke kwaliteit van het platteland. Waarden die onder invloed van een toenemend ruimtegebruik voor allerlei meer stedelijke functies onder druk staan. De beleving van de ruimtelijke kwaliteit van de steden wordt vooral bepaald door de stedenbouwkundige inrichting, architectonische vormgeving, de publieke ruimten en de aanwezigheid van monumenten. Alhoewel het POL op dit moment geen formele status meer heeft, vormt het wel een leidraad hoe kan worden omgegaan met de cultuurhistorische kwaliteiten.

1.4.2.2 nieuwe Wet Ruimtelijke Ordening nWro en provinciale belangen

Sinds het in werking treden van de nWro zijn de bestuurlijke verhoudingen veranderd. Gemeente, Provincie en Rijk hebben veel meer dan voorheen een eigen verantwoordelijkheid gekregen bij de uitvoering van hun beleid. Beleid werkt niet meer automatisch door van rijk en provincies naar de gemeenten en de goedkeuring van bestemmingsplannen is vervallen.

De gangbare uitleg van de nieuwe Wro is dat de provincies voortaan verordeningen moeten maken als zij hun beleid willen doorvertalen naar bestemmingsplannen. Voor het Rijk geldt hetzelfde en het Rijk gaat dat ook doen! Er wordt op dit moment hard gewerkt aan een AMvB Ruimte. De provincie Limburg denkt echter dat het ook zonder verordening kan. Zij willen met de gemeenten bestuursakkoorden afsluiten waarin wordt afgesproken dat de gemeente de provinciale belangen, voor zover dat nog niet is gebeurd, doorvertaalt naar bestemmingsplannen. Deze aanpak geldt niet voor alle belangen uit POL, maar alleen over de speerpunten. Deze speerpunten zijn door de provincie vastgesteld en opgenomen in de provinciale belangenstaat.

Ook cultuurhistorie is hierbij van belang. Als ambitie en beleidsvoornemen heeft de provincie opgenomen:

- het beschermen van aardkundige waarden (POL 4.5.2)
- het bewaren van archeologische waarden in archeologische aandachtsgebieden (POL 4.5.3)
- behoud en benutten van historische bouwwerken, landschapselementen, beschermde buitenplaatsen, beschermde stads- en dorpsgezichten, in samenhang met de hoofdlijnen en dragers van het cultuurlandschap
- behoud en ontwikkeling van de kernkwaliteiten van het landschap (POL 2.2, 2.3, 4.5.4)

1.4.3 Lokaal ruimtelijk beleid

Rijk en provincie hebben een belangrijke sturende en richtinggevende taak, maar de uitvoering van de planologische monumentenzorg is gelegen op gemeentelijk niveau. Alhoewel dat de bestuurlijke verhoudingen met de inwerkingtreding van de nWro zijn gewijzigd en de gemeente meer autonome bevoegdheden heeft gekregen zullen Limburgse gemeenten hun ruimtelijk beleid voor een groot deel moeten blijven afstemmen op de uitgangspunten van Rijk en Provincie. Het ruimtelijke beleid van de gemeente (structuur- en bestemmingsplannen) dient dus terdege rekening te houden met de cultuurhistorische aspecten. Ook in ruimtelijke plannen die met een zogenaamde projectprocedure als bedoeld in artikel 3.10 van de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening (nWro) worden gerealiseerd, dient rekening te worden gehouden met de cultuurhistorische component. Deze cultuurhistorische component dient te worden verwerkt in de ruimtelijke onderbouwing die ten behoeve van de projectprocedure moet worden opgesteld.

1.4.3.1 Instrumenten voor lokale ruimtelijke monumentenzorg

Een van de instrumenten om de cultuurhistorische waarden op een zorgvuldige wijze in beeld te brengen is een cultuurhistorisch onderzoek, dat voorafgaande aan het opstellen van een ruimtelijk plan wordt gemaakt. Afhankelijk van de aard van het ruimtelijke plan kan ofwel een globale cultuurhistorische verkenningsplan voor een bestemmingsplan of een gedetailleerd onderzoek plaatsvinden voor de invulling of realisatie van een concreet projectgebied. Bij het cultuurhistorische onderzoek worden de geschiedenis en transformatie van de landschappelijke en stedenbouwkundige elementen, de verkaveling, de infrastructuur, de bebouwing en andere aspecten van een gebied in beeld gebracht. Het cultuurhistorisch onderzoek moet een objectief beeld geven van de cultuurhistorische waarde van een gebied. Op basis van het onderzoek moet blijken welke waarden bepalend zijn voor de specifieke kwaliteit en identiteit van het gebied en kan worden aangegeven welke kansen en risico's bij de ontwikkeling van het gebied aan de orde zijn.

1.4.3.2 Bestemmingsplan

Het spreekt voor zich dat het bestemmingsplan het belangrijkste juridische instrument is om ruimtelijke ontwikkelingen van cultuurhistorisch waardevolle gebieden te reguleren. Alhoewel een cultuurhistorische paragraaf een verplicht onderdeel vormt van de toelichting op het bestemmingsplan, maken veel gemeenten geen gebruik van de mogelijkheden van een bestemmingsplan om bescherming te geven aan het cultuurhistorische erfgoed.

1.4.3.3 Landschapsontwikkelingsplannen

In de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' geeft het Ministerie van LNV haar natuur- en landschapsbeleid voor de komende jaren weer. Het programma 'Landelijk Natuurlijk' heeft als doel het behoud en de versterking van landschappelijke, ecologische en recreatieve kwaliteit van het landelijke gebied. Behoud en versterking van de landschappelijke kwaliteit zal onder andere gerealiseerd worden door een ontwikkelingsgerichte landschapsstrategie waarmee instandhouding, herstel en ontwikkeling van de landschappelijke kwaliteit toetsingskader wordt bij de beoordeling van te maken ruimtelijke keuzes, in plaats van instrument om gemaakte keuzes in te passen. Om de gemeenten te stimuleren om landschapsplannen te ontwikkelen, draagt de rijksoverheid middels subsidie bij aan het ontwikkelen van landschapsplannen. Via de subsidieregeling kan een gemeente maximaal 50% subsidie van het Rijk ontvangen. De plannen bevatten in elk geval een beschrijving en analyse van de bestaande landschappelijke kwaliteiten, zoals cultuurhistorie en ecologie. Verder is er een visie opgenomen en wordt ingegaan op de wijze waarop men de doelstellingen denkt te verwezenlijken. Per 1 januari 2002 is de subsidieregeling gewijzigd. In de "nieuwe" Landschapsontwikkelingsplannen wordt nog explicieter aandacht gevraagd voor cultuurhistorie en aardkunde, het watersysteem, de culturele aspecten en de waardering door gebruikers. Als één van de kwaliteitsaspecten van het landschap is cultuurhistorie opgenomen. Dit betekent dat het plan niet alleen cultuurhistorische objecten moet inventariseren, maar tevens uitspraken moet doen over gewenste ontwikkelingen. De Landschapsontwikkelingsplannen bieden een uitstekend kader om op gemeentelijk niveau cultuurhistorische waarden als één van de landschapskwaliteiten mee te nemen. De ontwikkelingsgerichte benadering sluit goed aan bij de Belvedere gedachte "behoud door ontwikkeling". Beide strategieën willen ontwikkelingsgericht omgaan met waarden.

1.4.3.4 Welstand en ruimtelijk kwaliteitsbeleid

In Nederland is de vormgeving van individuele gebouwen vrijwel altijd ondergeschikt geweest aan het beeld dat gebouwen en openbare ruimte samen vormen. Al sinds de vijftiende eeuw bestaan er in Nederland lokale welstandsbepalingen en in het verlengde daarvan welstandsdeskundigen. In 1962 werd de verplichting voor gemeenten om een welstandscommissie te benoemen, opgenomen in de Woningwet. Sindsdien worden bouwplannen en bouwaanvraag getoetst aan redelijke

eisen van welstand. Met het van kracht worden van de herziene Woningwet per 1 januari 2003 (de Woningwet 2003) is elke gemeente verplicht welstandsbeleid vast te stellen. De vaststelling van de welstandsnota heeft tot doel om het welstandsbeleid en de toetsing van bouwplannen aan redelijke eisen van welstand transparanter te maken. Naast algemene objectgerichte welstandscriteria bevat een welstandsnota eveneens gebiedsgerichte criteria. De welstandsnota en gebiedsgerichte criteria bieden mogelijkheden om voor waardevolle historische structuren, clusters van monumenten, de omgeving van individuele monumenten, maar ook voor beeldbepalende objecten, criteria vast te leggen, die de karakteristiek van gebieden en van individuele (beeldbepalende) bouwwerken behouden.

1.4.3.5 Woningwet, vergunningsvrij bouwen en beschermingszone

Door wijziging van de omgeving (zoals o.a. het oprichten van vergunningsvrije bouwwerken) kan het monument worden ontsierd. Voor rijksmonumenten is het vaste (Kroon)jurisprudentie dat niet het kadastrale perceel grondslag is voor de bescherming, maar slechts datgene wat als zelfstandige eenheid is genoemd in de redengevende omschrijving. Hierdoor is de omgeving van een rijksmonument niet beschermd op grond van de Monumentenwet. Sinds kort is in artikel 43, tweede lid van de Woningwet opgenomen dat het oprichten van vergunningsvrije bouwwerken niet van toepassing is op een monument als bedoeld in de Monumentenwet 1988 of in een gemeentelijke monumentenverordening of in de nabijheid van een monument. Hiermee kan worden voorkomen dat de omgeving van een monument door vergunningsvrije bouwwerken wordt ontsierd of aangetast. Hierbij is het echter noodzakelijk dat zowel bij de gemeente als bij de eigenaren van monumenten duidelijkheid bestaat omtrent de omvang van het gebied waarbinnen geen vergunningsvrije bouwactiviteiten mogen plaatsvinden. Hiervoor doet de gemeente er verstandig aan om door middel van gemeentelijke beleidsregels aan te geven wat bedoeld wordt met “in de nabijheid van een monument”. De gemeente kan hiervoor beschermingszones van gemeentelijke monumenten, maar ook van rijksmonumenten aangeven op een kaart, die als onderdeel van de beleidsregel wordt vastgesteld en gepubliceerd.

1.5 Autonome gemeentelijke monumentenzorg

1.5.1 Gemeentelijke Erfgoedverordening

In 1988 werd de Monumentenwet gedecentraliseerd, waarmee de loketfunctie voor de monumentenzorg bij de gemeente werd gelegd. Om de bevoegdheden in het kader van de Monumentenwet te verkrijgen moesten gemeenten een Monumentenverordening vaststellen. Vele gemeenten hebben gekozen om de modelverordening van de VNG terzake over te nemen. De decentralisatie van de Monumentenwet en de vaststelling van de model-monumentenverordening was voor

vele gemeenten ook de aanleiding tot het voeren van een autonoom monumentenbeleid. Speerpunt van dit autonome monumentenbeleid was met name de aanwijzing van gemeentelijke monumenten.

1.5.1.1 Gemeentelijke monumenten

De modelverordening van de VNG is 2008 herzien en heet nu Erfgoedverordening. Alhoewel in deze verordening bepalingen zijn opgenomen voor instandhouding van archeologische terreinen, voorziet de VNG-verordening hoofdzakelijk in objectgerichte monumentenzorg in de vorm van gemeentelijke monumenten. Steeds meer gemeenten zijn overgegaan tot verbreding van haar monumentenverordening waarbij eveneens de aanwijzing van gemeentelijke stads- en dorpsgezichten, beeldbepalende panden groen- en landschapselementen en archeologie in de verordening is opgenomen.

1.5.1.2 Gemeentelijke stads- en dorpsgezichten

Zoals reeds eerder vermeld beperkte de gemeentelijke monumentenzorg tot voor enkele jaren geleden zich tot bescherming van individuele objecten. Gemeentelijke monumenten kunnen echter niet los worden gezien van hun omgeving. Het gemeentelijke monument is vaak ingebed in een historische context of structuur welke eveneens waarde bezit. Het vorenstaande heeft ertoe geleid dat in toenemende mate aandacht wordt besteed aan de omgeving van het monument en de gebiedsgerichte monumentenzorg. Indien de cultuurhistorische waarde haar grond vindt in het totaal van een gebied en veel minder in het individuele monument of complex en het gebied met name een lokale betekenis heeft, kan in de gemeentelijke monumentenverordening de mogelijkheid worden opgenomen tot het aanwijzen van gemeentelijke stads- of dorpsgezichten. De aanwijzing is een instrument om de algehele cultuurhistorische waarde van een gebied te beschermen. De aanwijzing tot gemeentelijk beschermd stad- en dorpsgezicht heeft in principe met name een psychologisch effect. De daadwerkelijke bescherming van cultuurhistorische waarde binnen het aan te wijzen gebied kan worden beschermd middels bepalingen in het bestemmingsplan en welstandscriteria. Bescherming via het bestemmingsplan is echter eerst mogelijk voor zover aanwijzing op grond van de Monumentenwet of Monumentenverordening heeft plaatsgevonden.

1.5.1.3 Gemeentelijke groen- en landschapsmonumenten

Omdat historisch waardevolle bomen en groenelementen belangrijk zijn voor de belevingswaarde en identiteit van de omgeving bestaat eveneens de mogelijkheid tot de aanwijzing en bescherming van historische groenelementen. De bescherming van historisch waardevolle bomen vindt over het algemeen plaats via specifieke bepalingen (kapverordening) in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). De Bomenstichting houdt een register bij van monumentale bomen die van landelijk belang zijn. De meeste gemeenten hebben in hun kapverordening bepaald dat deze bomen alleen kunnen worden gekapt als zij een bedreiging vor-

men voor de veiligheid. De eigenaar wordt in dit geval door de gemeente geadviseerd welke maatregelen nodig zijn om de waardevolle boom in stand te houden. Door de Bomenstichting worden subsidies verstrekt voor het vakkundig beheer van particuliere bomen. De meeste gemeenten hanteren daarnaast een tweede lijst met monumentale bomen, die wellis waar niet zijn opgenomen in het landelijke register van monumentale bomen, doch wel op lokaal niveau van monumentaal belang zijn. Ook voor deze bomen geldt over het algemeen een kapverbod, tenzij de veiligheid dit noodzakelijk maakt. Eveneens probeert de gemeente de groeimogelijkheden en leefomstandigheden van deze beide categorieën monumentale bomen te beschermen, door o.a. in het bestemmingsplan hierin te voorzien. De gemeentelijke kapverordening biedt echter alleen handvatten voor de bescherming van bomen doch niet voor andere groen- en landschapselementen. De bescherming van groen- en landschapselementen is een betrekkelijk nieuw fenomeen. Vanuit de nationale overkoepelende organisaties op het gebied van natuur en landschap is de wens geuit om in gemeentelijke landschapsbeleidsplannen meer aandacht te besteden aan natuurhistorische en cultuurhistorische elementen, zoals o.a. hoogstamboomgaarden, houtwallen, historische terrein- en erfafscheidingen, historische laanbeplantingen, erfbeplantingen, tuin- of parkaanleggen als onderdeel van historische (buiten)plaats-en en dergelijke. In een landschapsbeleidsplan kunnen echter alleen doelstellingen worden geformuleerd met betrekking tot de instandhouding van deze waardevolle landschapselementen. Een landschapsbeleidsplan biedt echter geen juridische bescherming voor de instandhouding van deze waardevolle elementen. Ook vanuit een bestemmingsplan kan slechts ten dele in een dergelijke bescherming worden voorzien. Om deze redenen kan ervoor worden gekozen om in de monumentenverordening bepalingen op te nemen die de bescherming van deze groen- en landschapselementen mogelijk maakt.

1.5.1.4 Beeldbepalende panden

Een beeldbepalend pand is een pand waarvan het straatbeeld zowel op zichzelf als in zijn ruimtelijke context markante (bouw)historische kenmerken vertoont en vaak een belangrijk onderdeel vormt van de historisch gegroeide structuur. Beeldbepalende panden dragen evenals de overige gemeentelijke monumenten bij aan de beleving en identiteit van de gebouwde omgeving. Met de bescherming van beeldbepalende panden wordt getracht om deze beleving en identiteit van de omgeving in stand te houden.

Een beeldbepalend pand kan zijn gelegen in een historisch bebouwingslint (dat al dan niet is aangewezen tot beschermd dorpsgezicht) en door de ruimtelijk markante verschijningsvorm (bouwmassa en/of esthetische kwaliteit) bijdragen aan de kwaliteit van het historische bebouwingslint. Ook kan het een pand betreffen dat in zijn verschijningsvorm (met name voor wat betreft de bouwmassa) nog typologische kenmerken bezit van het streekeigen bouwen doch waarvan door verbouwingen detailleringen en dergelijke verloren zijn gegaan. Hierdoor bezit

het object niet meer de kwaliteit om voor aanwijzing tot gemeentelijk monument in aanmerking te komen. Om echter te voorkomen dat ook de typologische kenmerken van de bouwmassa verloren gaan, bestaat de mogelijkheid om de aanwijzing en bescherming van beeldbepalende panden in de monumentenverordening op te nemen. De aanwijzing tot beeldbepalend pand heeft evenals het beschermd stad- en dorpsgezicht met name een psychologisch effect. De inhoudelijke bescherming van cultuurhistorische waarde kan plaatsvinden middels welstandscriteria. Vanwege de procedure, die met de aanwijzing van beeldbepalende panden op grond van de Monumentenverordening is gemoeid, is het wellicht raadzaam om voor deze objecten te kiezen voor bescherming op basis van welstandscriteria en daarnaast een beschermde regeling op te nemen in het bestemmingsplan.

1.5.2 Subsidiëring gemeentelijke monumentenlijst

Vanuit de gedachte dat de aanwijzing van een object tot beschermd gemeentelijk monument in de ogen van de eigenaren als belastend wordt ervaren, hebben de meeste gemeenten ter compensatie hiervan een subsidieregeling voor gemeentelijke monumenten in het leven geroepen. Hierbij is door vele gemeenten gebruik gemaakt van de stads- en dorpsvernieuwingbudgetten die landelijk beschikbaar waren en voor gemeentelijke monumentenzorg konden worden aangewend. In tegenstelling tot eind jaren 80 begin jaren 90 zijn er thans mede vanwege de economische recessie geen of beperkt middelen aanwezig voor subsidiëring van gemeentelijke monumenten. Dit betekent dat gemeenten slimmer en efficiënter met de beperkte middelen moeten omgaan en het subsidiebeleid hierop moet worden aangepast. De veronderstelling dat een aanwijzing alleen maar tot extra problemen leidt en aan een pand dat is aangewezen tot gemeentelijk monument niets meer mag worden veranderd, kan voor het grootste deel worden weggenomen door informatie en communicatie met de eigenaren van aan te wijzen gemeentelijke monumenten. Als de monumentale waarden van een pand worden gerespecteerd, bestaat er in principe geen bezwaar om wijzigingen aan een gemeentelijk monument aan te brengen. De meeste eigenaren van aan te wijzen gemeentelijke monumenten hebben in het verleden reeds blijk gegeven dat zij op zorgvuldige wijze omgaan met de monumentale waarden van hun pand. Was dit niet het geval geweest, dan waren de waarden van het object verloren gegaan en was het pand niet voor aanwijzing in aanmerking gekomen. In sommige gevallen kan het wijzigen van een monument zelfs wenselijk zijn. Hedendaagse monumentenzorg streeft immers naar een (functioneel) gebruik van monumenten, omdat dit de beste garantie is voor de instandhouding. Dit impliceert dat voor de functionele bruikbaarheid van het monument verantwoorde aanpassingen mogelijk moeten zijn, mits deze worden ingepast binnen de monumentale waarde.

In de praktijk blijkt dat de belangen van de monumenteigenaren en die van de gemeente niet tegengesteld hoeven te zijn. Het belang van de monumenteigenaar is tegelijk het belang van de gemeente. De eigenaar van een historisch pand kan

trots zijn op zijn bezit. Het feit dat hij of zij aan dat historische pand gehecht is, brengt met zich mee dat handhaving in goede staat ook in zijn of haar belang is. De vraag is dan ook in hoeverre een aanwijzing tot gemeentelijk monument daadwerkelijk als beperkend wordt ervaren en in hoeverre financiële compensatie in de vorm van subsidie noodzakelijk is. In plaats van financiële compensatie kan het accent meer worden gelegd op het ondersteunen van de monumenteigenaar bij het in goede staat houden van zijn of haar bezit. Deze ondersteuning kan bestaan uit het adviseren van de eigenaar over onderhoud, restauratie en eventuele wijzigingen aan het monument. Belangrijk hierbij is dat een monument dat zich in goede staat bevindt, ook in goede staat wordt gehouden door het plegen van onderhoud, maar ook door eventuele gebreken in een vroegtijdig stadium te signaleren. Hiertoe bestaat de mogelijkheid om de onderhoudstoestand van het pand te monitoren, waarvoor de eigenaren van gemeentelijke monumenten een door de gemeente gesubsidieerd abonnement bij de stichting “Monumentenwacht Limburg” kan worden aangeboden. Monumentenwacht Limburg kan in dit kader zowel een signaalfunctie in de richting van de monumenteigenaren als in de richting van de gemeente vervullen. Hieraan gekoppeld kunnen monumenteigenaren alternatieve financiële faciliteiten worden geboden in de vorm van een gunstige financiering van de restauratie en onderhoud bij het Nationaal Restauratiefonds. Via een overeenkomst tussen de gemeente en het Nationaal Restauratiefonds (NRF) kan aan de eigenaren een hypothecaire lening met een gunstige rente ($\pm 1\%$ onder marktrente) worden verkregen. De gunstige rente wordt verkregen door het feit dat de gemeente, na toetsing door het bemiddelend orgaan, garant staat voor de aflossing van de lening.

De daadwerkelijke financiële compensatie van de gemeente in de vorm van de subsidie zou zich in dit geval kunnen beperken tot beschermingswaardige onderdelen die vanuit architectonisch en/of cultuurhistorisch oogpunt in hoge mate bepalend zijn, die voorts weinig functioneel zijn en waarvan de instandhouding hogere kosten met zich meebrengt. Hiermee wordt niet alleen het subsidiebudget van de gemeente in belangrijke mate gereduceerd, doch ook bijgedragen aan de effectiviteit van de gemeentelijke monumentenzorg. Zoals reeds eerder in deze notitie is gesteld zijn hierbij veelal de details van belang, die in eerste instantie onbelangrijk lijken of over het hoofd worden gezien. Door bijvoorbeeld het vervangen van vensters kunnen historische detaillering en waarden verloren gaan en kan ook de architectuur en het historische karakter van een pand sterk worden aangetast. In het verleden zijn met subsidie van de overheid vele monumenten ingrijpend gerenoveerd, waarbij juist deze details verloren zijn gegaan. Door de subsidie juist op deze onderdelen te concentreren kan worden bewerkstelligd dat zorgvuldig met deze onderdelen wordt omgegaan.

1.6 Cultuurtoerisme, erfgoededucatie, voorlichting en communicatie

1.6.1 Inleiding

Het besef voor cultuur(historie) in algemene zin is fors toegenomen. Omdat meer mensen hun vrije tijd in de directe woon- en leefomgeving doorbrengen, is er ook steeds meer aandacht voor de kwaliteit van die omgeving. De belevingswaarde van een omgeving is een belangrijke factor voor mensen om zich daar te vestigen. Er is oog voor de identiteit van dorp en stad die veelal bepaald wordt door het culturele erfgoed, dat een essentieel onderdeel vormt van de identiteit van een stad of dorp. Het hogere opleidingsniveau heeft bovendien een groeiende aandacht voor het cultureel erfgoed tot gevolg. Deze toegenomen interesse is ook economisch gezien van belang, omdat ze een belangrijke economische impuls geeft aan cultuurtoerisme en recreatie.

1.6.2 Cultuurtoerisme

Cultureel erfgoed is inmiddels erkend als een belangrijke economische factor. Cultuurhistorie biedt grote mogelijkheden voor recreatie en toerisme. Onder de Nederlandse bevolking is de belangstelling voor cultuur en cultuurhistorie in de afgelopen 25 jaar gestegen. Dit komt onder meer tot uiting in de groei van het binnenlandse toerisme met cultuurhistorie als belangrijke economische factor. Onder invloed van het stijgende opleidingsniveau en de bevolkingsopbouw wordt een verdere groei voorzien. Het verleden geeft een toegevoegde belevingswaarde aan historische steden, dorpen en landschappen. De bijdrage van monumenten, archeologische objecten en de cultuurhistorisch waardevolle structuren beperkt zich niet alleen tot een visualisering van de geschiedenis. Historische bebouwingsstructuren in steden hebben aantrekkingskracht. Dit geldt niet alleen voor de cultuurtoerist maar ook voor het winkelende publiek. Monumenten zijn meer dan alleen van steen. Ze staan in een bepaalde omgeving die mede de uitstraling bepaalt. Het is derhalve zaak om het historische erfgoed te koesteren en waar nodig de cultuurhistorische kwaliteiten beter te benutten en te ontwikkelen. Ook het cultuurhistorische landschap heeft aantrekkingskracht op toeristen en recreanten. Het cultuurlandschap biedt kansen voor kleinschalige vormen van dag- en verblijfsrecreatie. De inkomsten van agrariërs staan onder spanning. Boeren moeten in het kader van de verbrede landbouwdoelstelling op zoek naar alternatieve inkomstenbronnen. Agrotourisme kan hieraan een belangrijke bijdrage leveren. Boeren zijn steeds vaker actief op het terrein van groene recreatie en agrotourisme. Op het weidse rustige platteland wordt de consument verrast door onontdekte plekjes, de gastvrijheid van de boeren en boerinnen. Agrotourisme maakt een flinke opmars. Steeds meer recreanten ontdekken het gevarieerde en boeiende platteland en besluiten hun vakantie hier door te brengen. Maar ook voor uitstapjes en sportactiviteiten raakt het platteland in trek. Voor de agrarische sector biedt de toenemende populariteit van het buitengebied interessante mogelijkheden.

den. Historische boerderijen, die om bedrijfeconomische redenen buiten gebruik zijn geraakt, kunnen alleen in stand worden gehouden door dit erfgoed een goede bestemming te geven. Agrotourisme in de vorm van bed & breakfast, vakantieappartementen en groepsaccommodaties kunnen in dit kader een economisch rendabele bestemmingen vormen. De monumentenzorg kan een effectieve bijdrage leveren aan de uitwerking van het beleid op gebied van toerisme en recreatie door o.a. wandel- en fietsroutes die langs de mooiste plekjes leiden.

1.6.3 Voorlichting en communicatie

Een van de belangrijkste aspecten van het erfgoedbeleid betreft de voorlichting van en de communicatie met monumenteneigenaren, architectenbureaus, aannemers, makelaars, maar ook binnen de gemeentelijke organisaties (bestuur en collega's wiens werk raakvlakken hebben met monumentenzorg). Voorlichting en communicatie zijn enerzijds nodig om draagvlak voor cultuurhistorie en monumentenzorg te creëren en anderzijds om de bovengenoemde partijen de weg te wijzen in de gecompliceerde wereld van de monumentenzorg.

1.6.3.1 Monumenteneigenaren

Onder monumenteneigenaren bestaat vaak de veronderstelling dat het feit dat hun pand is aangewezen tot monument alleen maar tot extra problemen leidt en dat aan het pand niets meer mag worden veranderd. Ook zijn monumenteneigenaren in de veronderstelling dat de monumentstatus de verkoopwaarde van het pand in negatieve zin beïnvloedt. Door goede communicatie en voorlichting kunnen deze vooroordelen en belemmeringen worden weggenomen. Communicatie en voorlichting kunnen grotere betrokkenheid en wederzijds begrip tussen de monumenteneigenaar en de gemeente teweeg brengen, hetgeen indirect ten goede komt aan een betere instandhouding van monumenten. De voormalige Nederlandse Contactcommissie Monumentenzorg (thans Erfgoed Nederland) heeft onderzoek gepleegd naar de communicatie tussen gemeenten en monumenteneigenaren. Voortvloeiend uit dit onderzoek is een communicatiehandleiding opgesteld. Vele monumenteneigenaren zijn vaak niet op de hoogte van de rechten en plichten die de status monument met zich meebrengt. Om de monumenteigenaren te informeren omtrent de betekenis van de monumentale status, wet en regelgeving rondom verbouwingen, restauraties en subsidiemogelijkheden bestaat de mogelijkheid tot informatiebijeenkomsten. Informatiebijeenkomsten zijn een goed middel om zowel het persoonlijke contact tussen monumenteneigenaren en de gemeente te bevorderen, tegenstrijdigheden weg te nemen en om eigenaren te motiveren om hun pand in goede staat te houden. Ook kan een rondje langs de monumenten bijdragen aan het persoonlijke contact tussen monumenteneigenaar en gemeente. Een dergelijk "rondje" is bij uitstek geschikt om de toestand van het monument te controleren en te achterhalen of de eigenaar op korte of middellange termijn verbouwingen of een restauratie wenst uit te voeren. Deze informatie kan overigens ook worden achterhaald door een enquête aan de monumentenei-

genaren toe te zenden. Op basis van deze informatie kan de gemeente beleid ontwikkelen. Daarnaast krijgt de gemeente op basis van deze informatie inzicht in haar “workload” en kan op grond van deze gegevens een meerjarenwerkplan ontwikkeld. Daarnaast heeft de gemeente als gevolg van de decentralisatie van de Monumentenwet een loketfunctie voor de monumenteneigenaar. Internettoepassingen maken het mogelijk de monumenteneigenaar op elk door hem gewenst moment te voorzien van informatie over de procedures omtrent verandering van een monument alsmede de subsidie- en financieringsmogelijkheden. Internetsites als monumenten.nl bevatten waardevolle informatie voor een eerste oriëntatie door de monumenteneigenaar. Monumentenzorg vormt echter zowel vakinhoudelijk als procedureel een complex werkterrein dat veelal specifieke kennis en maatwerk vraagt. Na de algemene oriëntatie en informatie aan het digitale loket van de gemeente zal altijd persoonlijke informatie op maat moeten worden aangeboden in een persoonlijk gesprek met de monumenteneigenaar.

1.6.3.2 Professionals

Daarnaast is het wenselijk om ook professionals zoals architecten, makelaars en notarissen van de juiste informatie te voorzien. Voor makelaars en notarissen kan het wenselijk zijn om op de gemeentelijke website een lijst van rijks- gemeentelijke monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten te plaatsen, zodat deze bij aan- en verkoop van panden kan worden geraadpleegd. De wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen (Wkpb) geeft hiertoe een aanzet. Architecten hebben behoefte aan specifieke informatie op maat, afgestemd op de specifieke omstandigheden van het monument. Hiervoor kunnen ze primair terecht bij het monumentenloket van de gemeente. Er is echter slechts een beperkt aantal architecten dat gespecialiseerd is in monumentenzorg en bekend is met alle procedures en facetten van monumentenzorg. Toch worden plannen voor verbouwingen en restauraties van monumenten gemaakt door architecten die niet goed op de hoogte zijn van alle aspecten van de monumentenzorg. Het is zinvol om (wellicht in samenwerking met andere regiogemeenten) een informatieavond voor deze architecten te organiseren. Door heldere communicatie met deze doelgroep kan duidelijk worden gemaakt aan welke eisen een in te dienen aanvraag voor het wijzigen van een monument moet voldoen alsmede welke subsidie en financieringsmiddelen er bestaan. Doordat de architect beter is geïnformeerd, kan belangrijke tijdswinst voor zowel de architect, klant als gemeente worden geboekt. Ook wordt de gemeente ontlast in haar loketfunctie.

1.6.3.3 Draagvlakvergroting bij het brede publiek

Zeker daar waar het gaat om waardevolle historische stads- of dorpsstructuren is het belangrijk dat ook bewoners en het grotere publiek hiervoor meer waardering krijgen zodat er draagvlak ontstaat voor de monumentenzorg. In dit geval kan gebruik worden gemaakt van motiverende publicaties en artikelen in gemeentelijke uitgaven en/of plaatselijke dag- of weekbladen. Ook de landelijke Open Mo-

numentendag, al dan niet gecombineerd met tentoonstellingen en rondleidingen, is een goed instrument om een breder draagvlak voor monumentenzorg bij het grotere publiek te creëren.

1.6.3.4 Vergroting draagvlak door erfgoedpresentatie en -ontsluiting

De provincie Limburg kent een rijk potentieel aan erfgoed. Elk stukje erfgoed – een historisch gebouw, een archiefstuk, een archeologische vondst, een historische foto of prent, etc. – vertelt iets over de geschiedenis van Limburg en haar inwoners. Een geschiedenis die bij velen niet bekend en is en om die reden alleen al verteld moet worden. Maar ook omdat de rijke geschiedenis van Limburg zo geheel anders is dan die van de rest van Nederland. In dat kader is het van belang om Limburgers, zowel jong als oud, in aanraking te brengen met deze geschiedenis. Van belang hierbij is erfgoed interessant te maken voor het grote publiek. Hiertoe moet worden gestreefd om dit op een laagdrempelige en aantrekkelijke manier aan het publiek aan te bieden. In dit kader geeft de moderne techniek steeds meer mogelijkheden tot driedimensionale animaties om historische bouwwerken en plekken virtueel te reconstrueren. Dit is een zeer aansprekende manier om vaak verdwenen stukken historisch erfgoed weer tot leven te wekken, die als belangrijk pluspunt heeft dat hij aansluit bij de huidige visuele beeldcultuur waarin we leven.

1.6.4 Erfgoededucatie in het onderwijs

Sinds 1994 stimuleert de overheid in Nederland het gebruik van cultureel erfgoed in het onderwijs. Cultureel erfgoed biedt immers een schat aan bronmateriaal voor het onderwijs en het gebruik ervan sluit goed aan bij verschillende vakken. Enkele jaren geleden werd besloten het project Cultuur en School, dat erfgoed, kunsten en media omvat, te intensiveren. De intensivering heeft als doel leerlingen vanaf de basisschool tot aan het afronden van hun schoolopleiding aan culturele activiteiten te laten deelnemen via het lesprogramma. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en Erfgoed Nederland zijn zich er al jaren van bewust dat erfgoed heel goed als onderwerp of hulpmiddel in het onderwijs kan worden gebruikt. Ook vinden zij het van belang dat jongeren via onderwijsprojecten in aanraking komen met cultureel erfgoed. De jeugd heeft immers de toekomst. Daarom zijn diverse projecten ontwikkeld om de jeugd meer te betrekken bij het culturele erfgoed in hun eigen omgeving. Uitgangspunt van erfgoededucatie is de wens om de betekenis van monumenten werkelijk te laten doordringen tot leerlingen door het verhaal van de monumenten uit de omgeving van kinderen aan te laten sluiten bij hun belevingswereld. Dit uitgangspunt biedt interessante mogelijkheden voor het omgevingsonderwijs dat een formeel leerdoel is in het curriculum voor de basisvorming en dat in het verleden o.a. vertaald is in het project “Scholen adopteren Monumenten”.

Door de monumenten bij het omgevingsonderwijs te betrekken worden de leerlingen zich bewust van de waarde van de instandhouding van monumenten. Dat vergroot het draagvlak voor de monumentenzorg en zal op termijn effect sorteren in bijvoorbeeld respect voor de monumenten en voor de gebouwde omgeving.